

FRIEDRICH
NIETZSCHE

ECCE HOMO
KİŞİ NASIL KENDİSİ OLUR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: CAN ALKOR

Genel Yayın: 1792

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE
ECCE HOMO
KİŞİ NASIL KENDİSİ OLUR

ÖZGÜN ADI
ECCE HOMO
WIE MAN WIRD, WAS MAN IST

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
CAN ALKOR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
BELGİN SUNAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI EYLÜL 2009, İSTANBUL
III. BASKI KASIM 2011, İSTANBUL

ISBN 978-9944-88-733-5 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

FRIEDRICH NIETZSCHE

ECCE HOMO

KİŞİ NASIL KENDİSİ OLUR

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
CAN ALKOR

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Önsöz	1
Neden Böyle Bilgeyim	7
Neden Böyle Akıllıyım	21
Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum	41
<i>Tragedya'nın Doğuşu</i>	53
<i>Çağdışı Yazılar</i>	59
<i>İnsanca, Pek İnsanca</i>	65
<i>Tan Kızılığı</i>	73
<i>Şen Bilim</i>	77
<i>Zerdüşt Böyle Dedi</i>	79
<i>İyi ve Kötünün Ötesinde</i>	95
<i>Töre'nin Soykütüğü</i>	97
<i>Putların Alacakaranlığı</i>	99
<i>Wagner Olayı</i>	103
Neden Bir Yazgıyım Ben	111

Önsöz

1

Bu yakında insanlığın karşısına, şimdiye dek ona yöneltilmiş en çetin istekle çıkacağımı göz önüne alarak, önce kim olduğumu söylemeyi gerekli buluyorum. Aslında bilinmeliydi bu: “Kimliğimi saklamış” değilim çünkü. Ama ödevimin büyüklüğü ile çağdaşlarımla k ü ç ü k l ü ğ ü arasındaki oransızlık şuradan belli ki, beni iştmediler, görmediler bile. Ben kendime açtığım krediyle yaşıyorum; belki yaşadığım da bir önyargı yalnızca?.. Yaşamadığıma kendimi inandırmam için, yazları Ober-Engadin’e¹ gelen “aydınlar”dan bir tekiyle konuşmam yeter. Bu koşullar altında, alışkanlıklarımı, içgüdülerimin gururunu aslında ayaklandıran bir ödev düşünüyor bana, şunu söylemek düşünüyor: Dinleyin! Ben falancayım. Başkasıyla karıştırmayın beni her şeyden önce!

2

Örneğin, hiç de umacı değilim ben, bir töre canavarı değilim. Üstelik şimdiye dek erdemli diye saygı gören insan tü-

¹ İsviçre’de Inn ırmağı vadisi. Nietzsche 1880 yılından sonra çoğunlukla yazları bu bölgede, Sils-Maria köyünde geçirmişti.

rüne tam karşıt bir yaradılıştayım. Söz aramızda, bana öyle geliyor ki, gururumu asıl okşayan da bu. Feylesof Dionysos'un çömeziyim ben; ermiş olmaksansa satır² olmayı yeğ tutarım. Neyse, bu yazıyı okuyun yeter. Belki de o karşıtlığı güleç, insancıl bir biçimde ortaya koymaktan başka amacı yoktur bu yazının, belki bunu dile getirebilmişimdir. İnsanlığı "düzeltmek", herhalde benim vaat edeceğim en sonuncu iş olurdu. Yeni putlar dikmiyorum ben; önce eskiler öğrensin, balçıktan ayakları olmak ne demekmiş. Putları (ki benim için "ülküler" demektir) devirmek -zanaatım asıl bu benim. İnsanlar ülküsel bir dünya uydurdukları ölçüde gerçeğin değerini, anlamını, doğruluğunu harcadılar. "Gerçek dünya" ile "görünüşte dünya", -açıkçası: Uydurma dünya ile gerçek... Ülkü denen yalan şimdiye dek gerçeğe bir ilenmeydi; bu yolla insanlık en derin içgüdülerine dek aldatıldı, yalana boğuldu; yükselişinin, geleceğinin, gelecek üstüne yüce hakkının güvenceleri saydığı ters değerlere taptı giderek.

3

Yazılarımın havasını soluyabilen, bunun bir yüksek yer havası, sert bir hava olduğunu bilir. O hava için yaratılmış olmalı insan, yoksa oldukça büyüktür üşütme tehlikesi. Buz yakındır, yalnızlık yaman, -ama her şey nasıl durgun, ışık içinde! Nasıl özgür solur insan! Ne çok şeyi aşığılarda bırakmıştır! Felsefe, bugüne dek anladığım, yaşadığım gibisi, yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamaktır, -varlıkta yabancı, sorunsal olanı, şimdiye dek töre'nin yargıladığı her şeyi arayıştır. Ya sıklar içinde böylesine uzun bir gezginlikten edindiğim görgümle, bugüne dek yapılan töreleştire-

² Dionysos'un yoldaşı doğa tanrıları. Sivri kulaklı, boynuzlu ve keçi ayaklı olarak tasarlanırlardı.

menin, ülküleştirmenin nedenlerini, istendiğinden başka türlü görmeyi öğrendim. Feylesofların gizli öyküsü, taktıkları büyük adların psikolojisi aydınlığa çıktı benim için. Bir kafa ne denli doğruya dayana bilir, ne denli doğruyu göze alabilir? Benim için gitgide asıl değer ölçüsü bu oldu. Yanılgı (ülküye inanç) körlük değildir, yanılgı korkaklıktır... Bilgide her kazanç, ileriye atılan her adım yüreklilikten gelir, kendi kendine karşı sertlikten, dürüstlükten gelir.. Ülküleri çürütmüyorum ben, onların önünde eldiven giyiyorum yalnız... *Nitimur in vetitum*.³ Felsefem bu parolayla üstün gelecek bir gün; çünkü şimdiye dek, kural olarak, yalnız doğruları yasakladılar.

4

Yazılarım içinde *Zerdüşt*'ün ayrı bir yeri vardır. Onunla, insanlığa şimdiye dek verilen en büyük armağanı sundum. Binyılları aşan sesiyle *Zerdüşt* yazılmış en yüce kitap, gerçekten yüksekler kitabı olduğu gibi –insan denen olguyu uçurumlar boyu aşağısında bırakmıştır– hem de kitapların en derini, doğrunun en derin hazinesinden doğmuş olanıdır; bir tükenmez kuyudur, içine daldırılan kova ancak altın dolu, iyilik dolu olarak çıkar. Burada konuşan ne bir yalvaçtır, ne de din kurucusu denen o güç istemi ve hastalık kumaşıdır. Onun bilgeliğini anlarken acınacak bir yanılmaya düşmemek için, her şeyden önce bu sesi, ağzından çıkan bu durgun, mutlu sesi duymak gerekir! “Fısıldanan sözlerdir fırtınayı getiren; güvercin ayaklarıyla gelen düşünceler yönetir dünyayı–”

İncirler dökülüyor ağaçlarından, olgun,
tatlı incirler... Düşerken soyuluyor kızıl ka-

³ Yasaklanmış olana erişmektir amacımız. –Ovidius, *Aşk Şiirleri* III. 4.

bukları. Olgun incirler için bir kuzey yeliyim ben.

Bu öğretiler de incirler örneği düşüyor önünüze, dostlarım: Haydi ballarını emin, yiyin tatlı etlerini! İşte güz çevremizde, duru gök ve öğle sonu—

Bağnazın biri değil burada konuşan; vaaz verilmiyor, inanç istenmiyor burada. Sonsuz bir ışık bolluğundan, mutluluk derinliğinden düşüyor sözcükler damla damla, —bir nazlı yavaşlıktır bu konuşmaların tempo'su. Bu gibi şeyler ancak en seçkinlerin kulağına ulaşır; her babayiğidin harcı değildir Zerdüşt'ü duyabilmek... Zerdüşt bu yönleriyle bir baştan çıkartıcı olmuyor mu? Öyleyse dinleyin, kendisi ilk kez yalnızlığına geri dönerken ne diyor... Onun yerinde başka bir “bilge”nin, bir “ermiş”in, bir “mesih”in, başka bir *décadent*'in⁴ söyleyeceklerine hiç benzemeyen sözler... Yalnız konuşması değil başka türlü olan, kendisi de başka türlü...

Tek başıma gidiyorum şimdi, ey çömezlerim! Sizler de gidin artık, tek başınıza gidin! Böyle istiyorum.

Benden uzaklaşın, Zerdüşt'ten koruyun kendinizi! Daha da iyisi: Utanın ondan! Belki sizi aldatmıştır.

Kendini bilgiye adayan için yalnızca düşmanını sevmek yetmez; dostuna da kin duyabilmelidir.

Hep öğrenci kalan insan, öğretmenine borcunu kötü ödüyor demektir. Neden benim çelengimi yolmak istemiyorsunuz?

⁴ *Décadent* (gerilemiş, düşkünleşmiş) ve *décadence* (gerileme, düşkünleşme)

Sayıyorsunuz beni: Ama saygınız devriliverirse günün birinde? Bir yontunun altında kalmaktan sakının!

Zerdüşt'e inandığınızı mı söylüyorsunuz? Ama ne önemi var Zerdüşt'ün! Bana inananlarsınız, ne önemi var ama tüm inananların!

Daha kendi kendinizi aramamışken beni buldunuz. Böyledir tüm inananlar; inancın değeri azdır bu yüzden.

Şimdi size beni yitirmenizi, kendinizi bulmanızı buyuruyorum; hepiniz beni yadsıdığınız gün, ancak o gün geri döneceğim sizlere...

Friedrich Nietzsche

Bu kusursuz gün –her şey olgunlaşmakta, yalnız üzüm değil altın rengini alan–, bir güneş ışını vurdu yaşamımın üstüne: Geriye baktım, ileriye baktım, hiç bu denli çok, bu denli iyi şeyler görmemiştim bir seferde. Boşuna gömmemişim bugün kırk dördüncü yaşımı; gömebildim, çünkü onun içinde yaşayan şey kurtuldu, ölümsüz oldu. Tüm Değerleri Yenilemiş, Dionysos Dithyrambos'ları ve (dinlenme olarak) Putların Batışı –hepsi de bu yılın, hem de son çeyreğinin armağanları! Nasıl minnet duymazdım yaşamımın bütününe? İşte böyle kendime yaşamımı anlatıyorum.

Neden Böyle Bilgeyim

1

Yaşamımın talihi, belki de benzersizliği, alın yazısından gelir: Bilmece biçimi söylersek, ben babamla¹ birlikte çoktan ölmüşüm, ama anamla² birlikte yaşıyorum, yaşılanıyorum. Bu çifte köken, yaşam merdiveninin bu en üst ve en alt basamaklarından geliş, hem *décadent*, hem de başlangıç oluş, –beni belki herkesten ayıran çekimserliğimi, yaşam sorununun bütünü önünde yantutmazlığımı açıklarsa bunlar açıklar işte. Doğuş ve çöküş belirtilerinin kokusunu benden iyi alan çıkmamıştır, bu konuda en eşsiz öğretmen benim, –ikisini de bilirim, her ikisiyim ben.– Babam otuz altı yaşında öldü: İnce, sevimli ve sayrıldı; geçip gitmek için doğmuş bir yaratık gibiydi, –yaşamın kendinden çok, bir hoş anısıydı sanki. Onun yaşamının bittiği yaşta benimki de bitmeye yüz tuttu. Otuz altı yaşında dirim gücümün en alt noktasına vardım, –yaşamasına yaşıyordum, ama üç adım önümü görmeksizin. O zaman (1879) Basel'deki öğretim görevimden³ ayrıldım; o yazı St. Moritz'de, kışı da –yaşamımın en

¹ Karl Ludwig Nietzsche (1813-1849).

² Franziska Nietzsche, kızlık adı Oehler (1825-1897).

³ Nietzsche Basel Üniversitesi'nde klasik filoloji profesörü ve Basel Lisesi son sınıfında Yunanca öğretmeniydi.

güneşsiz kışını— Naumburg’da bir gölge gibi geçirdim. En alt noktam buydu işte: “Gezgin ve Gölgesi”⁴ bu arada yazıldı. Hiç şüphe yok, biliyordum o sıralar gölge nedir.. Ertesi kış, Cenova’da geçirdiğim ilk kış, aşırı bir kansızlığın ve kas erimesinin neredeyse gerektirdiği o tatlılık, o özleşme, *Tan Kızıllığı*’nı doğurdu. Bu yapıtın yansıttığı dupduru aydınlık, güleçlik, düşünce taşkınlığı, bende yalnız en büyük bünye güçsüzlüğüyle değil, üstelik en aşırı acı duygusuyla da bir arada bulunabilir. Üç gün aralıksız süren bir beyin ağrısıyla kıvranırken, zorlukla salya kusarken, sağlığımın daha iyi olduğu zamanlar düşünmek için yeterince dağcı, yeterince kurnaz, yeterince duygusuz olmadığım şeyleri eşsiz bir diyalektikçi açıklığıyla görüyor, soğukkanlılıkla düşünüyordum. Diyalektiği —o en ünlü örneğinde, Sokrates örneğinde olduğu gibi— nasıl bir *décadence* belirtisi saydığımı okuyucularım belki bilirler. —Anlığın bütün hastalıklı halleri, ateş yapınca ardından gelen o yarı uyuşukluk bugüne dek hiç bilmediğim şeylerdir; bunların nasıl şeyler olduğunu, ne denli sık ortaya çıktığını ancak kitaplardan okuyup öğrenebildim. Yavaş dolanır kanım. Ateşimin çıktığını gören olmamıştır. Beni uzun süre sinir hastası olarak tedavi eden bir hekim, sonunda “hayır” demişti, “bozukluk sizin sinirlerinizde değil, sinirli olan benim yalnızca.” Herhangi bir yerel yozlaşma kesinlikle söz konusu değil. Bünyedeki genel bitkinliğin sonucu olarak sindirim dizgesinin aşırı zayıflığı bir yana, örgensel bir mide hastalığım yoktur. Zaman zaman tehlikeli olup körlüğe yaklaşan göz bozukluğu da kendinden olmayıp, bir sonuçtur yalnız: Yaşama gücümdeki her artışla birlikte, görme gücü de artmıştır yeniden. Uzun, pek uzun yıllar sürmüştür iyileşip toparlanmam; bu süre, ne yazık ki aynı zamanda bir tepreşme, çökme süresi, bir çeşit *décadence* çevrimidir. Bütün bunlardan sonra *décadence* konusunda görmüş ge-

4 İnsanca, Pek insanca, II. Kitap, 2. bölüm.

çirmiş olduğumu söylemem bilmem gerekir mi? Bu konuyu baştan başa avucumun içi gibi bilirim. Genellikle bu ince kuyumculuk, bu tutma ve kavrama sanatı, ayrımları seçebilen bu parmaklar, bu “köşenin ardını görme” psikolojisi, bana özgü daha ne varsa, hepsi de o zaman öğrenilmedir; gözlem yetisi yanında gözlem örgenlerimin, her şeyimin inceldiği o çağın asıl başışdır hepsi. Bir hasta gözüyle daha sağlam kavramlara, değerlere bakmak, sonra da tersine serpilen yaşamın doluluğu ve kendine güveni içinden aşağıya, *décadence* içgüdüsünün gizli çalışmasına bakmak, –buydu benim en uzun alıştırmam, benim asıl deneyimim. Olduysam bunda usta olmuştumdur. Artık perspektiflerin yerini değiştirmek elimde benim, ellerim yeterli buna: İşte bu yüzdendir ki, “değerleri yenileyiş” gelirse anca benim elimden gelir.

2

Décadent oluşum bir yana, bunun tam karşıtıyım da. Kanıtlarımdan biri de şu: Kötü durumlarda içgüdümle hep doğru kurtuluş yollarını seçmişimdir; gerçek *décadent* ise hep kendine zararlı yolları seçer. Toptan düşünürsek sağlamdım; bir ayıklık, bir özel durumdu *décadent*’liğim. O salt yalnızlığa dayanmak için, alışılmış koşullardan çözülüp kopmak için bulduğum güç, kendime baktırmamak, işimi gördürmek, hekim elinde kalmamak için kendimi zorlayışım, –hepsi bana en başta gereken şeyi o zamanlar içgüdümle kesin ve apaçık bildiğimi gösteriyor. Kendim ele aldım kendimi, yeniden iyileştirdim. Bunun koşulu ise fizyologların da doğrulayacağı gibi –insanın aslında sağlam olmasıdır: Örnek bir sayrıl yaradılış iyileşemez, hele kendi kendini hiç iyileştiremez; tersine, örnek bir sağlamda hastalık, yaşamak, daha çok yaşamak için etkili bir uyarıcı bile olabilir. Gerçekten de o uzun hastalık dönemi şimdi bana böyle görünüyor: Yaşamı, onunla birlikte kendimi de, ye-

ni baştan buldum. Tüm iyi şeyleri, küçük de olsalar, başkalarının kolay kolay tadamayacağı gibi tattım; sağlık istemimden, y a ş a m istemimden kurdum felsefemi... Hele bir düşünün: Dirim gücümün en düşük olduğu yıllardır kötümserlikten k u r t u l u ş u m . Kendimi yeniden toparlama içgüdüsü o yoksulluk, yılgınlık felsefesini yasaklamıştı bana... Ayrıca yetkinlik dediğimiz aslında nereden anlaşılır? Yetkin insan duyularımıza hoş gelir; hem sert, hem körpe, hem de güzel kokulu bir odundan yontulmuştur. Kendine yarayan şeyden tat alır yalnız; yarama sınırı aşıldığı an tat alması da, hoşlanması da biter. Zararlı olanın ilacı nedir kestirir; kötü rastlantıları kendi çıkarına kullanmasını bilir; onu öldürmeyen şey daha da güçlü kılar. Gördüğü, işittiği, yaşadığı her şeyden kendi p a y ı n ı çıkarır içgüdüleriyle: Ayıklayıcı bir ilkedir, pek çok şeyi geri çevirir, ister kitaplarla, ister insanlarla ya da yörelerle olsun, hep kendi çevresindedir: S e ç t i ğ i n i , i z i n v e r d i ğ i n i , g ü v e n d i ğ i n i onurlandırır. Her türlü uyarıma karşı yavaşlıkla, uzun bir kollamanın, istenmiş bir gururun içinde yer ettirdiği o yavaşlıkla tepki gösterir. Yaklaşan uyarımı önce gözden geçirir; onu karşılamayı düşünmez bile. Hem kendi kendisiyle hem başkalarıyla baş eder; u n u t m a s ı n ı bilir. Öylesine güçlüdür ki, her şey onun iyiliğine çalışır. –Sözün kıyası, bir *décadent*’ın karşıtıyım ben: Çünkü deminden beri k e n d i m i betimliyorum.

3

Bu çifte deneyimler dizisi, görünüşte karşıt olan dünyalara kapımın böylesine açık oluşu, bende her bakımdan kendini gösterir, –kendimin ikiziyim ben. Birinci yüzümden başka, bir de “ikinci” yüzüm var, belki de bir üçüncüsü var daha... Yalnız yerel, yalnız ulusal perspektiflerin ötesine bakma yetisi daha başta soyumdan geçmiş bana; “iyi bir Avrupalı” olmam için hiçbir çaba istemez. Öte yandan, belki de şimdi-

ki Almanların, salt devlet yurttaşı Almanların olabileceğinden çok daha Almanım, siyasa dışı sonuncu Almanım ben. Oysa atalarım Polonya soylularındandı: Bir sürü ırk içgüdüsü, bu arada belki de o *liberum veto*⁵ bile oradan geçmedir kanıma. Yolda giderken kaç kez, hem de Polonyalıların, benimle Polonyalı diye konuştuklarını, ne denli az Alman sayıldığımı düşününce, hepten kırma Almanlardan olduğum sanılabilirdi. Ama annem Franziska Oehler ve babaannem Erdmuthe Krause şüphesiz tam birer Almandılar. Bu sonuncusu gençliğini eski iyi Weimar'da geçirmiş, Goethe çevresiyle ilişkiler kurmuştu. Königsberg'de tanrıbilim profesörü olan kardeşi Krause, Herder'in ölümünde kiliseler genel yöneticisi olarak Weimar'a çağrıldı. Anasının, yani büyük ninemin, "Muthgen" adı altında genç Goethe'nin günlüğünde geçmesi olmayacak iş değildir. İkinci kez Eilenburg'da kilise yöneticisi Nietzsche ile evlendi. O büyük savaş yılı 1813'te, Napoléon'un karargâhıyla birlikte Eilenburg'a girdiği 10 Ekim günü doğum yaptı. Saksonyalı⁶ olarak Napoléon'un büyük hayranlarındandı; belki ona çekmişimdir ben de. Babam 1813'te doğdu, 1849'da öldü. Lutzen yakınlarındaki Röcken bölgesinin papazlığına geçmeden önce, birkaç yıl Altenburg şatosunda kalmış, orada dört prensesi yetiştirmişti. Öğrencileri Hannover Kraliçesi, Prenses Konstantin, Oldenburg Düşesi ve Prenses Therese von Sachsen-Altenburg'du. Kendisini papazlık görevine getiren Prusya Kralı Dördüncü Friedrich Wilhelm'e derin bir saygıyla bağlıydı; 1848 olayları⁷ son derece üzmüştü onu. Ben adı geçen kralın doğum gününde, 15 Ekimde doğdum; adımı yakışık alacağı üzere, Hohenzollern adları olan Friedrich Wilhelm koydular. Doğmak için bu günü seçişimin en azından şu ya-

⁵ Yadsıma özgürlüğü.

⁶ Saksonya Ren Birliği üyesi olarak Napoléon'un bağlaışığıydı.

⁷ 1848 Fransız devriminin ardından Almanya'da da saltçılık yönetimine karşı ayaklanmalar olmuştu.

rarı oldu: Çocukluğum boyunca doğum günüm hep bayram günüydü. –Böyle bir babam olmasını büyük bir ayrıcalık sayıyorum; üstelik bana öyle geliyor ki, yaşamın, yaşama o büyük “evet” deyişin dışında, ayrıcalık olarak başka neyim varsa, hepsi de bununla açıklanabilir. En başta, yüksek, ince şeylerle dolu bir dünyaya istemeksizin girmek için biraz beklemem yeter, ayrıca niyet etmem gerekmez: Orada evimdeyim ben; en derin tutkularım ancak orada açığa çıkar. Bu ayrıcalığın bedelini nerdeyse yaşamımla ödemiş olmama gelince, bu da hiç şüphe yok haksız bir alışveriş değildir. –Zerdüşt’ümden az da olsa, bir şey anlamak için, belki de benim gibi yaratılmış olmalı insan, –yaşamın ötesinde olmalı bir ayağıyla...

4

Kendime düşman kazanmayı, çok önemli saydığım durumlarda bile, bir türlü beceremedim; bunu da bir tanecik babama borçluyum. Hristiyanlığa ne denli aykırı görünürse görünsün, kendimi de kendime düşman etmiş değilim üstelik. Yaşamımı baştan başa karıştırın, o bir tek durum dışında, bana karşı beslenmiş kötü niyet izlerine rastlamayacaksınız, –buna karşılık, belki de biraz çokça iyi niyet izleri kalmıştır... Herkesin kötü deneyim geçirmiş olduğu kimselerle deneyimlerim bile, bu kimselerden yanadır; ben her ayıyı evcilleştiririm, doğru yola getiririm soytarıları. Basel lisesinin son sınıfında Yunanca öğrettiğim yedi yıl boyunca bir kez bile ceza verecek bir durumla karşılaşmadım. En tembeller çalışkan olmuştu bende. Rastlantıyla her zaman başa çıkabilirim; hazırlıksız olmalıyım, kendi kendim olmam için. “İnsan” denen çalgı nasıl bir çalgı olursa olsun, nasıl uyumlanırsa uyumlansın, ondan dinlenebilir bir şeyler çıkaramazsam, hastayım demektir. Kendilerini hiç böyle iştmediklerini kaç kez duymuşumdur o “çalgı”lardan. Belki de en güzel örnek, erken ölümünü bağışlayama-

dığım Heinrich von Stein'dır.⁸ Bir seferinde, özenle iznimi aldıktan sonra, üç günlüğüne kalkıp Sils-Maria'ya gelmiş, Engadin'i görmek için gelmediğini de herkese açıklamıştı. Prusyalı genç bir soylunun bütün taşkın toyluğuyla Wagner batağına –üstelik Dühring'inkine de⁹– batmış olan bu değerli insan, üç günde bir özgürlük fırtınasıyla değişivermiş, birden kanatları çıkan ve kendi yükseklerine varan biri olmuştu. Ona hep yukarılardaki iyi havanın herkese böyle geldiğini, Bayreuth'dan 6000 ayak yüksekte yaşamının boşuna olmadığını söylüyordum, –ama bana inanmak istemiyordu... Gene de küçük, büyük bir sürü kötülük yapılmışsa bana, bunun nedeni “istem” değildir, kötü niyet hiç değildir; yukarda da değindiğim gibi, asıl iyi niyetten yakınmalıyım: Az altüst etmedi yaşamımı. Görüp geçirdiklerim, genel olarak o “bencil” olmayan dürtüler denen şeylere, o sözle ve işle yardıma hazır “iyilikseverliğe” karşı güvensizlik duymak hakkını veriyor bana. Bunlar gerçekte güçsüzlüktür, uyarımlara karşı direnç yeteneksizliğinin özel durumlarıdır benim için; yalnız *décadent*'lar için bir erdemdir acıma. Acıyanları kınamsıyorum, çünkü utanmayı, saygıyı, insanları ayıran aralıkları sezme duygusunu kolayca yitirirler; çünkü acıma bir anda o ayaktakımı kokusunu belli eder, görgüsüz davranışlara öyle benzer ki ayırt edilmez, –çünkü acıyan eller kimi zaman nerdeyse yok edercesine bir büyük alın yazısının, yaralarla dolu bir yalnızlığın, bir ağır suç işleme ayrıcalığının içine karışabilirler. Acımanın aşılmasını soylu erdemlerden sayıyorum: “Zerdüş'tün sınanması”nı göstermek istediğim parçada, bir büyük imdat çılgılığı gelir ona dek, üstüne çullanır sonuncu bir günah gibi, onu kendi kendinden caydırmak ister. Burada üstün gelmek, burada ödevinin yüksekliğini, sözde bencil olmayan eylemle-

⁸ (1857-1887): Alman düşünürü; Wagner'in evinde eğitmen.

⁹ (1833-1921): Alman feylesofu, iktisatçısı.

rin içindeki aşağılık ve kısa görüşlü dürtülerle kirletmemek, işte bir Zerdüşt'ün vereceği sınav, son sınav budur belki de, –onun asıl güçlülük k a n ı t ı budur.

5

Bir başka bakımdan da babamın ta kendisiyim, pek erken ölümünden sonra onun sürüp giden yaşamasıym sanki. Hiçbir zaman kendi dengi arasında yaşamayan ve örneğin “misilleme” kavramını da, “eşit haklar” kavramını da yetersiz bulan herkes gibi, bana karşı küçük ya da ç o k b ü y ü k bir ahmaklık yapıldığında, her türlü karşı önlemi, her türlü koruyucu önlemi ve –bekleneceği üzere– her türlü savunmayı, “özür göstermeyi” yasak ederim kendime. Benim misillemem, elimden geldiğince çabuk, ahmaklığın ardından bir akıllılık yollamaktır, belki de böylelikle onu daha yoldayken yakalayabiliriz. Bir benzetiyile söylersek, t a t s ı z bir öyküden kurtulmak için, bir kavanoz reçel gönderirim ben... Hele bana bir kötülük yapsınlar, “karşılığını” veririm, hiç şüphemiz olmasın: Çok geçmeden bir fırsatını bulup, kötülüğü yapana (bazen hem de yaptığı kötülük için) minnetimi gösteririm ya da bir şey isterim ondan; vermekten daha da nazıkçe olabilir bu... Hem bana öyle geliyor ki en kaba söz, en kaba mektup bile susmaktan daha bir iyi yüreklice, daha bir dürüstçedir. Susanlar, hemen her zaman, içten gelen incelikten, nezaketten yoksundurlar; bir itirazdır susku; yutmak zorunlu olarak kötü kılar kişiyi, –mideyi bile bozar, susanların hepsi de sindirim bozukluğu çekerler. –Görüyorsunuz, kabalığın değerini düşürmek istemiyorum, e n i n s a n c a karşı koyma yoludur o, çıtkırıldım çağımızda en başta gelen erdemlerimizden biridir. İnsan bu iş için yeterince zenginse, haksız olmak bir mutluluktur da. Bir tanrı yeryüzüne inseydi, her ne yapsa haksızlık olurdu, cezayı değil, s u ç u kabullenmek tanrısal olurdu o zaman.

Hınç nedir bilmeyişim, hınç konusunda aydınlanışım, –kim bilir bunda da uzun hastalığıma nasıl minnet borçluyum! Bu sorun öyle kolay değildir: İnsan onu hem güç içindeyken, hem de zayıflık içindeyken yaşamış olmalı. Hastalığa karşı genel olarak söylenecek bir şey varsa, o da hasta insanda asıl kurtulma içgüdüsünün, korunma ve savunma içgüdüsünün bozulmasıdır. İnsan hiçbir şeyden sıyırılmaz kendini, hiçbir şeyle baş edemez, hiçbir şeyi geri çeviremez, –her şey yaralar, insanlar, nesneler sırtışıkça sokulur, yaşantılar pek derinden koyar adama; anı, irin toplayan bir yaradır. Hastanın elinde bir tek büyük ilaç vardır bunlara karşı: Rus yazgıcılığı dediğim şey, o başkaldırma bilmez yazgıcılık; bununla Rus askeri sefere artık dayanamaz olunca, karın içine uzanır. Bundan böyle hiçbir şeyi kabul etmemek, üstüne almamak, içine almamak, hiçbir tepki göstermemek... Ölme yürekliliği değildir bu her zaman; yaşam için en tehlikeli koşullar altında yaşamı koruyan bu yazgıcılıktaki büyük sağduyu, metabolizmanın azalmasında, yavaşlamasındadır; bir çeşit kış uykusu istemidir. Bu mantıkla birkaç adım daha gittik mi, bir gömütün içinde haftalarca uyuyan Hint fakirine varırız... Tepki gösterdiğimiz an kendimizi çabucak tüketeceğimiz için, hiç tepki göstermemek: Budur işin mantığı. Hiçbir şey de insanı hınç duyguları gibi çabucak eritip bitirmez. Kızgınlık, hastalıklı alınganlık, öç almaya güçsüzlük, öç isteği, susuzluğu, her türlü ağu karma, –bunlar bitkin insan için şüphesiz en zararlı tepki çeşitleridir: Sinir gücünün çabucak tükenişi, zararlı salgıların, örneğin midede safranin, hastalıklı bir artışıdır bunların sonucu. Hasta için hınç gerçekten yasak olan, kötü olan şeydir; ne yazık ki en doğal eğilimdir hem de. O derin fizyolog Buda kavramıştı bunu. Hıristiyanlık gibi acınacak şeylerle karıştırmamak için, daha doğru olarak sağlık koruma diye ad-

landırmak gereken bu “din”in etkisi, hıncın yenilmesiyle el ele olmuştur. Kendini hınçtan kurtarmak, –iyileşme yolunda ilk adım. “Düşmanlık düşmanlıkla sona ermez; düşmanlık dostlukla sona erer”: Buda öğretisinin başlangıcında bu vardır; böyle konuşan töre değildir, fizyolojidir. Zayıflıktan doğan hıncın zararı zayıfın kendine dokunur en çok, –tersine başlangıçta yaradılış zenginse, o zaman da gereksiz bir duygudur; onu alt edebilmek zenginliğin kanıtıdır nerdeyse. Felsefemin öç ve hınç duygularıyla, “özgür istem” öğretilerine varıncaya dek tuttuğu kavgada nasıl hiç şakası olmadığını bilenler, –Hristiyanlıkla kavgam bunun özel durumudur yalnızca– neden tam burada kişisel tutumumu, içgüdümün uygulamada şaşmazlığını ortaya koyduğumu anlayacaklardır. *Décadence* çağında onları kendime zararlı diye yasaklamıştım; yaşamım yeniden yeterince zengin ve gururlu olur olmaz, bu sefer de aşağımda kaldıkları için yasakladım. Sözünü ettiğim o “Rus yazgıcılığı” rastlantıyla bir kez içine düştüğüm dayanılmaz durumlara, yerlere, evlere, topluluklara yıllar boyu katlanabilmemde kendini gösterdi; onları değiştirmekten, değişebilir duyuma, onlara başkaldırmaktan daha iyiydi böylesi... Beni bu yazgıcılık içinden sarsıp zorla uyandıranı, o sıralar can düşmanım sayıyordum; gerçekten de ölüm tehlikesi vardı bunda her sefer. Kendini bir yazgı saymak, kendini “başka türlü” istememek, –işte böyle durumlarda sağduyunun ta kendisi.

7

Savaşa gelince, o başka şeydir. Yaradılışımdan savaşçıyım ben. İçgüdüdür bende saldırmak. Düşman olabilmek, düşman olmak, –bunun için güçlü bir yaradılış gereklidir belki de; en azından, her güçlü yaradılışta zorunlu olarak bulunur bu. Direnme gerektir karşısında; dolayısıyla direnç arar: Öç ve hınç duyguları zayıflıktan nasıl ayrılamazsa,

saldırganlık tutkusu da öyle ayrılamaz güçten. Örneğin kadın öç güdücüdür; başkasının acısına karşı duyarlılığı gibi, bu da zayıflığından gelir. –Saldıranın gücü için, kendine gerekli gördüğü düşman bir çeşit ölçüdür; her artış kendini yaman bir düşman, yaman bir sorun aramakla belliler: Savaşçı bir feylesof, sorunları da ikili kavgaya çağırır çünkü. Burada insana düşen genellikle dirençleri yenmek değil, bütün gücünü, esnekliğini, silah kullanmaktaki bütün ustalığını ortaya koyacağı dirençleri, denk düşmanları yenmektir... Düşman önünde eşitlik, –erkekçe bir ikili kavganın ilk koşulu, insan küçümsediği yerde savaşılamaz da; bu yurduğu, bir şeyi aşağısında gördüğü yerde savaşmamalı hiç. –Savaşçılık mesleğim dört ilkede toplanabilir. Birincisi: Yalnız üstün gelmiş şeylere saldırırım, gerekirse üstün gelmelerini beklerim. İkincisi: Hiçbir bağlaşıklık bulmayacağım, tek başıma kalacağım ve yalnız kendi adıma tehlikeye atacağım şeylere saldırırım... Tehlikeye atmayan bir tek çıkış yapmadım kamu önünde; benim mihenk taşım budur doğru davranış için. Üçüncüsü: Kişilere saldırmam hiç; onları genel, ama usul usul yayılan ve yakalanması güç bir tehlike durumunu görünür kılmak için bir büyüteç gibi kullanırım. Böyle saldırdım David Strauss’a¹⁰, daha doğrusu, tiritleşmiş bir kitabın Alman “ekin”indeki başarisına, –bu arada suçüstü yakaladım o ekini. Böyle saldırdım Wagner’e, daha doğrusu, incelmşlerle verimlileri, gecikmişlerle büyükleri karıştıran “ekin”imizin yalanlığına, içgüdü melezliğine. Dördüncüsü: Altında hiçbir kişisel anlaşmazlık yatmayan, geçmişinde kötü deneyimler bulunmayan şeylere saldırırım yalnızca. Tersine, saldırmak benim için iyilikseverliğimin, bazen de minnetimin kanıtıdır. Adımı bir şeye, bir kişiye bağlamakla onu saydığımı, seçip üstün tuttuğumu göstermiş olurum: Yanında ya da karşısında, –bu bakımdan benim için fark etmez.

¹⁰ (1808-1874): Alman tanrıbilimcisi. Söz konusu saldırı Strauss’un *Eski ve Yeni inanç* adlı kitabına yöneltilmişti.

Hristiyanlıkla savaşıyorsam, bu tam benim işimdir; çünkü o yönden hiçbir yıkımla, hiçbir engelle karşılaşmadım. En koyu Hristiyanlar benden hiç esirgememişlerdir sevgilerini. Hristiyanlığın amansız düşmanı olan ben, binlerce yıllık alın yazısı yüzünden tek tek kişilere hınç beslemekten uzağım.

8

İnsanlarla alışverişimde bana az zorluk çıkarmayan son bir huyuma daha kısaca değinebilir miyim? Arıklık içgüdü-sünün hepten korkunç bir duyarlılığı vergidir bana, öyle ki her ruhun dolaylarını, dolayları ne kelime, ta içini, “ciğeri-ni” görür gibi sezerim, k o k u s u n u a l ı r ı m... Bu du-yarlık benim için psikolojik bir duyargadır; bununla her gi-ze dokunur, yakalarım onu. Kimi yaradılışın d e r i n l e r i n -d e y a t a n, belki de kötü kanın gerektirdiği, ama üstü eği-timle sıvanmış bir sürü pisliği hemen ilk dokunuşta fark edi-veririm. Doğru gözlemişsem, arıklığıma zararlı bu gibi yara-dılışlar da, kendi paylarına, benim iğrenip sakınışımı sezer-ler; böylelikle daha güzel kokulu olmazlar ya... Bir kez böy-le alışmışım, –kendime karşı aşırı bir açıklık temel koşuludur varoluşumun, arık olmayan çevrede yaşayamam–, sanki su-da, dupduru, pırıl pırıl bir sıvıda yüzerim, yıkanırım, oyna-rım aralıksız. Bu yüzden insanlarla alışverişim hiç de kolay bir sabır sınavı değildir; benim insan sevgim, başkasının duy-gusunu paylaşmakta değil, paylaştığım duyguya k a t -l a n a b i l m e k t e d i r. Benim insan sevgim sürekli bir ken-dimi yenidir. Ama ben y a l n ı z l ı k olmadan edemem; yal-nızlık, yani iyileşme, kendine dönüş, özgür, hafif, esinen bir havayı solumak... Zerdüşt’üm baştan başa yalnızlığa ya da beni anladıysanız, a r ı k l ı ğ ı a bir dithyrambos’tur..¹¹ A r ı k d e l i l i ğ e ¹² değil neyse ki... Gözü renk görebilen,

¹¹ Dionysos’u öven dinsel yır; bu tür övücü, coşkun şiir.

¹² Wagner’in Parsifal’inde başkışının (Parsifal’in) niteliği.

“elmastan” der onun için. İnsandan, ayaktakımından iğrenme benim en büyük tehlikem oldu hep. Zerdüş’ün bu iğrenmeden kurtuluşu anlatan sözlerini duymak ister misiniz?

Bana ne oldu böyle? İğrenmeden nasıl kurtuldum? Kim gözümü gençleştiren? Nasıl uçtum, ayaktakımının artık çeşmeler başında oturmadığı yükseklerle?

İğrenmem kendisi mi kanatlar yarattı, pınarlar sezen güçler yarattı bana? Gerçekten o tadinç pınarını yeniden bulmak için en yükseklerle uçmam gerekti!–

Buldum onu, kardeşlerim! Burada, en yükseklerde kaynıyor o tadinç pınarı benim için! Ve ayaktakımının birlikte içmediği bir yaşam var burada!

Nerdeyse pek zorlu akıyorsun bana, tadinç pınarı! Çoğu zaman tasımı doldurmak isterken, yine boşaltıyorsun.

Sana alçak gönüllü yaklaşmayı öğrenmeliyim daha: Pek zorlu akıyor sana doğru yüreğim, –yüreğim, üzerinde bir yaz yanan, kısa, kızgın, karasevda, mutluluk taştan bir yaz: Nasıl da susamış “yaz yüreğim” senin serinliğine!

Geçti artık baharımın ağırdan üzüntüsü! Geçti artık haziranda lapa lapa karları hayınlığının! Yaz oldum hepten, yaz öğlesi oldum,–

En yükseklerde bir yaz, o soğuk pınarlarla, o mutlu sessizlikle: Gelin dostlar, sessizlik daha da mutlu olsun!

Bizim yüksekliğimiz, bizim yurdu-muz çünkü bu: Pek yüksek, pek sarp yerde

oturuyoruz artık olmayanlar için, susuzlukları için.

Dostlarım bir bakın tadıncımın pınarına artık gözlerinizle! Hiç bulanır mı bu yüzden? Arıklığıyla karşılık versin gülüşünüze.

Gelecek ağacına kuruyoruz yuvamızı; gagalarıyla azık getirmeli kartallar biz yalnızlara!

Gerçekten artık olmayanların da birlikte yiyeceği bir azık değil! Ateş yedik sanırlar, ağızlarını yakarlardı.

Gerçekten, artık olmayanları ağırlamak için değil burası! Bizim mutluluğumuz bir buz mağarası gibi gelirdi onların bedenlerine, tinlerine!

Biz onların üzerinde sert yeller gibi yaşamak istiyoruz, kartallara komşu, karlara komşu, güneşe komşu: Böyle yaşar sert yeller.

Ve bir gün bir yel gibi aralarında esmek, soluğumla soluklarını kesmek istiyorum: Geleceğim böyle istiyor.

Gerçekten, sert bir yeldir Zerdüşt alçal-tılar için; şu öğüdü verir düşmanlarına, tüküren, balgam atan kim varsa hepsine: Yele karşı tükürmekten sakının!..

Neden Böyle Akıllıyım

1

Neden biraz daha fazla biliyorum? Genellikle, neden böyle akıllıyım? Sözde sorunlar üstüne hiç düşünmedim, –harcamadım kendimi. Örneğin, asıl dinsel güçlükler başımdan geçmiş değil. Neden “günahkâr” olmam gerektiğini anlayamadım bir türlü. Bunun gibi, pişmanlık acısını tanımak için güvenilir bir ölçü yok elimde: Kulağıma çalınanlara bakılırsa, pişmanlık acısı hiç de üzerinde durulmaya değer bir şey olmasa gerek... Bir eylemi, iş işten geçince bir de kendi başına bırakmak istemezdim; işin kötü bitişi, sonuçlarını kural olarak değer sorunu dışında bırakmayı yeğ tutardım. Bir iş kötü bitti mi, insan yaptığını doğru değerlendiremez olur kolayca. Bana kalırsa, pişmanlık acısı bir çeşit “kem göz”dür. Başarıya varamayan bir şeyi, başarıya varamadığı için bir kat daha saygın tutmak, –bu daha bir uygundur benim töreme.– “Tanrı”, “ruhun ölmezliği”, “kurtuluş”, “öte dünya”, daha çocukken bile ne dikkatimi, ne de vaktimi verdiğim kavramlar hepsi, –belki de bunlar için yeterince çocuksu olmadım hiç? Benim için bir sonuç değildir tanrısızlık, hele olay hiç değildir; içgüdümden gelir düpedüz. Biraz çokça meraklıyım ben, sorunlarla doluyum, kendimi beğenmişim: Üstünlük bir yanıtla yetinemem. Tanrı ise, biz düşünürlere karşı üstünlük bir yanıt, bir kabalıktır, –aslına bakarsanız, üstünlük

bir yasaktan başka bir şey değildir bizlere: Düşünmeyeceksiniz!.. “İnsanlığın selameti” için o tanrıbilimci antikalıklarının hepsinden çok daha önemli bir sorun var ki, beni daha başka türlü ilgilendirir: Beslenme sorunu. Günlük uygulamada şu kılığa girer sorun: “Sen sen olarak nasıl beslenmelisin ki, gücünün, erdeminin– Rönesans çağında anlaşıldığı gibi, düzmece sofuluk katışmamış erdeminin doruğuna varabilirsin?” Benim bu konuda başımdan geçenler olabildiğince kötüdür; bu soruyu nasıl olup da böyle geç duyduğuma, görüp geçirdiklerimden nasıl böyle geç “uslandığıma” şaşıyorum. Neden tam da bu bakımdan bir ermişe yakışırçasına geri kaldığımı, açıklarsa Alman ekiminizin hepten işe yaramazlığı –“ülküculüğü”– açıklar biraz olsun. Bu ekin hepten şüpheli amaçlar, o sözde “ülküler” –örneğin klasik eğitim– ardından koşmak için, daha işin başında gerçekleri gözden kaçırmayı öğretir, –sanki “klasik” ve “Alman” kavramlarının uzlaşmazlığı daha baştan besbelli değilmiş gibi! Dahası var, insanı güldürür de bu –hele bir “klasik eğitimden geçmiş” Leipzigli getirin gözünüzün önüne!– Gerçekten, ta olgun çağıma dek kötü yemek yedim hep, törel deyimiyle “kişiliksiz”, “kendimi düşünmeden”, “özgeci” olarak, aşçıların ve öbür dindaşların yararına yemek yedim. Schopenhauer’i yeni yeni incelemeye başlamışken (1865), bir yandan da Leipzig yemeklerini yemekle “yaşama istemi”mi iyiden iyiye yadsıyordum. Yetersiz beslenip üstelik bir de mideyi bozmak... Leipzig aşçıları bu sorunu şaşılacak bir başarıyla çözmüşlerdir sanırım. (Duyduğuma göre 1866 yılı birtakım değişimler getirmiş bu alanda). Ya genel olarak Alman mutfağı, –onun kabahatleri sayılmakla biter mi hiç! Yemeklerden önce çorba –16. yüzyıl Venedik yemek kitaplarında bile *alla tedesca*¹ dedikleri–, fazla pişmiş etler, yağlı, unlu sebzeler; mi-

1 Alman usulü.

deyi bastırmak için o ağır hamur işleri! Bunlara bir de yaşlı Almanların –yalnız ya ş l ı l a r ı n değil ya– o gerçekten hayvanca yemek üstüne içme alışkanlıklarını da katarsanız, Alman düşüncesinin nereden çıktığını anlarsınız: Bozuk bağırsaklardan... Alman düşüncesi bir kötü sindirimdir, hiçbir şeyin üstesinden gelemez. Almanlarınkiyle –Fransızlarınkiyle de– karşılaştırılınca bir çeşit “doğaya dönüş”, yani yamyamlığa dönüş olan İngiliz beslenme düzeni de iyice aykırıdır benim içgüdülerime; sanırım, hantallaştırır düşüncenin ayaklarını, –İngiliz kadınlarının ayakları gibi... En iyi mutfak *Piemonte*’ninkidir. –Alkollü içkiler dokunur bana; günde bir bardak şarap ya da bira yaşamı bana cehennem etmeye yeter, –benim karşıtlarımsa Münih’te yaşıyor. Bunu biraz geç kavradım, kabul; ama d e n e m e s i n i küçük yaştan beri yapmışımdır. Daha çocukken, şarap içmenin de tütün gibi önceleri gençlerin bir gösteriş merakı, sonraları da kötü bir alışkanlık olduğuna inanırdım. Belki de bu s e r t ç e yargıda Naumburg şarabının da suçu vardır. Şarabın keyif verdiğine inanmak için Hristiyan olmalıydım, yani benim için tam saçmalık olan şeye inanmalıydım.² İşin şaşılacak yanı, a z içkinin, bir de sert değilse, alabildiğine keyfimi kaçırmamasına karşılık, ç o k içmeye karşı bir deniz kurdu gibi dayanıklı oluşumdur. Daha çocukken göstermişimdir bu konuda yürekliğimi. Saygıdeğer Schulpforta’da³ öğrenciyken kalemimde örneğim Sallustius’un⁴ tokluğuna, yoğunluğuna erişme tutkusuyla, uzun Latince ödevimi geceleyerek bir oturuşta yazmak ve temize çekmek, sonra da Latincemi ağır çaplı birkaç grog’la⁵ sulamak, bütün bunlar saygıdeğer Schulpforta’ya hiç yaraşmasa bile, hem benim bünyeme, hem de Sallustius’unkine vız gelirdi. Sonraları, orta yaşlılığıma doğru,

2 *Credo, quia absurdum* (inanyorum, çünkü saçmadır). –Tertullianus.

3 Klasik öğretime önem verilen, lise dengi bir yatılı okul.

4 (İÖ. 86-35): Romalı tarihçi.

5 Çaya rom katılarak yapılan bir içki.

her türlü ispirotolu içkiye karşı gitgide daha kesin cephe aldım. Ben et yememeyi de kendimde denemiş, sonra beni doğru yola getiren Wagner gibi düşman kesilmiştim ona; ama düşünceye dönük tüm yaradılışlara, alkollü içkilerden hepten uzak durmalarını ne denli salık versem gene azdır. Su ne güne duruyor. Su almak için bol bol çeşmesi bulunan yerleri yeğ tutarım (Nice, Torino, Sils); bir bardak içki beni canımdan bezdirir. *In vino veritas*⁶ derler: Sanırım ki burada da “doğru” kavramı üstüne herkesle çatışıyorum, –bende Tin suların üzerinde dolanır..⁷ Kurallarımın birkaçını daha çıtlatayım: Bol bir yemek az yemekten daha kolay sindirilir. İyi bir sindirimin ilk koşulu, midenin bütünüyle çalışmasıdır. Midesinin büyüklüğünü bilmeli insan. Gene bu yüzden, tabldotlarda yenen ve benim aralıklı kurban törenleri dediğim o bitmek tükenmek bilmez yemeklerden sakınmalıdır. –Aralarda hiçbir şey yememeli, kahve içmemeli: Kahve kasvet verir. Çay yalnız sabahları yarar; az, ama koyu olmalı: Gerekenden bir damlacık açık olsa, çok dokunur, bütün gün kırıklık yapar. Herkesin kendine göre bir kararı vardır bunda; sınırları dar, belirlenmesi güçtür. Sınır yıpratıcı bir iklimde çayla başlanması salık verilmez; bir saat öncesinden bir fincan koyu, yağı alınmış kakaoyla başlamalı. –Elden geldiğince az oturmalı; açık havada, yürürken doğmayan, kasların da birlikte şenlik yapmadığı hiçbir düşünceye güvenmemeli. Önyargıların hepsi bağırsaklardan gelir. –Bir kez daha söylemiştim, Kutsal Tin’e karşı işlenen asıl günah kaba etlerdir.–

2

Yer ve iklim sorunu yakından bağlıdır beslenme sorununa. Her yerde yaşamak kimsenin harcı değildir. Bir kim-

⁶ Şarabın içinde doğrular yatar.

⁷ ... ve Tanrının tini suların üzerinde dolanıyordu. Tevrat, Tekvin suresi 1. 2.

seye bütün gücünü gerektiren büyük ödevler düşünüyor, burada seçim alanı üstelik çok dardır, iklimin metabolizma üzerine, onun ağırlaşmasına, hızlanmasına etkisi öyle büyüktür ki, yer ve iklim konusunda atılacak yanlış bir adım bir kimseyi yalnızca ödevinden uzaklaştırmakla kalmaz, onu daha baştan alıkoyabilir de: Yüzünü bile görmez ödevin. Hayvansal dirim gücü onda hiç yetesiye büyük olmamıştır ki, insana “bunu yalnız ben yapabilirim” dedirten bir özgürlük, benliğini ağzına dek doldursun... Bir bağırsak tembelliği, küçücük de olsa, bir kez kötü alışkanlık durumuna geldi mi, bir dehayı orta değerde biri, “almanımsı” bir şey yapmaya yeter; tek başına Almanya iklimi bile, yiğitçe dayanacak sağlamlıkta bağırsakları yıldırmaya yeterlidir. Metabolizmanın hızı, düşünce ayaklarının çevikliğiyle doğru orantılıdır; bir tür metabolizmadır “düşünce”nin kendisi de. Şimdiye dek kafalı insanların yaşadığı, nüktenin, incelmanın, hayınlığın mutluluktan ayrılmaz sayıldığı, dehanın nerdeyse zorunlu olarak yurt edindiği yerleri bir yan yana koyun: Hepsinin eşsiz kuru bir havası vardır. Paris, Provence, Floransa, Kudüs, Atina, –bu adlar da kanıtlıyor ki, deha kuru havaya, duru göğşe, yani metabolizma çabukluğuna, hiç durmadan ve çok büyük ölçüde erke bütünlemesi yapma olanağına bağlıdır. Önümde örneği var; özgür yaratılmış, değerli, kafalı biri, tek iklim konusunda içgüdü inceliği olmaması yüzünden dar kafalı bir uzman, köşesine sinmiş, hırçın biri olup çıktı. Hastalığım beni sağduyulu olmaya, gerçekteki sağduyu üstünde düşünmeye zorlamasaydı, benim sonum da bundan başka türlü olmazdı. Şimdi iklim ve hava etkilerini, uzun bir alıştırma sonucu, kendimde pek duyuyor, güvenilir bir aygıtta okur gibi okuyor, örneğin Torino’dan Milano’ya kısa bir yolculuk sırasında havanın nemlilik derecesindeki değişikliği bedenimde ölçüyorum da, son on yılı dışında yaşamımın, tehlikeli yıllarımın hep benim için yanlış, kesin olarak yasaklanmış yerlerde geçtiğini düşününce

tüylerim ürperiyor. Naumburg, Schulpforta, genellikle Thü-
ringen, Leipzig, Basel, Venedik, –hepsi de bünyem için birer
yıkım olan yerler. Daha genel olarak, bütün çocukluğum-
dan, gençliğimden bir tek iyi anım yoksa, bunu “törel” de-
dikleri nedenlerle, örneğin kendime göre bir çevrenin
yokluğuyla –ki doğru olduğu su götürmez– açıklamak ah-
maklık olurdu: Çünkü aynı yokluğu bugün de çekiyorum;
keyfimi kaçırıp beni yıldırıyor bu. Fizyoloji konusun-
daki bilisizliğim, o kahrolası “ülküçülük”, işte asıl bahtsızlı-
ğı, gereksiz, aptalca yanı, bana hiçbir yararı dokunmayan,
artık giderilmesi, ödeşilmesi olmayan yanı budur yaşamı-
mın. Attığım tüm yanlış adımları, içgüdümün büyük yanılgı-
larını, beni yaşamımın ödevinden saptıran “alçak gö-
nüüllülüklerimi”, örneğin filolog oluşumu hep bu “ülküçülü-
ğün” sonuçları olarak açıklıyorum, –neden hiç değilse he-
kim, ya da gözlerimi açacak başka bir şey olmadım? Ba-
sel’de bulunduğum sıralar, bütün düşünce düzenim, bu ara-
da günlük zaman bölümüm, olağanüstü güçlerin hepten an-
lamsızca kötüye kullanılmasıydı ve bu tüketimi karşılaya-
cak güç kaynağım da yoktu; tüketim ve bütünleme üstüne
düşünmüyordum bile. Her türlü ince bencillik, buyuran bir
içgüdünün gözeticiliği eksikti; kendimi herkesle bir
tutmaktı bu, “çıkar gözetmemek”ti, ayrı olduğumu unut-
maktı –bu yüzden hiç bağışlamayacağım kendimi. Nerdeyse
iş işten geçmek üzereyken, nerdeyse iş işten geçmek üzere ol-
duğu için, yaşamımın bu temel akıldışılığı – “ülküçülük” be-
ni düşündürmeye başladı. Anca hastalık getirdi aklımı
başıma.

3

Beslenme konusunda seçmek, yer ve iklim seçmek, –her
ne olursa olsun yanılmamak gereken üçüncüsü de dinlen-
me yolunu seçmektir. Burada da, bir kafa kendine özgü
olduğu ölçüde, yapabileceklerinin, yani kendine yararlı

olanın sınırı o denli dardır. Her türlü okuma benim için dinlenmeden sayılır; dolayısıyla beni kendi kendimden çekip alan, başka bilimlerde, başka ruhlarda gezmeye çıkararak, artık önemsemediğim şeylerden sayılır. Önemsemediğim şeylerin yorgunluğunu alır zaten okumak. Sıkı çalışma dönemlerinde tek kitap göremezsiniz çevremde: Bir kimseyi yakınımnda ko-
nuşturmaktan, giderek düşündürmekten bile sakınırım. Bu da okumak olurdu... Bilmem dikkat ettiniz mi, gebeliğin düşünceyi ve bütün örgenliği içine attığı o derin gerilim durumunda, rastlantılar, dıştan gelen her uyarım pek yaman etki yapar, pek derinden koyar. Rastlantılardan, dış uyarımlardan elden geldiğince kaçınmalıdır insan; düşünce gebeliğinde içgüdünün yapacağı ilk akıllıca iş, çevresine bir çeşit duvar örme-
ktir. Ya b a n c ı bir düşüncenin gizlice duvardan atlamasına göz yumar mıyım hiç? Bu da okumak olurdu... Çalışma ve doğurganlık çağı ardından dinlenme çağı mı geldi: Gelsin şimdi hoşla giden, ince buluşlarla dolu, öğretici kitaplar! Almanca kitaplar mı olacak dersiniz?.. Kendimi elimde bir kitapla yakalayabilmem için, altı ay geriye dönmeliyim. Neydi acaba? Victor Brochard'ın, benim Laertiana'mdan da⁸ iyi yararlandığı pek güzel bir incelemesi, *Les Sceptiques Grecs*.⁹ Şüpheciler, her dediği üç beş anlama gelen feylesoflar ulusu içinde tek s a y g ı d e ğ e r örnek!.. Başka zamanlarsa, hemen hemen aynı kitaplara geri dönerim hep, az sayıda, benim için sınanmış kitaplara. Belki de bana göre değildir çok ve çeşitli okumak: Bir okuma odasına girmek beni hasta eder. Çok ve çeşitli şeyleri sevmek de bana göre değildir. Yeni kitaplara karşı güvensizlik, giderek düşmanlık benim içgüdüme "hoşgörü"den, "*largeur du coeur*"den¹⁰, "yardımseverlikten"ten daha bir uygun düşer... Aslında dö-

⁸ De laertii Diogenis fontibus. Nietzsche'nin üniversite öğrencisiyken hazırladığı bir filoloji çalışması.

⁹ Yunan Şüphecileri.

¹⁰ Geniş yüreklilik.

nüp dönüp okuduklarım bir avuç eski Fransızdır: Ben Fransız ekinine inanırım tek. Avrupa'da "ekin" adına başka ne varsa, hepsini bir yanlış anlaşılma sayarım; Alman ekinine gelince, sözü edilmeye değmez... Almanya'da karşılaştığım birkaç yüksek ekinli kişi, beğeni konusunda hiç kimsenin boy ölçüşemeyeceği Bayan Cosima Wagner¹¹ başta olmak üzere, hepsi de Fransız soyundan gelmeydiler. Pascal'ı okumayışım, ama Hristiyanlığın en öğretici kurbanı olarak –canavarlığın o en tüyler ürpertici türündeki mantık gereğince önce bedeni, sonra tını ağır ağır öldürülmüş kurbanı olarak –sevişim; düşüncemde, kim bilir belki bedenimde de Montaigne'in kabına sığmazlığından bir şeyler bulunuşu; sanatçı beğenimin de Molière, Corneille, Racine adlarını, öfkelenerek de olsa, Shakespeare gibi bir yaban dehaya karşı savunuşu... Gene de en yeni Fransızları tadına doyum olmaz bir topluluk saymama engel değil bütün bunlar. Hangi geçmiş yüzyılda şimdi Paris'te olduğu gibi, böyle hem meraklı, hem ince psikologlar bir araya toplanmıştır, doğrusu bilmiyorum. Saymayı şöyle bir deneyelim, –çünkü sayıları hiç de az değil: Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp¹², Meilhac¹³, Jules Lemaître¹⁴ ve –özellikle sevdiğim gerçek bir Latin'i, güçlü soydan birini anmış olmak için– Guy de Maupassant. Söz aramızda, bu kuşağı, hepsi de Alman felsefesiyle baştan çıkmış olan büyük öğretmenlerinden bile üstün tutuyorum (örneğin Bay Taine büyük insanları, büyük çağları yanlış anlayışını Hegel'e borçludur). Almanya nereye girse, ekini b e r b a t e d e r. Ancak savaş "kurtardı" Fransız düşüncesini... Stendhal yaşamımın en güzel rastlantılarından biridir, –yaşamımda çağ açan ne varsa, hepsi de rastlantıyla önüme çıktı,

11 Wagner'in karısı Cosima (1837-1930) Franz Liszt ile Comtesse Marie d'Agoult'nun kızıydı.

12 (Gabrielle Comtesse de Martel de Janville'in takma adı, 1850-1932): Fransız kadın yazarı.

13 (1831-1897): Fransız sahne yazarı.

14 (1853-1914): Fransız eleştirmeni.

başkasının salık vermesiyle değil.– Paha biçilmez erdemleri vardır onun: Saklı olanı gören o psikolog gözü, en büyük gerçekçinin yakında olduğunu anımsatan –*ex ungue Napoleonem*¹⁵ –olguları kavrama yetisi ve sonunda –ki az erdem değil bu da– d ü r ü s t bir tanrısız oluşu: Fransa’da kırk yılda bir rastlanan, nerdeyse hiç bulunmayan bir tür,– *Prosper Mérimée*’yi saygıyla analım... Belki de Stendhal’i kısıkanıyorumdur? Tam benim yapacağım en güzel tanrısız nüktelerini aldı elimden: “Tanrının tek özrü, var olmayışıdır”... Ben de bir yerde şöyle demiştim: “Bugüne dek varlığa karşı en büyük itiraz neydi? T a n r ı . . . ”

4

Lirik ozan üstüne en yüksek kavramı *Heinrich Heine* verdi bana. Öylesine tatlı, öylesine tutkulu bir musikiyi binyıllar arasında boşuna arıyorum. O tanrısal hayınlık vardı onda; yetkinliği bunsuz düşünemem ben, insanlara, ırklara değer biçmek için, tanrıyla satir’i zorunlu olarak bir arada düşünüyorlar mı, ona bakarım. –Ya Heine’nin Almanca’yı kullanışı! Bir gün Heine’yle benim Alman dilinin rakipsiz ilk sanatçıları olduğumuzu, öbür Almancıkların yaptıklarını fersah fersah aştığımızı söyleyecekler. –*Byron*’un *Manfred*’iyle derin bir yakınlığım olmalı: O uçurumların hepsini buldum içimde; on üç yaşında olgundum bu yapıt için. *Manfred*’in yanında *Faust* adını anmaya cesaret edenlere¹⁶ söylenecek sözüm yok, şöyle bir bakarım, o kadar. Hepten yoksundur Almanlar büyüklük kavramından: Kanıt *Schumann*.¹⁷ O iç bulandırıcı Saksonyalıya öfkemden bir *Manfred* açılışı (ouverture) da ben yazdım; *Hans von Bülow*¹⁸ nota kâğıdı üs-

¹⁵ Pençesinden belli olur Napoléon. Ex ungue Leonem (Pençesinden belli olur aslan) deyimine gönderme.

¹⁶ *Manfred*’in *Faust*’tan esinlenmiş olduğu söylenmiştir.

¹⁷ *Schumann* *Manfred* için bir sahne müziği yazmıştı. İç bulandırıcı Saksonyalı: *Schumann*.

¹⁸ (1830-1894) Alman piyanisti, orkestra yöneticisi.

tünde hiç böyle bir şey görmediğini söylemişti: Euterpe'nin¹⁹ ırzına geçmekmiş bu. *Shakespeare*'i anlatacak en yüksek düşüncemi aradığımda, hep Ceasar tipini tasarlamış olması gelir aklıma, insan böyle bir şeyi düşünmekle çıkaramaz; ya öyledir, ya da değildir. Büyük ozan, yalnız öz gerçeğinden beslenir, öyle ki sonunda yapıtına dayanamaz olur üstelik... Zerdüş'tüme şöyle bir göz atayım yeter, dayanılmaz bir hıçkırık nöbeti içinde kendimi tutamaksızın, odamda yarım saat bir aşağı bir yukarı gezinirim. –Hiç kimseyi okurken *Shakespeare*'de olduğu gibi paralanmaz yüreğim: Soytarılığı böyle gerekli bulmak için nasıl acı çekmiş olmalıdır bir insan! –Hamlet'i anlıyormusunuz? Şüphe değil, kesinliktir insanı deli eden... Ama bunu duymak için derin olmalı, uçurum, feylesof olmalı... Doğrudan korkarız hepimiz... Hem açıkça söyleyeyim, sezgimle yüzde yüz inanıyorum ki, bu en tüyler ürpertici yazın türünün yaratıcısı, burada kendi kendine eziyet eden Lord Bacon'dır; ne düşündüklerini bilmeyen, kuş beyinli Amerikalıların acınacak gevezeliklerinden bana ne? Görüm'leri en yaman gerçeklikle verme yetisi, en yaman eylem gücüyle, en canavarca eylem ve cürüm gücüyle yan yana bulunmakla kalmaz yalnız, üstelik onları gerektirir de... Sözcüğün en yüksek anlamında ilk gerçekçi olan Lord Bacon'ın neler yaptığını, ne istediğini, kendi kendisiyle ne yaşadığını bilebilmek için, onu yeterince tanımaktan çok uzağız daha... Hepinizin canı cehenneme, bay eleştirmenler! Tutun ki Zerdüş'tümü bir başka adla, örneğin Richard Wagner adıyla vaftiz ettim; *İnsanca, Pek insanca* yazarının Zerdüş'tün bilicisi olduğunu çıkarmaya iki bin yıllık uzgörü yetmezdi...

¹⁹ Musiki muza'sı.

Yaşamımın dinlenmelerinden söz açmışken, hepsinin ötesinde beni en derinden, en içten dinlendiren şeye karşı minnet borcumu birkaç sözle söylemem gerekiyor. Bu da hiç şüphesiz Richard Wagner'le yakından düşüp kalkmam olmuştur, insanlarla kurduğum öbür ilişkilere metelik vermiyorum; ama Tribtschen'de²⁰ geçirdiğim günleri, o karşılıklı güven, sevinç, yüce rastlantılar ve derin anlarla dolu günleri her ne pahasına olursa olsun yaşamımdan silmek istemem... Başkaları Wagner'le neler yaşamıştır; bilmem; bizim göğümüzden bir tek bulut bile geçmedi. –Burada bir kez daha Fransa konusuna dönüyorum. Wagner'i kendilerine benzer bulmakla onu saydıklarını sanan Wagnerciler ulusuna karşı ağzımı bile açmam, dudak bükerim yalnız... Ben ki Alman olan her şeye en derin içgüdülerimle yabancıyım, öyle ki bir Alman'ın yakınında olması bile sindirim gecikmesi yapar, ben Wagner'le ilk karşılaştığım zaman yaşamımda ilk kez derin bir nefes aldım: Wagner'i dış ülke olarak, “Alman” erdemlerine bir karşıt, bir canlı karşı koyma olarak duyup saydım. –Bizler, çocuklukları 1850 yıllarında geçenler “Alman” kavramına karşı çaresiz kötümseriz; bizler ancak devrimci olabiliriz, –düzmece softaların başta olduğu bir düzene göz yumamayız. Ama şimdi renkleri değişmişmiş, artık kızılara bürünüyorlar, binici üniforması kuşanıyorlarmış, benim için hepsi bir.. Uzun sözün kısası, Wagner devrimciydi, Almanlardan kaçmıştı... Sanatçı olarak insanın Avrupa'da Paris'ten başka yeri yurdu olamaz: Wagner sanatını anlamanın koşulu, o beş sanat duyusunun *délicatesse*'i²¹, o ayrımları sezen parmaklar, psikolojik sayrılık, hepsi Paris'te bulunur. Biçim sorunlarında bu tutku, *mise en scène*'i²² böylesine önemseme Paris'ten

²⁰ İsviçre'de Luzern yakınlarında Wagner'in oturduğu villa.

²¹ İncelik.

²² Sahneye koyuş.

başka hiçbir yerde yoktur, –tam Parisli önemseyişidir işte bu. Parisli bir sanatçının ne düşler beslediğini, gözü nasıl yükseklerde olduğunu Almanya’dakiler düşünemezler bile. Alman kuzu gibidir, –Wagner’se hiç öyle değildi... Neyse, Wagner’in asıl yerini, yakın akrabalarının kimler olduğunu daha önce uzun uzadıya anlattım (“İyi ve Kötünün Ötesinde”, s. 256. vd.): Geç Fransız romantikleri, Delacroix’ların, Berlioz’ların o yücelerde uçan ve coşturan soyu, kökten hastalar, doğuştan onmazlar, hepsi de a n l a t ı m bağınazları, tepeden tırnağa virtüözler... Kimdi zaten Wagner’in ilk zeki savunucusu? Charles Baudelaire, Delacroix’yı da ilk kez anlayan, koskoca bir sanatçı kuşağının babası, o örnek *décadent*, –belki en son savunucusu da oydu... Nedir Wagner’de hiç bağışlamadığım? Almanlara dek inmiş olması, Alman yurttaşı olması... Almanya nereye girse, ekini b e r b a t e d e r.

6

İyice bir düşünürsem, Wagner musikisi olmadan çekilmezdi gençliğim, Almanların arasına düşmüştüm bir kez. Dayanılmaz bir baskıdan kurtulmak için afyon ister, işte böyle, bana da Wagner gerekti. Wagner Alman olan her şeye karşı en iyi panzehirdir, –zehir olmasına da zehirdir, o başka... Tristan’ın²³ bir piyano partiyonu olduğu andan beri –kutlarım Bay von Bülow!– Wagnerciydim. Wagner’in daha önceki yapıtlarını kendimden aşağı, pek beylik, pek “Alman” buluyordum... Ama bugün bile Tristan gibi yaman büyüleyen, o tüyler ürpertici, o tatlı sonsuzlukla dolu başka bir yapıtı tüm sanat dallarında boşuna arıyorum. Leonardo da Vinci’nin tüm gizemleri Tristan’ın ilk notasıyla büyülerini yitiriverirler. Bu yapıt Wagner’in *non plus*

23 “Tristan ve Isolde”, “Nürnbergli Usta Şarkıcılar”, “Nibelung’un Yüzüğü”: Wagner’in yapıtları. Bülow Tristan’ın piyano partiyonunu çıkarmıştı.

ultrası'dır²⁴; onun yorgunluğunu ise "Usta Şarkıcılar" ve "Yüzük"le çıkarmıştı. İyileşmek, –Wagner gibilerinde bir gerilemedir bu. O yapıtı anlayacak olgunlukta olmam için tam çağında, hem de Almanlar arasında yaşamamı en büyük mutluluk sayıyorum: Psikolog olarak bilme isteği bende bakın nerelere varıyor. O "cehennem tatları"nı duymak için yeterince hasta olmayan kişiye dünya nasıl yok-suldur: Bu gizemci deyimini kullanabilirim, nerdeyse kullanmak zorundayım burada. –Wagner'in elinden gelen korkunç işleri, yalnız kendine vergi kanatlarla girdiği o bilinmez esrimeler dolu elli dünyayı benden iyi kimse duyup tanıyamaz; bense en tehlikeli, en sorunsal şeyleri bile kendi yararına çevirmek için yeterince güçlü olduğumdan, Wagner'i yaşamımın en büyük velinimetini sayıyorum. Onunla akraba olduğumuz yan, bu çağ insanların çekebileceğinden çok daha derin –bu arada birbirimizden de– çekmiş olmamızdır: Bu da kıyamete dek birbirine bağlayacaktır adlarımızı. Almanlar arasında Wagner'in bir yanlış anlaşılma olduğu nasıl kesinse, benimki de öyledir, öyle kalacaktır hep. –Önce psikoloji ve sanatta kendinizi iki yüzyıl sıkıya sokmanız gerekiyor, Bay Cermenler!.. Ama giderilir mi hiç böyle şeyin yokluğu?

7

Bir sözüm daha var en seçilmiş kulaklar için: Asıl istediğim nedir musikiden? Ekim ayında bir öğle sonu gibi duru ve derin olsun. Kendine özgü, taşkın ve nazlı olsun; çıtı pıtı, tatlı bir kadın, iyemli, dönecek bir kadın olsun... Bir Almanın musiki nedir bileceğini hiçbir zaman kabul edemem. Alman musikicisi dediklerimiz, başta en büyükleri, hep yabancıydılar, İslav, Hırvat, İtalyan, Felemenkli

24 En üstün, daha ötesi olmayan

ya da... Yahudi; böyle olmayanlar da, Schütz²⁵, Bach ve Händel gibi, artık soyu tükenmiş güçlü Almanlardandı. Ben kendi payıma yeterince Polonyalıyım daha: Bana Chopin'i verin, sizin olsun musikinin gerisi. Bunun dışında tuttuklarım, Wagner'in Siegfried-Idyll'i –ki üç nedeni var–, belki Liszt –orkestralayışındaki soyluluğun bir eşi daha yoktur– ve son olarak Alplerin ötesinde yapılan her şey, daha doğrusu berisinde... Rossini'den geçemem; hele musikideki güneyimden, Venedikli *maestro*'m *Pietro Gasti*'den²⁶ hiç mi hiç. Alplerin ötesi derken, aslında Venedik demek istiyorum yalnız. Müsiki için başka bir sözcük aradığımda, Venedik adını buluyorum hep. Müsikiyi gözyaşlarından ayırt edemiyorum. Biliyorum, güneyi korkuyla ürpermeksizin düşünmemek nasıl bir mutluluktur.

Köprünün üzerinde duruyordum geçende,
karanlık geceye bürünmüş.
Uzaklardan bir ezgi duyuluyor
ve altın damlalar yağıyordu
titreyen aynası üstüne suyun.
Gondollar, ışıklar, müsiki, hepsi
esrimiş, yüzüp gittiler alacakaranlığa...

Benim ruhum, görünmez parmakların
dokunduğu o çalgı,
bir barkarol mırıldandı gizlice,
binbir renkli mutluluk içinde titreyerek.
–Duyan oldu mu onu?..

²⁵ (1585-1672): Alman bestecisi.

²⁶ (Peter Gast; Heinrich Köselitz'in takma adı, 1854-1918): Nietzsche'nin öğrencisi ve dostu. Yazar, besteci.

Bunların hepsinde –besin, yer ve iklim, dinlenme seçimi– bir kendini sürdürme içgüdüsüdür buyuran, en açık olarak savunma içgüdüsünde ortaya çıkar bu. Çok şeyi görmemek, işitmek, yanına yaklaştırmamak, –işte ilk akıllılık, kişinin bir rastlantı değil de zorunluluk olduğunun ilk kanıtı. Bu kendini savunma içgüdüsünün yaygın adı beğeni’dir. Onun buyruğu yalnız “evet” demenin bir “çıkart gözetmezlik” olacağı durumlarda “hayır” dememizi değil, bir de elden geldiğince az “hayır” dememizi ister. Hiç durmadan “hayır” demek zorunda olduğumuz yerden kendimizi çekip almamızı, sıyırmamızı ister. İşte bundaki sağduyu: Savunma harcamaları, çok küçük de olsalar, bir kez kural, alışkanlık durumuna geldiler mi, olağanüstü büyük ve hepten gereksiz bir yoksullaşma doğururlar. Büyük harcamalarımız çok sık yaptığımız küçük harcamalardır. Savmak da, yanına yaklaştırmamak da bir harcamadır, –bunda yanılmamalı insan–, olumsuz amaçlara harcanmış güçtür. İnsan sürekli savunma zorunluluğu içinde, kendini artık savunamaz oluncaya dek güçsüz düşebilir. –Diyelim ki şu anda dışarı çıkıyorum ve karşımda sessiz, soylu Torino yerine bir Alman kasabası buluyorum: O yavan ve korkak dünya içime dolmasın diye, içgüdümle kabuğuma çekiliverirdim hemen. Ya da o taş taş üstüne kurulmuş ayıp, hiçbir şeyin kendinden büyümediği, iyi, kötü her şeyin sürüklenip getirildiği büyük Alman kenti çıktı karşıma. Bu durumda kirpi olmaz mıydım? –Ama dikenleri olmak savurganlıktır; hele ellerimiz açık durmak varken hal böyle ise, o zaman iki kat lüktür...

Başka bir akıllılık ve kendini savunma yolu da, insanın elden geldiğince seyrek tepki göstermesi, “özgürlüğünü”, inisiyatifini rafa koyup salt bir tepkin olmak zorunda kaldığı durumlardan ve ilişkilerden kaçınmasıdır. Kar-

şılaştırma yapmak için, kitaplarla alışverişimizi alalım. Aslında yalnız kitap açıp kapayan bilgin –orta yetenekte bir filolog için günde yaklaşık olarak iki yüz tane– sonunda kendiliğinden düşünme yetisini iyiden iyiye yitirir. Kitap karıştırmıyorsa düşünmez de. Düşünürken bir uyarıma (okunmuş bir düşünceye) yanıt verir –yalnızca tepki gösterir artık. Bilgin bütün gücünü evet ve hayır demeye, çoktan düşünülmüş olanları eleştirmeye harcar, –kendisi düşünmez olur.. Kendini savunma içgüdüğü bozulmuştur onda; başka türlü olsa, kitaplara karşı kendini savunurdu. Bilgin demek *déca-dent* demek. Gözümle gördüm bunu: Yetenekli, verimli, özgür yaradılışlar, daha otuz yaşlarında “okumaktan çökmüşler”, kibrit gibiler artık; kıvılcım, “düşünce” verebilmeleri için sürtmek gerek. –Daha sabahın köründe, insan dinçken, gücünün kuvvetinin şafağındayken, bir kitap açmak, –ayıp derim buna!

9

Burada artık kişi nasıl kendisi olur sorusuna asıl yanıtı vermeden geçemem. Kendini saklama ve ben-cillik sanatının başyapıtına değiniyorum böylelikle... Varsayalım ki ödev, ödevin amacı, y a z g ı s ı ortalamanın hayli üzerindedir; bu durumda kendini de ödeviyle aynı zamanda fark etmek en büyüğü olur tehlikelerin. Kişinin kendisi olmasının koşulu, kim olduğunu hiç mi hiç bilmemesidir. Bu açıdan bakınca, yaşamdaki y a n l ı ş a d ı m l a r ı n , ara sıra sapılan yan yolların, yanlış yolların, gecikmelerin, “alçak gönüllülük”lerin asıl ödevden uzak başka ödevlere verilen emeğin, hepsinin de kendilerine göre bir anlamları, değerleri vardır. Bunlarda büyük bir akıllılık, belki de en üstün akıllılık kendini gösterebilir: Yok olmaya götüren bir yoldur burada *nosce te ipsum*²⁷; oysa kendini unutmak, y a n l ı ş

27 Kendini tanı.

a n l a m a k , küçültmek, daraltmak, orta değerde yapmak sağduyunun ta kendisidir. Törel deyişle: İyilikseverlik, başkası için yaşama ve benzerleri, en sert bencilliğin sürdürülmesinde koruyucu önlem olabilirler, işte budur kendi kuralarıma, kanışlarıma karşı o “çıkart gözetmeyen” dürtülerden yana olduğum ayrık durum: Bencilliğin, kendini sıkıya koymanın hizmetindedirler burada. Bilincinin bütün yüzeyini –ki bilinç bir yüzeydir– herhangi bir büyük buyruktan uzak tutmalı insan. Büyük sözlerden, büyük davranışlardan bile sakınmalı! Hepsisi de içgüdünün kendini çok erken “bilmesinden” doğacak tehlikeler. –Bu arada o örgenleştirici, o egemen olacak “düşün” derinlerde büyür serpilir; buyurmaya başlar, ağır ağır yan yollardan, yanlış yollardan çekip çıkarır: Günün birinde bütünün gerçekleşmesi için vazgeçilmez araçlar oldukları görülecek o nitelikleri, uzlukları birer birer hazırlar; hepsini yönetecek olan ödevden, “hedef”, “amaç” ve anlamdan hiçbir şey sezdirmeksizin, hizmet edecek tüm yetileri sırasıyla oluşturur. –Bu yandan bakınca yaşamım düpedüz mucizeliktir. Değerleri yenileyiş ödevi için, belki de tek kimsede bir arada hiç bulunmamış yetilerin, her şeyden önce de karşıt yetilerin, birbirlerini yıkıp yok etmeksizin bende olması gerekiyordu. Yetiler arasında bir aşama sırası, aralıklar, düşman etmeksizin ayrı tutma sanatı, hiçbir şeyi karıştırmamak, “barıştırmamak”; gene de kaosu karşıtı olan korkunç bir çokluk, –bu işin önkoşulu, içgüdümün uzun, gizli çalışması ve sanatçılığı buydu işte. K o r u y u c u l u ğ u öyle akıllıca, öyle güçlüydü ki, içimde ne büyüdüğünün hiçbir zaman farkına varmadım bile; tüm yetilerim günün birinde olgunlaşmış olarak en son yetkinlikleriyle aç ı v e r d i l e r birden. Çabalamış olduğumu hiç anımsamıyorum, yaşamımda bir tek boşu ş m a izi gösterilemez; yiğitçe bir yaradılışın karşıtıyım ben. Bir şey “istemek”, bir şeye “göz dikip uğraşmak”, bir “amacın”, bir “dileğin” ardından koşmak –başımın geç-

miş şeyler değil hiçbiri. Şu anda bile geleceğime –e n g i n bir gelecek– dalgasız bir denize bakar gibi bakıyorum: Bir tek istek kırıştırmıyor onu. Bir şeyin olduğundan başka türlü olmasını hiç mi hiç istemem; kendimi de istemem başka türlü... Ama hep böyle yaşadım ben. Bir tek şey dilemedim. Kırk dördüncü yaşını doldurmuş bir kimse, ü n m ü ş , k a - d ı n m ı ş , p a r a y m ı ş , hiçbir zaman umursamadığını söyleyebilsin! –İstesem bunları elde edemez miydim?.. Örneğin, profesör oldum günün birinde; aklımın kıyısından geçir-memiştim bunu, çünkü 24 yaşında ya var ya da yoktun. Ondan iki yıl önce de bir gün filolog oluvermiştim: Şöyle ki, öğretmenim Ritschl²⁸ benim için her anlamda başlangıç olan ilk filoloji çalışmamı “Rheinisches Museum”da bastır-mak üzere istemişti benden. (*Ritschl*, –saygıyla söylüyorum– şimdiye dek gördüğüm biricik dâhi bilgindi. Biz Thüringen-lileri başkalarından ayıran, bir Almanı bile sevimli yapan o cana yakın baştan çıkmışlık vardı onda. Bizler, doğruya var-mak için de olsa, dolambaçlı yolları seçeriz gene. Bu sözle-rim, daha yakın hemşerimi, bilgiç Leopold von Ranke’yi²⁹ aşağıladığım anlamına alınmamalı...)

10

Burada bir durup enine boyuna düşünmemiz gerekiyor. Bu küçük şeyleri, yerleşmiş kanılara göre önemsiz şeyleri ne-den anlattığımı soracaklar bana; hele büyük ödevler de yük-lenmiş olduğum için, bunlarla kendime iyice zarar verdiğimi söyleyecekler. Yanıtım: Bu küçük şeyler –beslenme, yer, iklim, dinlenme, bunlarla bencilliğin kılı kırka yarması– şimdi-ye dek önemli sayılan şeylerden son derece daha önemlidir. Tam burada başlamalıyız yeniden öğrenmeye. İnsanlığın bu-

²⁸ (1806-1876): Alman filologu.

²⁹ (1795-1886): Alman tarihçisi.

güne dek önemle düşünüp durduğu şeyler gerçek bile değildir, kuruntudur yalnızca; daha sert deyiimiyle, o sapına dek zararlı, hasta yaratıkların bozulmuş içgüdülerinden doğan yalanlardır, –o kavramların topu, “tanrı”, “ruh”, “erdem”, “günah”, “öte dünya”, “doğru”, “bengi yaşam”... Ama insanoğlunun büyüklüğünü, “tanrısallığını” hep bunlarda aradılar... “Küçük şeyleri”, yani yaşamın temel konularını küçümsemeyi öğretmekle, en zararlı insanları büyük insan saymakla yurt yönetiminin, toplum düzeninin, eğitimin tüm sorunlarını ta köklerine dek bozdular... Çağdaş ekimimiz son derece kaypaktır... Alman İmparatoru Papa’yla antlaşma yapıyor, Papa sanki yaşamın can düşmanlarını temsil etmiyormuş gibi... Bugün kurulan ne varsa, üç yıl sonra ayakta kalmaz. –Değerimi yapabildiğimle ölçersem, ki buna bir de benden sonrasını, o benzeri olmayacak devrimi ve yapılanmayı ekleyin, büyük denmeye herhangi bir ölümlüden daha çok hak kazanmışımdır. Bugüne dek en birinci insanlar diye saygı görenleri kendimle karşılaştırdığımda, aramızda elle tutulurcasına bir ayrım görüyorum. Bu sözde “birinci”leri insandan saymıyorum bile, –onlar benim gözümde insanlığın döküntüleri, hastalığın, öce susamış içgüdülerin doğurtmalarıdır; yıkım getiren, aslında onulmaz canavarlardır hepsi; yaşamdan öç alırlar... Bunun karşıtı olmak istiyorum ben: Sağlam içgüdünün tüm belirtilerine karşı büyük bir duyarlıktır benim ayrıcalığım. Bende sayrılığın hiçbir izi bulunmaz; en ağır hasta olduğum zamanlar bile sayrıl değildim; boşuna ararsınız herhangi bir bağınazlık belirtisini bende. Yaşamımın hiçbir anında kurumlandığımı, etkileyici bir tavır takındığımı gösteremezsiniz. Tavırlarda etkililik büyüklük demek değildir; genellikle tavır takınmadan edemeyen kimse düzmecinin biridir... Göz alıcı insanlardan sakının! –Yaşam benim için kolaydı, özellikle benden en ağır şeyleri istediği zamanlar. Bu güz, benden sonraki bin yılların sorumluluğunu duyarak, ne örneği olan, ne benzeri yapıla-

cak en yüksek işleri hiç ara vermeden çıkardığım o yetmiş gün içinde beni görenler, en küçük bir gerginlik sezmezlerdi bende; tam tersine dipdiri olduğumu, sevinçten kabıma sığmadığımı görürlerdi. Hiç böyle seve seve yememiş, böyle iyi uyumamıştım. –Büyük ödevlerle düşüp kalkmanın bir tek yolu vardır bence, o da oyundur; büyüklüğün belirtisidir bu, ana koşullarından biridir. En küçük zorlama, asık bir yüz, ses tonunda en ufak bir sertleşme, hepsi birer itirazdır bir kimsenin kişiliğine; yapıtı içinse haydi haydi öyledir!.. Sınır diye bir şey olmamalı adamda... Yalnızlıktan acı çekmek de bir itirazdır, –ben kendim hep “çokluk”tan acı çektim... Akıl almaz derecede erkenden, daha yedi yaşında, hiçbir insanca sözün bana ulaşmayacağını biliyordum; bu yüzden üzüldüğümü gören var mı hiç? Bugün bile herkese her zamanki gibi gönül alıcı davranıyorum, en aşağı olanlara bile değer veriyorum; bunda bir damla olsun kendini beğenmişlik, gizli bir küçümseme yok. Küçümsemediğim kimse fark eder bunu: Yalnızca orada oluşum bile, damarlarında kötü kan akanları öfkeliendirir... Bir insanın büyüklüğünü belli eden bence *amor fati*³⁰; insanın hiçbir şeyi geçmişte, gelecekte, sonsuza dek başka türlü istememesidir. Zorunluluğa yalnızca katlanmak, hele onu gizlemek yetmez –her türlü ülkücülük zorunluluğa karşı bir aldatmacadır–, iş onu s e v m e k t e . . .

30 Yazgıyı sevmek.

Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum

1

Birisi ben, öbürü de yazılarım. –Burada onların kendilerinden söz açmadan önce, anlaşılıp anlaşılmamaları sorusuna değineyim. Bu işi, konunun elverdiği ölçüde, üstünkörü yapıyorum. Çünkü zamanı gelmedi daha bu sorunun. Benim zamanım da gelmedi daha; kimi insan öldükten sonra doğar. –Günün birinde, insanların benim anladığım gibi yaşayacakları, öğretecekleri öğretim kurumları gerekecek: Belki de *Zerdüşt*’ün yorumlanması için ayrıca kürsüler bile kurulacak. Ama daha şimdiden, getirdiğim doğruları duyacak kulaklar, alacak eller beklemem, kendi kendimle hepten çelişmek olurdu: Bugün beni duymamalarım, verdiklerimi almak istememelerini anlaşılır bulduğum gibi, ayrıca işin doğrusu da budur sanıyorum. Beni başkasıyla karıştırmalarını istemem; önce kendi kendimi karıştırmamalıyım bunun için de. Bir kez daha söyleyeyim, “kötü niyetle” pek karşılaşmadım yaşamımda; yazın alanında da hemen hemen bir tek “kötü niyet” örneği gösteremem. Buna karşılık sürüyle a r ı k d e l i l i k . . . Bana öyle geliyor ki, bir kimsenin kitaplarımdan birini eline alması, kendine verebileceği en yüksek payedir; bunu yaparken umarım ayakkabılarını –çizmeleriniyse haydi haydi– çıkarıyordur... Doktor Heinrich von Stein bir kez

Zerdüşt'ümün tek sözcüğünü bile anlayamadığından açık sözlülükle yakındığında, ona bunun böyle olması gerektiğini söylemişim: Onun altı cümlecğini anlamak, yani y a ş a - m ı ş olmak, "çağdaş" insanların çıkabileceğinden çok daha yükseklerle götürür ölümlüleri. Bende ayrılığımın bu duygusu varken, tanıdığım "çağdaşların" beni yalnızca okumuş olmalarını bile isteyebilir miyim hiç? Benim utkum Schopenhauer'inkinin tam tersinedir, –ben "*non legor, non legar*"¹ diyorum. Sakın yazılarıma "hayır" deyişlerindeki b ö n l ü - ğ ü n bana tattırdığı eğlenceyi küçümsüyorum sanılmasın. Daha bu yaz, ağır, pek ağır basan yazılarımla belki de baştan başa yazı alanının dengesini sarstığım sıralar, Berlin Üniversitesi profesörlerinden biri bütün iyi niyetiyle bana sezdirmeye çalışmıştı: Başka bir biçimde yazmalıymışım artık; kimse okumuyormuş böylesini. –Bunun en aşırı iki örneği sonunda Almanya'da değil de İsviçre'de çıktı. Dr. V. Widmann'ın² "Bund" dergisinde, *İyi ve Kötünün Ötesinde* üzerine "Nietzsche'nin Tehlikeli Kitabı" başlığıyla çıkan yazısı ve gene "Bund"da Bay Karl Spitteler'in³ genel olarak yazılarım üstüne toptan bir incelemesi: Bunlar benim yaşamımda bir doruktur, neyin doruğu olduklarını söylemeyeyim... Örneğin bu sonuncusu, *Zerdüşt*'ümü "yüksek deyiş alıştırması" olarak inceliyor, bundan böyle öze de gereken önemi vermeme diliyordu; Dr. Widmann'a gelince, tüm edepli duyguların kökünü kazımakta gösterdiğim yürekliliği alkışlıyordu o da. Rastlantının ufak bir cilvesi sonucu, burada her cümle, hayran olduğum bir tutarlılıkla, baş aşağı çevrilmiş bir doğruyu söylüyordu: Demek istediklerinin hem de ilginç bir yoldan, tam üstüne basmak için bir tek

1 Okunmuyorum, okunmayacağım. Başyapıtı *İstem ve Tasarım Olarak Dünya* neden sonra satılmaya başladığında, Schopenhauer sevinçle "legor legar" (okunuyorum, okunacağım) demişti.

2 (1842-1911): İsviçreli yazar. Bund dergisi yöneticilerinden.

3 (1845-1924): İsviçreli ozan. Nobel ödülü (1919).

şey gerekliydi, “tüm değerleri tersine çevirmek”. Kendimi açıklamam bir kat daha önem kazanıyor bu yüzden. –Şu da var ki, hiç kimse bir şeyden –kitaplar da giriyor bunun içine– zaten bildiğinden çoğunu çıkarıp alamaz. Bir şey bize yaşantı yoluyla açık değilse onu duyacak kulak da yoktur bizde. Aşırı bir örnek verelim: Bir kitap düşünün ki, baştan başa yeni yaşantılardan söz açıyor, sık sık olsun, seyrek olsun, fırsatı çıkmayacak yaşantılardan, –bir dizi yepyeni yaşantı için yepyeni bir dildir; bu durumda kimse bir şey duyamaz; şu işitme yanılgısı da birlikte gelir: Bir şey duyulmayan yerde, bir şey yoktur da... Benim karşılaştıklarımın ortalaması, isterseniz özgünlüğü diyelim, budur işte. Benden bir şey anladıklarını sananlar, kendi boylarına göre kesip biçtiler beni; tam karşıtımı, örneğin bir “ülkü” yaptıkları da oldu benden. Hiçbir şey anlamayanlarsa, iler tutar yerimi bırakmadılar. –“Çağdaş” insanların, “iyi” insanların, Hristiyanların ve öbür nihilistlerin karşıtını, en yüksek yetkinlik örneğini gösteren “üst insan” sözcüğü, töreler yıkıcısı Zerdüşt’ün ağzında düşündürücü bir sözcük, hemen her yerde tam bir bölünkle Zerdüşt’ün kişiliğinde canlandırılan değerlerin tersine anlaşıldı, daha yüksek bir insan türünün “ülküsel” örneği olarak, yarı “ermiş”, yarı “deha” olarak anlaşıldı... Bilgiç geçinen kimi büyükbaş hayvan, beni onun yüzünden Darvencilikle suçladı; o kendi de bilmeden, istemeden olmuş büyük kalpazanın, Carlyle’in öylesine hoyratça çürüttüğüm “yiğitlere tapınma”sını bile seçip tanıyanlar çıktı Zerdüşt’te. Kimin kulağına, Parsifal yerine bir Cesare Borgia aramasını fısıldadıysa, hiç inanmadı kulaklarına.– Kitaplarım üstüne, özellikle gazetelerde çıkan yazıları hiç merak etmeyişim hoş görülmeli. Dostlarım, yayımlayıcılarım bunu bildiklerinden, o konuda açmazlar ağızlarını. Yalnız bir sefer, tek bir kitaba karşı –ki “İyi ve Kötünün Ötesinde” idi– işlenen günahların tümünü birden görebildim; neler neler söylemezdim bu konuda. Bilmem inanır mısınız,

“Nationalzeitung” –yabancı okuyucularım bilmezler, bir Prusya gazetesidir; ben kendi payıma, izin verirsiniz, yalnız *Journal des Débats* okurum –evet o gazete, bütün ciddiliğiyle, kitabımı “çağın bir belirtisi”, taşra soylularının gerçek felsefesi olarak yorumluyordu; göze alabilse, “Kreuzzeitung”un da yazacağı bu olurdu ancak...

2

Almanlar için söylenmiştir bunlar: Yoksa başka her yerde okuyucularım var, –hepsi de seçkin kafalar, yüksek orunlarda ve görevlerde yetişmiş, kendilerini göstermiş kişiler; gerçek dehalar bile var okuyucularım arasında. Viyana’da, Petersburg’da, Stockholm’da, Kopenhag’da, Paris’te, New York’ta, her yerde beni buldular; bir o Avrupa’nın basık ülkesi Almanya dışında. Açıkça söyleyeyim, beni okumayanlardan, ne adımı, ne de felsefe sözcüğünü duymuş olanlardan memnunum asıl; ama örneğin burada, Torino’da nereye gitsem herkesin yüzü gülüyor beni görünce. Şimdiye dek en çok gururumu okşayan da, meyve satan yaşlı kadınların bana en tatlı üzümlerini seçip vermek için çırpınmaları, insan feylesof oldu mu, böyle olmalı işte... Polonyalılar için boşuna İslav ırkının Fransızları dememişler. Alımlı bir Rus kadını benim nereli olduğumu anlamakta bir an bile duraklamazdı. Bir türlü beceremem kurumlanmayı; uğraştım mı da şaşkına dönerim olsa olsa... Alman gibi düşünmek, Alman gibi duymak, –elimden her şey gelir de, bir bu gücümü aşar... Eski öğretmenim Ritschl söyler dururdu, filoloji üstüne araştırma yazılarımı bile Parisli bir romancı gibi tasarlamışım, –yani saçmalık derecesinde heyecan verici... *Toutes mes audaces et finesses*⁴ Paris’te bile herkesi şaşırtmış, –bu deyim Monsieur Taine’indir.– Korkarım, bende

4 Tüm atılganlıklarım, inceliklerim.

dithyrambos'un en yüksek biçimlerine varıncaya dek her şeye bir parça o hiç tatsızlaşmayan, "Almanlaşmayan" tuzdan, *esprit*'den katışmıştır... Başka türlü yapamam. Tanrı yardımcım olsun! Amin. –Hepimiz biliriz bir uzun kulaklının ne olduğunu, kimisi üstelik denemesini yapmıştır. Peki öyleyse, hiç çekinmeden ileri sürerim ki, en kısa kulaklar benimkilerdir. Kadınlar kayıtsız kalmazlar buna; sanırım onları daha bir iyi anladığımı da sezerler... Ben en iyi a n t i - e ş e ğ i m ; böylelikle dünya tarihine geçecek bir canavarım; Yunanca anlamıyla –yalnız Yunanca da değil– A n t i c h r i s t 'im ben...

3

Yazar olarak ayrıcalığım nedir, az çok biliyorum; benim yazılarıma alışmanın beğeniye nasıl "bozduğunu" da gözlerimle gördüğüm durumlar oldu. İnsan başka kitaplara, hele felsefe üstüne iseler, düpedüz dayanamaz olur. Bu soylu ve ince dünyaya girebilmek benzersiz bir seçkinliktir, –Almanlıkla hiç ilgisi olmamalı insanın bunun için; kısacası, öyle bir seçkinlik ki bu, onu kendi hak etmiş olmalı insan. Ama kim amaçlarının yüksekliğiyle bana benziyorsa, gerçekten coşkular yaşayacaktır burada öğrenirken: Çünkü ben daha hiçbir kuşun uçmadığı yükseklerden, daha hiçbir ayağın yolunu şaşırp inmediği uçurumlardan geliyorum. Söylediklerine göre, benim kitaplarımı elinden bırakamazmış insan, –uykularını bile kaçırmışım geceleri... Kitap denen şeyin daha gururlusu, daha incelmış yazılmamıştır, –onlar yeryüzünde erişilecek en yüksek doruğa, sinizm'e erişirler yer yer; hem en ince parmaklarla, hem en zorlu yumruklarla elde edebilmeli onları. Her türlü ruhsal kusur, sindirim bozuklukları bile, onları anlama yolunu kapatır insana hepten: Sinir diye bir şey olmamalı insanda, karnı bile bir keyifli olmalı öyle. Bir kimsede yalnızca içinin yoksulluğu, köşe bucağının ağır havası değil, asıl o işkembesinde yer et-

miş korkaklık, pislik, sinsice öç gütmedir ona yolunu kapayan: Benim bir sözümle tüm kötü içgüdüler yüzüne vurur insanın. Tanıdıklarım içinde bir sürü denek hayvanım vardır; yazılarıma karşı gösterilen çeşit çeşit ve her biri son derece öğretici tepkileri onlarda incelerim. Yazıların özüyle hiçbir alışveriş yapmak istemeyenler, örneğin o sözde dostlarım hemen “kişiliksiz” oluverirler: Bir kez daha bunu başardığım için kutlarlar beni, –hem de bir gelişme varmış, daha bir keyifliymiş değişim... O hep kötüye işleyen kafalar, işi gücü yalan olan “ince duygulu”lar ise, ne yapacaklarını bilemezler bu kitaplarla, –dolayısıyla onları kendilerinden a ş a ğ ı görürler: İşte ince mantığı “ince duygulu”ların. Tanıdıklar arasındaki büyükbaş hayvanlar da –yalnız Almanlar bunlar, hoş görün– demeye getirirler ki, benimle hep aynı kanıda değillermiş ama, gene de arada bir.. Bunu hem de Zerdüşt üstüne söylediklerini duydum... Bunun gibi, insanda her türlü “féminisme”; isterse erkekte olsun, benim kapılarımı kapatır ona; hiçbir zaman o pervasız bilgilerin labirentine giremez. Bu baştan başa sert doğrular arasında güle oynaya yaşamak için, insan gözünü budaktan esirgememeli, onun için alışkanlık olmalı sertlik. Tam istediğim gibi bir okuyucu tasarladığımda, hep ortaya yürekli, her şeyi bilmek isteyen bir canavar, ayrıca kıvrak, düzenci, sağgörürlü birisi, doğuştan bir serüvenci ve bulucu çıkıyor. Kısacası, benim sözüm aslında kimleredir, bunu Zerdüşt’ten daha açık söyleyemem: Bilmecesini yalnız kimlere anlatmak istiyor o?

Sizlere, gözü pek arayıcılar, smayıcılar,
–ve her kim kurnazca yelkenleriyle o korkunç denizlere açılmışsa bir kez,
– sizlere, bulmacalar içinde esrimişler,
alacakaranlığı sevenler, ruhları flüt sesleriyle her tuzığa düşürülebilenler:

– Çünkü siz titreyen ellerinizle bir ipi yoklayarak inmek istemezsiniz; ardında ne olduğunu kestirdiğiniz yerde tiksinirsiniz kapıyı açmaktan...

4

Değiş sanatım üstüne genel olarak birkaç söz söyleyeyim burada. Bir durumu, bir duygusal gerilimi imlerle, bu imlerin tempo'suyla başkalarına bildirmek, –budur değişin anlamı. İç durumlarımın o olağanüstü çeşitliliği karşısında, bende bir sürü değiş olanağı, şimdiye dek bir kişinin eli altında bulunmuş en çeşitli değiş sanatı vardır. Bir iç durumu gerçekten bildiren, imler üstüne, imlerin tempo'su üstüne yanılmayan, yapmacık tavırlar takınmayan –bir tavır takınma sanatıdır zincirleme cümle kurallarının hepsi– her değiş iyidir. Bu konuda hiç şaşmaz benim içgüdüm. Kendiliğinde iyi değiş, hepten budalalık bu, ülkücülük yalnız, “kendiliğinde güzel”, “kendiliğinde iyi”, “kendiliğinde şey” gibi... Şüphesiz bu iş için dinleyen kulaklar, aynı tutkuyu duyabilecek güçte ve değerde kimseler, insanın içini açabileceği kimseler bulunduğunu varsayıyorum. Zerdüşt'üm şimdilik bekliyor böyle dinleyicileri; daha uzun süre de bekleyecek! –Onu inceleyecek değerde olmalı insan... O güne dek, burada nasıl bir sanat harcanmış anlaşılmayacak: Hiç kimse böylesine yeni, işitilmemiş, bir amaç için gerçekten ilk olarak yaratılmış söyleme yollarını böylesine avuç dolusu saçmamıştır. Bu türlü şeylerin Alman dilinde olabileceği şüpheliydi: Önceleri olsa, en başta ben kesinlikle yadsırdım bunu. Alman diliyle neler yapılabilir, genel olarak dille neler yapılabilir, benden önce bilinmiyordu bunlar. Yüce, insanüstü bir tutkunun korkunç dalgalanışını anlatmak için o büyük ritimler sanatını, zincirleme cümlelerle büyük değiş ben buldum ilk; Zerdüşt'ün

üçüncü bölümü sonundaki o “Yedi Mühür” başlıklı dithyrambos’la şimdiye dek şiir denen şeyi binlerce fersah aşım.

5

Eşsiz bir psikolog konuşuyor benim yazılarımda; işte iyi bir okuyucunun, eski iyi filologlar Horatius’larını nasıl okurdularsa beni öyle okuyan, tam bana göre bir okuyucunun ilk edineceği kanı budur. Üzerinde herkesin anlaştığı cümleler –herkes derken, bunun içinde orta malı feylesofların, törebilimcilerin ve öbür mankafalarla mantar kafaların da bulunduğunu ayrıca söylemek gerekmez–, benim yazılarımda bönce yanılıklar olarak ortaya çıkar: Örneğin “çıkarcı gözetmez” ve “bencil” kavramlarının birbirinin karşıtı olduğu inancı; oysa “ben”in kendisi bir “yüksek aldatmaca”dan, bir “ülkü”den başka bir şey değildir... Ne bencil, ne de çıkar gözetmez eylemler vardır; her iki kavram da psikolojik birer mantıksızlıktır. Ya da “insan mutlu olmak için çabalar” cümlesi... Ya da “mutluluk erdemnin ödülüdür” cümlesi... Ya da “hoşlanma ve acı duyguları birbirinin karşıtıdır” cümlesi... İnsanlığın “Kirke”si⁵, yani töre, bütün Psikoloji’yi baştan aşağı yalana boğdu, törelleştirdi; ta o tüyler ürpertici saçmalığa, sevginin “çıkarcı gözetmez” bir şey olması gerektiğine varıncaya dek... İnsan kendi kendine sağlam bir dayanak olmalı, iki ayağı üstünde korkmadan durabilmeli; başka türlü sevemez yoksa. Kadınlar da pekiyi bilirler bunu: O çıkar gözetmeyen, o nesnel erkekler vız gelir onlara... Sırası gelmişken, şu kadın ulusunu tanıyorum diyebilirim. Dionysosca payımdan gelmedir bu.⁶ Kim bilir, belki de “bengi dişiliğin”⁷ ilk psikolo-

5 Odysseus’un yoldaşlarını domuz yapan büyücü kadın. –Homeros, *Odyseeia* 10.

6 Hem erkeklik hem dişilik vardı Dionysos’da.

7 “*Das ewig Weibliche*” –Goethe, 2. Faust, son sahne.

guyum ben. Eski bir öyküdür: O mutsuz kadıncıklar, “özgürleşmiş” olanlar, çocuk doğurmaya gücü yetmeyenler dışında hepsi beni severler. –Bereket versin, kendimi parçalamaya niyetim yok: Sevdi mi parçalar gerçek kadın dediğin... Bu sevimli Bakkha’ları⁸ iyi tanırım... Ah o ne tehlikeli, o ne sinsi, yeraltında yaşayan bir yırtıcı hayvancıktır! Nasıl da şirindir üstelik!.. Öç ardından koşan bir kadıncık yazgıyı bile dinlemez, yıkar geçer. Kadın erkekten ölçülmez derecede daha kötüdür; daha akıllıdır da. Bir çeşit yozlaşmadır kadında iyilik... O “ince duygular” var ya, tümünün mayasında bir fizyolojik bozukluk vardır, –hepsini söylemeyeyim, hekimce konuşacağım yoksa. Eşit haklar için açılan savaş, bir hastalık belirtisidir üstelik; her hekim bilir bunu. Gerçek kadın dediğin var gücüyle direnir hak denen şeye karşı; cinsler arasındaki o bitmez savaştaki ilk yer hiç tartışmasız onundur zaten doğal olarak. –Benim sevgi tanımımı duyup anladınız mı? Gerçek bir feylesofa yaraşan biricik tanım budur. Sevginin tuttuğu yol savaş, özü ise cinslerin öldüresiye kinidir birbirlerine. “Bir kadın nasıl iyileştirilir, kurtarılır” sorusuna verdiğim yanıtı biliyor musunuz? İnsan ondan bir çocuk edinmelidir. Kadın çocuk-suz edemez, erkek bir aracıdır yalnız: Zerdüşt böyle dedi. “Kadının özgürleşmesi”, özürlü, doğuramaz kadınların gerçek kadına karşı içgüdüsel kinidir bu; “erkek”le kavgaya gelince, bu bir yoldur, bir sözde nedendir, bir taktiktir yalnızca. Kendilerini “gerçek kadın”, “yüksek kadın”, “ülkücü kadın” diye yükseltmekle, aşama sırasında kadının yerini alçaltmaya çalışırlar; bunun için de en şaşmaz yol, lise öğrenimi yapmak, pantolon giymek ve sürü olarak oy verebilmektir. Aslına bakılırsa, özgürleşen kadınlar “bengi dişilik” ülkesinin anarşistleridir; kuy-

⁸ Eski Yunan’da kendilerini Dionysos’a adayan, onun gizlerini kutlayan kadınlar.

ruk acısı vardır onlarda, öç isteği vardır derinlerinde yatan... En kötüsünden bir tür “ülküçülük” vardır ki erkeklerde de rastlanır ayrıca, o evde kalmış kız örneğinde, Henrik Ibsen’de olduğu gibi, –bunun amacı da cinsel sevgideki gönül rahatlığını, doğallığı ağıulamaktır... Bu konuda dürüstlüğü ölçüsünde sıkı olan anlayışım üstüne hiç şüphemiz kalmasin diye, bozulmuşluğa karşı töre yasalarından bir madde okuyayım; bozulmuşluk derken, her çeşit doğaya aykırılığın, ya da güzel sözleri seviyorsanız, ülkücülüğün karşısına çıkıyorum. Madde şu: “Cinsel perhiz üstüne vaaz vermek, açıktan herkesi doğaya aykırı olmaya kışkırtmaktır. Nasıl olursa olsun, cinsel yaşamı küçümseme, onu ayıp kavramıyla lekeleme, yaşamın kendine karşı işlenmiş bir suçtur, –yaşamın Kutsal Tin’ine karşı günahın ta kendisidir.”

6

Nasıl bir psikolog olduğumu anlayasınız diye, *İyi ve Kötünün Ötesinde*’den üzerinde düşünölmeye değer bir be-timleme aktarıyorum, –şunu da söyleyeyim ki, burada anlatılmak istenen kimdir, sakın bulup çıkarmaya çalışmayın: “Yüreğın dehası onda vardır, o büyük Bilinmeyen’de, bulunçların o sınavıcı tanrısı, doğuştan fare avcısı; sesi her ruhun yeraltı ülkesine dek inen; her sözünde, her bakışında bir baştan çıkarma amacı saklı olan; ustallığı gereğince, olduğu gibi değil, başka türlü görünen, öyle ki ardından gelenler ona daha bir sokulsun, onu daha gönölden, daha tam izlesinler... Yüreğın dehası, her türlü ağız kalabalığını, kendini beğenmişliği susturan, kulak kabartmasını öğreten; kaba saba ruhları törpüleyen, onlara yeni bir istek tat-tıran, –derin gökyüzünü yansıtabilmek için dupduru bir ayna gibi olmak isteğini... Yüreğın dehası, o sakar ve ivercen ellere duraklamayı, daha bir incelikle kavramayı öğre-

ten; bulanık, kalın buzun altındaki o saklı, unutulmuş gömünün, o bir damla iyiliğin, tatlı özün yerini kestiren; uzun çağlar çamur ve kum içinde gömülü yatan her altın kırıntısını bulmak için büyümlü bir değnek olan... Onun dokunduğu kimse daha bir zenginleşmiş olarak uzaklaşır oradan, başkasının malı altında iki büklüm değil, kendisi daha zengin, yenilenmiş, sanki üzerinden ılık bir yel esmiş de buzları çözülmüş, içi açılmış, belki daha güvensiz, daha ince, daha kırılgan, belki daha bir kırılmış, ama daha adı bile olmayan umutlarla dolu, yeni istemlerle, akıntılarla dolu, yeni direnişlerle, ters akıntılarla dolu...”

Tragedya'nın Doğuşu

1

Tragedya'nın Doğuşu'na (1872) karşı insaflı olabilmek için birkaç şeyi unutmalı. Bu kitap başarısız yanıyla, örneğin Wagnerciliği bir yükseliş belirtisi sayıp ona yararı dokunmasıyla yaptı etkisini, giderek büyüledi. Bir dönüm noktası oldu Wagner'in yaşamında da: Ancak ondan sonradır ki Wagner adına büyük umutlar bağladılar. Bugün bile, hem de bazen tam Parsifal'in ortasında, bana yüklendikleri oluyor: O akımın ekin değeri böylesine yüksek tutuluyorsa, suç benimmiş. –Bu yazının çok kez “Musiki Ruhundan Tragedya'nın Yeniden Doğuşu” adıyla anıldığını duydum; onda yalnız Wagner'in sanatını, ne yapmak istediğini, ödevini ilk olarak dile getirişimi gördüler, –yazının asıl değerli yanını gözden kaçırdılar bu arada. “Yunanlılık ve Kötümserlik”: Daha başka anlama çekilmeyecek bir başlık olurdu bu: Çünkü aslında Yunanlılar kötümserliğin nasıl üstesinden geldiler, onu nasıl yendiler, öğretilen buydu ilk kez olarak... Tragedyanın ta kendisi, Yunanlıların kötümser olmadıklarının kanıtıdır: Schopenhauer her konuda olduğu gibi bunda da yanılmıştı. –Az buçuk çekimserlikle ele alındığında Tragedya'nın Doğuşu iyice çağıdışı görünür: Wörth savaşının¹ top

¹ Prusya'nın Fransa'ya karşı yengisi (6 Ağustos 1870).

sesleri arasında yazılmaya başlandığı, kimsenin aklının kıyısından geçmezdi. Metz surları dibinde, o soğuk eylül geceleri, bir yandan hastabakıcılık görevimi yaparken, bu soruları düşünüyordum; kitabın 50 yıl önce yazılmış olması daha bir akla yakın gelebilir. Siyasayla ilgisi yoktur –bugünkü deyimimle “Almanlık dışı”dır–, tiksindirici bir Hegel kokusu yayılır ondan: Schopenhauer’in mortocu kokusu ise tek tük birkaç deyimine sinmiştir ancak. Bir “düşün” –Dionysosca ve Apollonca karşıtlığı– metafizik alanına aktarılıyor burada; tarihin kendisi bu “düşün”ün gelişmesi olarak sayılıyor; bu karşı savların tragedyada bireşimi: Şimdiye dek hiç ilişkileri olmayan şeylerin bu gözle bakılınca, birdenbire karşı karşıya gelmeleri, birbirleriyle aydınlanmaları, kavranmaları... Örneğin opera ve devrim... Bu kitabın başlıca iki yeniliğinden biri, Yunanlılardan *Dionysosca* olayının anlaşılması, psikoloji yönünden ilk olarak çözümlenmesi, bütün Yunan sanatının köklerinden biri olarak görülmesi. Öbürü de Sokratesciliğin anlaşılması: Sokrates’i Yunan çöküşünün aracı, örnek *décadent* olarak görüp tanımak ilk kez. “Akılcılık”, içgüdüye karşıt. Her şey pahasına “akılcılık”: Tehlikeli, yaşamı yıkıcı bir güç. Kitapta Hıristiyanlık üstüne derin, düşmanca bir susku baştan başa; çünkü o ne Apollonca, ne de Dionysoscadır; *Tragedya’nın Doğuşu*’nda tanınan biricik değerlerin, estetik değerlerin hepsini yadsır: En aşırı anlamıyla nihilist’tir Hıristiyanlık; oysa Dionysos simgesiyle olmanın en son sınırına ulaşıyoruz. Kitabın bir yerinde papazlara “yeraltında yaşayan kötü, düzenci cüceler soyu” diye dokunduruluyor...

2

Eşine az rastlanır bir başlangıçtır bu. En derin iç yaşantıma karşılık gelen biricik simgeyi bulmuştum tarihte, –böylelikle Dionysosca denen mucizelik olayı ilk kavrayan

ben olmuşum. Bunun gibi, Sokrates'i *décadent* olarak tanımakla da, psikolojik kavrayışındaki şaşmazlığın herhangi bir kişisel töre kaygısından yana hiç korkusu olmadığını apaçık kanıtladım; töre'nin kendisini *décadence* belirtisi diye almak, pek önemli, benzersiz bir yenilikti bilgi tarihinde. Bu iki buluşumla, kuş beyinlilerin iyimserlik-kötümserlik karşıtlığı üstüne zavalıca gevezeliklerini nasıl da aş-verdim! İlk olarak ben gördüm gerçek karşıtlığı: Bir yanda, yaşama karşı alttan alta öç güden o yozlaşmış içgüdü (örnekleri Hıristiyanlık, Schopenhauer felsefesi, bir anlamda daha o zamandan Platon felsefesi, ülkücülüğün bütünü); öbür yanda doluluktan, dolup taşmaktan doğmuş en yüksek olumlama ilkesi, sınırlama bilmeyen bir evet deyiş, acının kendisine, suçun kendisine, varlığın sorunsal ve yabancı nesi varsa hepsine... Yaşama karşı bu en sonuncu, en sevinçli, en coşkun ve taşkın "evet" deyiş yalnızca en yükseği değildir bilgeliklerin, hem de en derini, doğrunun ve bilimin en sağlamca doğrulayıp destekledikleridir. Var olan hiçbir şey düşülemez toplamdan, hiçbir şeyden geçilemez. Hıristiyanların ve öbür nihilistlerin varlıkta yadsıdıkları yanlar, *décadence* içgüdüünün bağrına bastığı, b a s a b i l d i ğ i her şeyden ölçülmez derecede daha yüksek bir yer tutar değerler sırasında. Y ü r e k ister bunu kavramak için; bunun da koşulu güç fazlasıdır. Çünkü yüreklilik nasıl büyüklüğü ölçüsünde ileri atılırsa, güç de tıpkı onun gibi büyüklüğü ölçüsünde doğruya yaklaşır. Zayıflar için, zayıflıklarının verdiği esinle, gerçekten korkup kaçmak, yani "ülkü" nasıl bir zorunluluksa, güçlüler için de böyledir bilmek, gerçeğe "evet" demek... Bilip bilmemek elinde değildir zayıfların: Yalansız edemez *décadent* dediğin, onun yaşamda kalma koşullarından biridir bu. –"Dionysosca" sözcüğünü kavramakla kalmayıp, o sözcükte kendini de bulan kimse, artık Platon'u, Hıristiyanlığı, Schopenhauer'i çürütmek istemez, kokusunu alır oradaki çürümenin...

3

“Tragik” kavramını, tragedya’nın psikolojisi üstüne bilinebilecek en son şeyleri ne ölçüde bulduğumu *Putların Alacakaranlığı*’nda bir kez daha dile getirdim. “En yabancı, en amansız sorunlarıyla bile yaşama evet deyiş; en yüksek örneklerini kurban ederken kendi bereketinin mutluluğuna varan o yaşama istemi, –buydu adlandırdığım Dionysosca diye, buydu tragik ozanın psikolojisine varmak için benim bulduğum köprü. Ürküden, acımadan kurtulmak için değil, zorlu bir boşalmayla tehlikeli tutkuların arınmak için değil –Aristoteles bunu yanlış anlamıştı böyle,– tersine, ürkü ve acımanın ötesinde, oluşun bengi sevincine varmak, onun ta kendisi olmak için, o sevinç ki yok etmenin sevinci de girer içine...” Bu anlamda kendimi ilk tragik feylesof, yani kötümser feylesofun taban tabana karşıtı saymaya hakkım var. Dionysos olgusunun benden önce böyle feylesofça bir tutkuyla duyulması görülmemiştir: Tragik bilgelik eksiktir; bunun izlerini, hem de Sokrates’ten iki yüzyıl önceki o büyük Yunan felsefesinde bile boşuna aradım. Bir tek Herakleitos üzerinde kuşku var; zaten onun yakınında kendimi her yerden daha sıcak, daha rahat duymuşumdur hep. Yok oluşun, yok edişin olumlanması –ki Dionysosca bir felsefenin can alıcı noktasıdır–, karşıtlıklara, savaşa ve “varlık” kavramını kökünden yadsıyarak oluşa evet deyiş: Şimdiye dek düşünülenler içinde bana en yakın olarak bunları buluyorum şüphesiz. “Bengi dönüş” öğretisi, yani sınır tanımadan, sonsuza dek her şeyin durmadan yok olup yeniden doğması, Zerdüş’tün bu öğretisi daha o zamandan Herakleitosca da öğretilmiş olabilirdi. Hiç değilse, Herakleitos’un ana düşüncelerinden hemen hepsine konmuş olan Stoa’da bunun izlerine rastlanır.

Uçsuz bucaksız bir umut sesleniyor bu yazıdan. Aslında, musikinin Dionysosca bir geleceğinden umudu kesmem için hiçbir neden yok. Yüzyıl sonrasına bir göz atalım, varsayalım ki doğa'nın, insanın iki bin yıldan beri kirletilmesine karşı yağınmam başarıyla sonuçlanmıştır. O zaman yaşamdan yana olacak yeniler, görevlerin en büyüğünü, daha yüksek bir insanlık yetiştirilmesini, bunun bir parçası olarak da, yozlaşmış, asalaklaşmış her şeyin acımadan yok edilmesi işini ele alacaklar ve Dionysosca durumun yeniden doğacağı o yaşam bolluğunu yeryüzünde olanaklı kılacaklardır. Tragik bir çağ muştuluyorum: İnsanlık en amansız, ama en zorunlu savaşları bir kez ardında bırakıp, acı çekmeksizin unuttuğu an, yaşama evet deyişin en yüksek sanatı, tragedya yeni baştan doğacaktır. Bir psikolog ayrıca şunları da ekleyebilirdi: Genç yaşında Wagner musikisinden duyduklarımın, aslında Wagner'le hiç mi hiç ilgisi yoktur; Dionysosca musikiyi betimlerken, kendimde duyduğum bir şeyi betimliyordum; her şeyi o içimde taşıdığım yeni soluğun diline çeviriyor, başka bir kılığa sokuyordum içgüdümle. Bunun kanıtı ise -bir kanıt ne denli güçlü olabilirse öyle güçlü bir kanıt- "Wagner Bayreuth'da" adlı yazımdır. Psikoloji yönünden can alıcı noktalarda hep kendimden söz açmışımdır; Wagner sözünün geçtiği her yerde, hiç çekinmeden benim adımla ya da Zerdüşt adını koyabilirsiniz. *Dithyrambos* sanatçısının betimlenmesi baştan başa Zerdüşt ozanının çok önceden betimlenmesidir; uçurum gibi derincesine ve Wagner gerçeğine bir an bile olsun değinmeksizin çizilmiştir. Wagner de sezinlemişti bunu; o yazıda kendini tanıyamamıştı. Bunun gibi "Bayreuth düşüncesi" de, okuyucularım için hiç de bilmece sayılmayacak bir şeye dönüşmüştü: En seçkin insanların en büyük ödevlere kendilerini adadıkları o büyük öğle'ye,

–belki de günün birinde yaşayabileceğim bir şenliğin görüm’üne... İlk sayfalardaki tutku dünya tarihine geçecektir: Yedinci sayfada sözü edilen b a k ı ş , gerçek Zerdüşt bakışıdır; Wagner, Bayreuth, o Alman küçüklüğü, bayağılığı, hepsi bir buluttur; üzerinde geleceğin sonsuz bir ılgımı parıldamaktadır. Psikolojik bakımdan da, kendi yaradılışımın ana çizgileri hep Wagner’inkine aktarılmıştır: En aydınlık ve en yıkımlı güçlerin bir arada bulunuşu, hiç kimsede görülmemiş bir güç istemi, düşünce alanında gözünü budaktan sakınmayan, etkinlik istemine hiç zarar vermeyen o sınırsız öğrenme gücü. Bu kitapta her şey geleceği bildirmektedir: Yunan tininin yakında yeniden dirileceği. Yunan ekininin kördüğümü bir kez çözüldükten sonra, onu gene bağlayacak k a r ş ı İ s k e n d e r ’lerin zorunluluğu... “Tragik duyuş” kavramına geçişteki o tonu bir dinleyin hele; evrensel, tarihsel bir tondur bu; yazı baştan başa bunlarla doludur. Olup olabilecek en alışılmamış “nesnellik”ti benimkisi: Kim olduğumu olanca kesinlikle biliyor, ama bunu herhangi bir rastlantılık gerçeğe yansıtıyordum; beni anlatan doğruların sesi ürkünç bir uçurumdan geliyordu. Zerdüşt’ün d e y i ş ’ini daha o zamandan bilmişçesine, bir kez olsun yanılıp şaşmadan betimliyorum; Zerdüşt denen o l a y ’a, insanlığın o korkunç arınması, kutsanması edimine gelince, hiçbir zaman arasındakinden daha ulu bir deyişle dile getirilemez bu.

Çağdışı Yazılar

1

Çağdışı yazıların dördü de¹ savaşçı mı savaşçıdır. Bunlar “başımda kavak yelleri esmediğini”, kılıcımı çekmekten hoşlandığımı, belki de bileğimin pek sağı solu olmadığını kanıtlar. İlk saldırı (1873) daha o zaman bile hiç acımaksızın yukardan baktığım Alman ekinine yöneltilmiştir. Anlamsız, özsüz, amaçsız: Bir “kamuoyu”, o kadar. Savaşta ki büyük başarının Alman ekininden yana bir şey kanıtladığını, hele onun böylelikle Fransa’yı yenmiş olduğunu sanmaktan daha beter bir yanılgı olamazdı... Çağdışı yazıların ikincisi (1874) bilim düzenimizin gidişindeki tehlikeyi, yaşamı kemiren, ağulayan yanı açığa vurur: Bu insanca anlamını yitirmiş çarklar, bu mekanizma, işçinin bu “kişiliksizleşme”si, “iş bölümü”nün sözde verimliliği, bunlardan hasta düşmüştür yaşam. Amaç, yani ekin, elden çıkmıştır, –araç, yani çağdaş bilim düzeni, barbarlaştırır... Bu incelemede, çağımızın böylesine kurumlandığı “tarihsel anlayış” ilk kez bir hastalık, bir örnek çöküş belirtisi olarak tanınıyor. –Üçüncü ve dördüncü

1 “David Strauss”, “Yaşam için Tarihin Yararı ve Zararı Üstüne”, “Eğitici Olarak Schopenhauer”, “Richard Wagner Bayreuth’da”.

Çağdışı yazılarda, daha yüksek bir ekin kavramına dikkati çekmek için, bencilliğin, kendini sıkıya sokmanın en aşırı iki örneği konuyor ortaya, olabildiğince çağdışı iki örnek, çevrelerinde “Alman devleti”, “ekin”, “Hıristiyanlık”, “Bismarck”, “başarı” denen her şeye karşı yüce bir küçümseme duyuyor ikisi de, –Schopenhauer ve Wagner ya da tek sözcükle, Nietzsche...

2

Bu dört yağınmadan ilki olağanüstü bir başarı kazandı. Kopardığı gürültü her bakımdan duyulmaya değerdi. Üstün gelmiş bir ulusun yarasına parmak basmıştım, –kazan-dıkları yengi bir ekin olayı değildi, tersine bambaşka bir şeydi belki de... Yalnız David Strauss’un eski dostlarından değil, her yandan yanıt yağdı; onu kendinden hoşnut, dar kafalı Alman aydını örneği olarak, kısacası “Eski ve Yeni İnanç Üstüne” adlı birahane İncil’inin yazarı olarak gülünç düşürmüştüm (dar kafalı aydın sözü benim yazımdan geçmiştir dilimize). Kutsal hayvanlarını, Strauss’larını² gülünç bulmakla, Würtembergli ve Suab olarak derinden gocundurduğum bu eski dostlar öyle düzeysizce ve kabaca yanıt verdiler ki, bundan daha iyisini doğrusu isteyemedim; Prusyalıların tepkisi daha bir akıllıca oldu, –ne de olsa “Prusya mavis”i vardı kanlarında. Çiğliğin daniskasını bir Leipzig gazetesi, o adı çıkmış “Grenzboten” yaptı; gazaba gelen Basellileri zor zapt ettim. Yüzde yüz benim yanıma tutan –çeşit çeşit, kimi zaman da hiç anlaşılmaz nedenlerden– yalnızca birkaç yaşlı bay oldu. Örneğin, Göttingen’den Ewald³, Strauss’a karşı yağılamam öldürücü olmuş demeye getirdi. Ya da eski Hegelcilerden Bruno

2 Strauss “devekuşu” demektir.

3 (1803-1875): Alman doğubilimcisi (müsteşrik).

Bauer⁴, ki o yazıdan sonra en dikkatli okuyucularımdan biri olmuştu. Yaşamının son günlerinde, yitmiş “ekin” kavramı üstüne kimden bilgi edinilebileceğini göstermek için, örneğin Prusyalı tarihçi Bay von Treitschke’ye⁵ benim yazılarımı salık vermeyi severdi. Bizim yazı ve yazarı üstüne en çok önemseyerek ve uzun uzadıya konuşan, feylesof Baader’in⁶ eski bir öğrencisi, Würzburg’da Profesör Hoffmann⁷ adında biri oldu. Yazımdan benim için büyük bir gelecek okuyordu, –tanrısızlık konusunda bir bunluk yaratacak en son sözü söyleyecektim; ona göre tanrısızlığın en kökten, en amansız temsilcisi bendim. Beni Schopenhauer’e çeken şey de buydu. –Ama hepsinin içinde en çok okunanı, herkese en acı koyanı, aslında öylesine yumuşak huylu Karl Hillebrand’ın⁸, eli kalem tutan o sonuncu insan Alman’ın olağanüstü sert ve yürekli savunuşu oldu. Yazısı “Augsburger Zeitung”da çıkmıştı; bugün biraz daha yumuşatılmış biçimiyle toplu yazıları arasında okunabilir. Burada benim yazı bir olay, bir dönüm noktası, ayılıp kendine geliş, çok hayırlı bir belirti olarak, düşünce işlerinde Alman ağırlığının ve tutkusunun yeniden doğuşu olarak gösteriliyordu. Hillebrand yazının biçimini, olgun beğenisini, kişiyle konuyu ayırmaktaki şaşmaz ölçülülüğünü öve öve bitiremiyordu: Onu Almanca yazılmış en iyi tartışma yazısı olarak niteliyordu; o tartışma sanatı ki, Almanlar için tehlikelidir ve hiç salık verilmez. Beni yüzde yüz onaylıyor, Almanya’da dilin bayağılaşması üstüne söylemeyi göze aldıklarımdan da ileri gidiyor (–bugün özleştir-mecilik oynuyorlar, bir tek cümle bile kuramıyorlar artık–) ulusun “başta gelen yazarları”na karşı aynı küçümsemeyi

4 (1809-1882): Alman tanrıbilimcisi.

5 (1834-1896): Alman tarihçisi.

6 (1765-1841): Alman feylesofu ve tanrıbilimcisi,

7 (1806-1873): Alman tanrıbilimcisi.

8 (1829-1884): Alman tarihçisi ve gazetecisi.

duyuyor ve benim “bir ulusun hem de sevgililerini suçlu sandalyesine oturtmadaki üstün yürekliliğime” olan hayranlığını söyleyerek bitiriyordu... Bu yazının yaşamımda paha biçilmez etkileri oldu. Bugüne dek hiç kimse benimle hır çıkarmaya kalkmadı. Almanya’da bana karşı susuyorlar, ürkek ve çekingen davranıyorlar: Bugün, hele “Alman devleti”nde, kimsenin göze alamadığı, sınırsız bir söz özgürlüğünden yararlandım yıllardır. “Kılıcımın gölgesindedir” benim cennetim... Aslında Stendhal’in bir ilkesini uygulamıştım: Yüksek bir topluluğa girerken, işe bir düello’yla başlamayı salık verir o. Nasıl da seçmiştim düşmanımı! İlk Alman özgür düşünürü!.. Bana bugüne dek o Avrupalı, Amerikalı “*libres penseurs*”⁹ ulusundan daha uzak, daha yabancı olan hiçbir şey bilmiyorum. O “çağdaş ülküler”e inanan, uslanmaz kuş beyinlilerle, soytarılarla aramdaki uçurum, düşmanlarıyla aramda olandan çok daha derindir. Onlar da bir yol tutturmuş, insanlığı kendilerine göre “düzeltmek” isterler; benim kim olduğumu, ne istediğimi bir bilseler, amansız bir savaş açarlardı bana karşı, –topu da “ülkü”ye inanır daha... İlk töresizci’yim ben...

3

Schopenhauer ve Wagner adlarını taşıyan Çağdışı yazıların, bu iki psikolojiyi anlamakta, ondan da geçtim, bu sorun’un yalnızca ortaya konmasında pek işe yaradıklarını ileri süreceğim değilim, –bunun dışında kalan şeyler de var elbette. Örneğin, Wagner’in yaradılışındaki ana öğeyi, o tiyatro oyuncusu yeteneğini daha o zamandan sezivermiştim; kullandığı araçlar olsun, niyetleri olsun, hepsi bunun zorunlu sonuçlarıydı. Aslına bakarsanız, bu yazılarda yapmak is-

9 Özgür düşünür.

tediğim psikoloji değil, bambaşka bir şeydi: Eşine rastlanmamış bir eğitim sorunu, insanı çelik gibi yapacak, yepyeni bir “kendini sıkıya koyma”, “kendini savunma” kavramı, büyüklüğe, evrensel, tarihsel ödevlere götüren bir yol, –bunlar dile gelmek istiyordu ilk kez. Sözün kısası, insan bir şeyi anlatabilmek, elinde birkaç deyim, im, söyleme yolu daha bulundurmak için önüne çıkan fırsattan nasıl yararlanırsa, ben de bu iki ünlü, ama daha hiç mi hiç belirlenmemiş örneğe öylece yapışverdim. Üçüncü yazının 93. sayfasında hepten korkunç bir uzgörüyle değinilmişti buna. Bunun gibi, Platon da Sokrates’den bir gösterge dili olarak yararlanmıştı. –Bu yazıların tanık olduğu o hayli geride kalmış durumları şimdi göz önüne getirdiğimde, aslında yalnız kendimden söz açmış olduğumu saklayamam. “Wagner Bayreuth’da” yazısı kendi geleceğimin bir düşüdür; “Eğitici Olarak Schopenhauer”de ise, benliğimin en iç öyküsü, oluşması yazılıdır. En başta da içtiğim ant!.. Bugün neyim ben, nelerde yaşıyorum –artık sözlerle değil, yalnız yıldırımlarla konuştuğum yükseklerde–, o zamanlar nasıl da uzaktım bunlardan! Ama ülkeyi gördüm; yol, deniz, tehlike ve başarı üstüne bir an olsun yarılmadım! Söz verirken ne büyük durgunluktur o; yalnız sözde kalmayacak bir geleceğe doğru o ne mutlu bakıştır! Derinden, içten yaşanmıştır burada her söz; acı çeken, neredeyse kanayan sözcükler eksik değildir. Ama hepsinin üstünden büyük bir özgürlüğün yeli esmektedir; itiraz gibi gelmez yaranın kendisi bile. Benim feylesoftan anladığım şey, o yakınında ne varsa hepsinin tehlikede olduğu korkunç dinamit, benim feylesof kavramımla –yüksek öğretimdeki “geviş getirenler”i, öbür felsefe öğretmenlerini bir yana bırakın– koskoca Kant’ın bile içine girdiği feylesof kavramı arasındaki uçurum, o yazı bunların hepsi üstüne paha biçilmez şeyler öğretir; ama burada sözü edilen “Eğitici Olarak Schopenhauer” değilmiş de, onun tam karıştı,

“Eğitici Olarak Nietzsche”ymış, ne çıkar. –O zamanlar benim zanaatımın bilginlik olduğu, benim de bu işin belki ehli olduğum göz önüne alınırsa, bu yazıda bilginlerin psikolojisi üstüne birdenbire çıkıveren o acı eleştirmeyi pek de önemsiz saymamalıdır: Bendeki ayrı oluş bilincini, benim için ödev nedir, yalnızca araç, arada eğlence, katkı nedir, bunu hiç şaşmadan ayırt ettiğimi gösterir o parça. Tek bir şey olabilmek, tek bir şeye varabilmek için, çok yerde, çok şey olmak, bu bendeki sağduyudur. Bir süre için de bilgin olmam gerekiyordu.

İnsanca, Pek İnsanca *iki ekiyle birlikte*

1

İnsanca, Pek İnsanca bir bunluğun anıtıdır. Özgür düşü-
nürler için bir kitap: Budur kendine taktığı ad. Hemen her
cümlesi bir yengi anlatır; yaradılışında bana aykırı
olan'dan kurtardım böylelikle kendimi. Bana aykırı olan-
sa ülkücülüktür. Budur başlığın demek istediği, “sizin ül-
küler gördüğünüz yerde, ben insanca, pek insanca şeyler
görüyorum yalnız!”... İnsanı ben daha iyi tanırım... Bu-
rada “özgür düşünür” sözü bir tek anlama gelir: Özgür-
lüğüne kavuşmuş, kendini yeni baştan bulmuş bir
düşünce. Sesin tonu, Çınlayışı baştan başa değişmiştir; kita-
bı kurnazca, soğuk, yerine göre de sert ve alaycı bulursunuz.
Soylu beğeniden gelme bir tür tinsellik sanki derinde da-
ha tutkulu bir akıntıya karşı direnmektedir. Bundan dolayı-
dır ki, kitabın 1878 yılındaki zamansız yayımlanışına özür
olarak, *Voltaire*'in 100. ölüm yıldönümüne rastlamasını gös-
termem bir anlam taşır. Çünkü *Voltaire*, kendinden sonra
yazanların tersine, bir *grand seigneur*'dü¹ düşünce alanında,
tam benim de olduğum gibi. Kendi yazılarımdan birinin üze-

1 Soylu yüce kişi.

rinde Voltaire adı, –bir ilerlemeydi bu... k e n d i m e d o ğ -
r u ... Yakından bakılınca, ülkünün yuvalandığı tüm köşe
bucağı, yeraltı zindanlarını, en sonuncu sığınakları karış ka-
rış bilen, katı yürekli bir düşünce görülür burada. Elimde
alevi hiç de “titremeyen” bir çırağı², keskin bir ışıkla ülkü-
nün y e r a l t ı ü l k e s i ’ni aydınlattım. Savaş bu, ama ba-
rutsuz ve dumansız; ne savaşçı davranışlar var, ne duygula-
nıp coşma, ne de kırık kol bacak, –başka türlüğü gene “ül-
küculük” olurdu. Yanılgıları birer birer, hiç acele etmeden
buz üstüne koyuyorum; ülküleri çürütmüyorum, d o n d u -
r u y o r u m ... Örneğin, şuracıkta “deha” donuyor; az iler-
de, köşe başında “ermiş” donuyor; şu kalın buz saçağı altın-
daki de “yiğit”; sonunda “inanç” donuyor, o “kanış” dedik-
leri; “acıma” da az buz soğumuyor hani, –“kendiliğinde
şey” donuyor ne yana baksan...

2

Bu kitabın başlangıcı, Bayreuth festivalinin ilk olarak ya-
pıldığı haftalara rastlar; orada çevremi kuşatan her şeye kar-
şı duyduğum derin bir yabancılık, çıkış noktalarından biri-
dir. O zamanlar üzerime ne çeşit görümler üşüştüğünü bilen,
günün birinde Bayreuth’da uyanınca nasıl olduğumu kesti-
rebilir. Sanki düş görüyordum... Neredeydim acaba? Hiçbir
şeyi tanımaz olmuştum, az kalsın Wagner’i bile tanıyamaya-
caktım. Anılarımı bir bir yokluyordum, boşuna. Tribschen,
–uzakta bir mutluluk adası: En ufak bir benzerlik yok. O
unutulmaz temel atma günleri³, kutlamada bulunan küçük,
seçkin topluluk, o anlamak için davul zurna istemeyenler:
En ufak benzerlik yok. Ne olmuşt u k i ? –Wagner’i

2 “Fackel, çırağı” ve “fackeln, (ışık hk.) titremek” sözcükleri üstüne bir
oyun.

3 Bayreuth Festival evinin temel atma töreni (22 Mayıs 1872).

Almanca'ya çevirmişlerdi! Wagner'i avucunun içine almıştı Wagnerci! – Alman sanatı! Alman ustası! Alman birası!.. Ama bizler, Wagner sanatının ne çeşit incemiş sanatçılara, nasıl uluslarüstü bir beğeniye yöneldiğini bilenler, Wagner'i böyle Alman “erdemleri”yle süslü püslü görünce çileden çıkmıştık.– Sanırım, Wagnerciyi tanıyorum; onların art arda üç kuşağını görmüşümdür. Wagner'i Hegel'le karıştıran rahmetli Brendel'den⁴, Bayreuther Blätter'in⁵ Wagner'i kendi kendisiyle karıştıran “ülkücü”lerine varıncaya dek; o “ince duygulu”lar Wagner konusunda bir içlerini döktüler, neler neler söylemediler. Bir krallık veriyorum akıllıca bir tek söz için!⁶ Gerçekten de, insanın saçlarını diken diken edecek bir topluluk! Nohl⁷, Pohl⁸, Kohl⁹, her türlü incelik, falan filan! Her çeşit ucube vardır aralarında, Yahudi düşmanı- na varıncaya dek. –Zavallı Wagner! Buralara da mı düşecekti! Domuzlar arasına düşseydi bari!¹⁰ Ama Almanların içine düşmek! En sonunda yapılacak bir iş kalıyor: Gelecek kuşakları aydınlatmak için, gerçek bir Bayreuthlunun içine saman doldurmalı, daha da iyisi onu ispiroto içinde saklamalı –eksik olan esprit'dir¹¹ çünkü–, altına da şunu yazmalı: Alman “devlet”i kurulurken göz önünde tutulan “düşünce” buydu işte... Neyse, bu gürültü patırtı arasında ansızın birkaç haftalığına oradan ayrıldım; pek hoş bir Parisli hanım beni avutmaya çalışmıştı, ama fayda etmedi. Bunun kaçınılmaz bir şey olduğu anlamında bir tel çekerek özür diledim Wagner'den. Böhmer-

4 (1811-1868): Alman musiki yazarı.

5 Bayreuth'da çıkan, Wagner'in düşüncelerini savunan bir gazete.

6 Bir at! Bir at! Bir krallık veriyorum bir at için! –Shakespeare, III. Richard, 5. perde.

7 (1831-1885): Alman musiki araştırmacısı.

8 (1826-1896): Alman musiki yazarı.

9 Lahana.

10 (Cinler) çıkıp domuzlara gittiler. –Matta 8. 32.

11 Nietzsche “*spiritus*” sözcüğünü iki ayrı anlamda (“ispiroto” ve “esprit”) kullanarak bir oyun yapıyor.

wald ormanları içine gömülmüş bir yerde, Klingenbrunn'da, derin melankolimi, Almanlara karşı küçümseyişimi bir hastalık gibi içimde taşıyarak dolaşıyor, ara sıra cep defterime "Saban Demiri" genel başlığı altında bir cümle karalıyordum; belki daha *İnsanca, Pek İnsanca*'da bile görülebileceği gibi, *k e s k i n* psikolojik gözlemlerdi her biri.

3

O sıra benim içimde açığa çıkıp kesinleşen şey, Wagner'le bozuşma falan değildi, -içgüdümün toptan sapıttığını fark etmiştim; tek tek yanılgılarım, Wagner olsun, Basel'de profesörlük olsun, hepsi bunun belirtileriydi yalnız. Kendime karşı bir *s a b ı r s ı z l ı k* çöktü üstüme. Toparlanıp ayılmam için vakit gelmiş de geçiyordu bile. Bir an içinde, o güne dek vaktimi nasıl boşu boşuna harcadığımı, ödevimle ölçülünce filolog yaşamımın nasıl işe yaramaz, nasıl gelişigüzel olduğu korkunç bir açıklıkla kafama dank etti. Bu *y a n l ı ş* alçak gönüllüğümden utandım... Geride bıraktığım on yıl içinde düşüncemin *b e s l e n m e s i* hepten durmuştu; işe yarar yeni hiçbir şey öğrenmemiş, bilgiçliğin toz tutmuş eski püsküsüyle uğraşmaktan, pek çok şeyi aptalcasına unutmuşum. İlkçağ şiirinin ölçüleri, ayakları içinde büyük bir titizlikle, kör köstebek gibi sürünmek, -buralara düşmüştüm artık! Acıyarak bakıyordum kendime, açlıktan bir deri bir kemik kalmıştım: Bildiklerim arasında bir tek şey yoktu *g e r ç e k* adına; "ülküler"se beş para etmiyordu! İçimi yakıcı bir susuzluk sarmıştı bayağı: Gerçekten, o gün bugün fizyoloji, tıp ve doğa bilimlerinden başka hiçbir şeyle uğraşmadım, -asıl tarihsel incelemelere bile, ancak *ö d e v i m* beni zorla sürüklediği zaman döndüm, ilk o zaman, içgüdüye aykırı olarak, insanı çekip bağlayan hiçbir şey olmaksızın seçilmiş bir etkinlikte, o "meslek" dedikleriyle, boşluk ve açlık duygusu içinde afyon yerine geçecek, Wagner sanatı örneği bir sanat

bulup kendini uyuşturma gereksinmesi arasındaki ilişkiyi de sezdim. Çevreme yakından bakınca, bu tehlike başlarında olan çok sayıda genç gördüm: Doğaya aykırı bir iş, bir ikincisini getirir ardından, hiç şaşmaz bu. Daha açık söyleyeyim, Almanya’da, “Alman devleti” içinde çok kimse erkenden seçip karar verir, bir daha da bu yükü üzerinden atmaz, altında çürür gider; bunun kurtuluşu yoktur... İşte böyleleri a f y o n ister gibi Wagner’i isterler, –orada bir an olsun kendilerini unutulur, kendilerinden sıyrılırlar... Bir an da ne söz, beş altı saatliğine!

4

O zaman içgüdüm, razı olmanın, başkalarına uymanın, kendimi onlarla bir tutmanın daha da uzun sürmesine karşı kıyasıya cephe aldı. Başlangıçta t o y l u ğ u m d a n içine düştüğüm, sonra da o “ödev duygusu” denilen şey yüzünden saplanıp kaldığım bu hiç yakışmayan “çıkar gözetmezlik”tense, her türlü yaşama, elverişsiz koşullara, hastalığa, yoksulluğa katlanmak bence yeğdi. Babamdan geçme o k ö t ü kalıt –ki aslında bir erken ölüm arıklığıydı– işte o sıra ve tam zamanında öyle bir imdadıma yetişti ki, ne denli hayran olsam azdır buna. Beni bozuşmaya, hatır gönül kırmaya, göze batacak davranışlara bırakmaksızın, y a v a ş ç a çekip kurtardı hastalık. Kimsenin bana karşı iyi duygularında bir azalma olmadı, artma bile oldu tersine. Ayrıca hastalık, alışkanlıklarımı tümüyle kökünden değiştirme hakkını verdi bana; unutmama izin verdi, buyurdu bunu. Gene onun bağışıydı o sırtüstü yatmak, aylak gezmek, beklemek, sabretmek, kısaca düşünmek z o r u n l u l u ğ u . . . Gözlerimin durumu yetti tek başına, her türlü kitap kemiriciliğe, açıkça filolojiye paydos ettim: “kitap”tan kurtulmuştum, yıllarca hiçbir şey okumadım artık, –şimdiye dek kendime yaptığım en b ü y ü k iyilik bu oldu!– Sürekli olarak başka

benlikleri dinlemekten –başka nedir ki okumak?– iyice dibe gömülmüş, sesi soluğu kesilmiş o derin benliğim yavaş yavaş uyandı, önce çekingen ve şüpheliydi, ama sonra y e n i d e n k o n u ş m a y a başladı. Yaşamımın o en hasta, en acılı günlerinde kendimden duyduğum mutluluğu başka zaman duymadım hiç. Bu “k e n d i m e dönüş”ün benim için ne anlama geldiğini anlayabilmek için, “Tan Kızılığı”na ya da “Gezgin ve Gölgesi”ne bir göz atmak yeter: En yüksek anlamıyla bir i y i l e ş m e y d i bu! Gerisi kendiliğinden geldi.

5

İnsanca, Pek İnsanca, bana dışarıdan bulaşmış her türlü “yüksek yutturmaca”ya, “ülkücülüğe”, “ince duygular”a, kadınca başka ne varsa hepsine hemen son vermek için kendi kendime koyduğum sıkı düzenin bu anıtı, ana hatlarıyla Sorrento’da yazıldı; tamamlanıp son biçimini alması ise, Sorrento’dakinden çok daha elverişsiz koşullar altında Basel’de geçirdiğim kışa rastlar. Aslında, o sıra Basel Üniversitesi’nde okuyan ve bana pek yakından bağlı olan Bay Peter Gast’tır bu kitabın sorumlusu. Ben başım gözüm sarılı ve acılar içinde yazdırıyordum: O bir yandan yazıyor, bir yandan düzeltiyordu, –asıl yazar oydu, ben yalnız neden’iydim kitabın. Sonunda ağır hasta birinin derin şaşkınlığı içinde, kitabı basılmış olarak elime alınca, Bayreuth’a da iki nüsha gönderdim. Rastlantının pek anlamlı, eşsiz bir oyunuyla, aynı anda Parsifal metninin güzel bir nüshası geldi bana; üzerinde Wagner’in şu adaması vardı: “Değerli dostu Friedrich Nietzsche’ye, Richard Wagner’dan, Kiliseler Damşmanı”.–İki kitabın bu çatışmasında uğursuz bir çınlama duyar gibi olmuştum. Kılıç şakırtısını andırmıyor muydu bu?.. Hiç değilse biz ikimiz böylece duyduk bunu: İkimiz de sustuk çünkü. –O sıralardaydı ki, Bayreuther Blätter’in ilk sayısı çıktı. N e y i n tam zamanıydı, anladım hemen. –İnanılmaz şey! Wagner sofu olmuştu...

O sıralar (1876) kendimi nasıl görüyordum, büyük, tarihsel ödevimi nasıl olağanüstü bir yanılmazlıkla kavramıştım, başından sonuna dek bunun tanığıdır kitap; ama özellikle bir bölümü çok kesin dile getirir bunu. Yalnız, bana özgü kurnazlığımla, gene “ben” sözcüğünden kaçınmış ve bu kez Schopenhauer’e ya da Wagner’e değil, seçkin Dr. Paul Rée’ye¹² dünya tarihine geçecek bir ün bağışlamıştım, –berket versin ki, o kendisi bu konuda faka basmayacak kadar anlayışlıydı... B a ş k a l a r ı öyle anlayışlı olmadılar. Okurlarım arasında umudu kestiklerimi, örneğin tam bir Alman profesörünü şundan tanırım: Salt bu parçaya bakıp, koskoca kitabı bir çeşit yüksek “réealism” olarak yorumlayacaklarını sanırlar... Gerçekte o bölüm dostumun dört beş cümlesiyle çelişmekteydi; bu konuda “Töre’nin Soykütüğü” ön-sözüne başvurulabilir, –işte sözü geçen bölüm: Çağımızın en gözü pek, en katı yürekli düşünürlerinden biri, “Törel Duyuşların Kaynağı Üstüne” adlı kitabın yazarı (*lise:*¹³ Nietzsche, ilk t ö r e s i z c i) insan edimlerinin o keskin, derine inen çözümlenmesi sonucu hangi ilkeye varmıştı? “Törel insan anlaşılır dünyaya doğal insandan daha yakın değildir, –anlaşılır dünya yoktur çünkü...” Bu cümle tarihsel bilginin (*lise:* Tüm Değerleri Yenileyiş) çekici altında sertleşip keskinleşerek, ilerde belki bir gün –1890! –insanlığın “metafizik gereksinmesi”nin köküne vurulacak balta olabilir, –insanlığın yararına mı, yoksa yıkımına mı, kimse bilemez bunu... Ama ne olursa olsun, çok önemli sonuçlar doğurabilecek, hem verimli, hem korkunç, tüm büyük doğrular gibi o ç i f t e y ü z ü y l e dünyaya bakan bir cümle...

12 (1849-1901): Yazar, Nietzsche’nin dostu. Törel değerlerin kaynağı ve oluşumu üstüne düşünceleriyle Nietzsche’yi etkilemiştir.

13 ... diye okuyunuz.

Tan Kızılığı

Töre'nin bir önyargı oluşu üstüne düşünceler

1

T ö r e 'ye karşı seferim bu kitapla başlar. Onda barut kokuları duyulduğundan değil; tersine bambaşka, çok daha tatlı kokular gelir, yeter ki insanın burun delikleri biraz duyarlı olsun. Ne ağır, ne de hafif topçu ateşi: Kitabın etkileri olumsuzdur ya, kullandığı araçlar hiç de öyle değildir; etki bu araçlardan bir sonuç olarak çıkar, topçu ateşi gibi değil. Gerçi insan bu kitaptan ayrılırken, o ana dek töre adı altında saygı gören, giderek tapınılan her şeye karşı bir çekinme, bir ürkme duyar ama, gene de koca kitapta bir tek olumsuz sözcüğe, bir tek saldırıya, kötülüğe rastlayamazsınız; güneşte yatar o, tostoparлак, mutlu, kayalar arasında güneşlenen bir deniz hayvanı gibi. O deniz hayvanı da benim ayrıca: Kitabın hemen her cümlesi, Cenova yakınındaki o birbiri içine girmiş kayalıklar arasında tasarlanmış, ele geçirilmiş tir; orada denizle baş başaydık, gizli bir şeyler vardı aramızda. Şimdi bile, bu kitap ne zaman elime geçse, hemen her cümlesi derinlerden benzersiz bir şeyler çekip çıkaran bir olta ucu oluverir: Bütün derisi belli belirsiz titreyip ürperir anılarla. Hani ondaki de az sanat değildir, o uçarcasına, sessizce geçen şeyleri, tanrısal kertenkeleler dediğim o kaçıcı anla-

rı yakalamak... Gerçi zavallı kertenkeleleri hemencecik şişle-yiveren o genç Yunan tanrısının¹ kan dökücülüğüyle değil, ama gene de sivri bir şeyle, kalemin ucuyla... “Daha ışıma-mış nice tan kızıllıkları vardır” –bu Hint yazıtını² koy-dum kitabımın girişine. Yeniden bir günün, –ah art arda günlerin, sayısız yeni günlerle dolu bir dünyanın– başlayaca-ğı o yeni sabahı, o tatlı tan kızıllığını yazar n e r e d e arıyor? Tüm değerlerin yenilenişinde, tüm törel de-ğerlerden kopmakta, o güne dek yasaklanmış, küçümsen-miş, kargınmış her şeye “evet” demekte, güvenmekte. Bu o l u m l a y a n kitap, ışığını, sevgisini, sevecenliğini baştan başa o kötü şeyler üstüne döküyor; yüce bir hak ve ö n c e -lik veriyor. Töreye saldırmıyorum; artık onu yok biliyo-rum yalnızca... “Yoksa” diye bitiyor kitap, –biricik kitap bu, “Yoksa” ile biten...

2

Ödevim, insanlığın en yüksek anlamda kendine dönece-ği, geriye bakacağı, ileriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup, niçin, neden sorularını ilk kez t o p t a n ortaya koyacağı o anı, o b ü y ü k ö ğ l e ’yi hazır-lamak olan ödevim, şu kanının zorunlu sonucudur: İnsanlık doğru yolu bulmamıştır kendi başına; yönetilişi hiç de tanrı-sal değildir; tersine, o yadsıyan, o bozucu içgüdüler, *décaden-ce* içgüdüsü onu baştan çıkarmış, hem de en kutsal değerle-ri arasında hüküm sürmüştür. Törel değerlerin kaynağı soru-su bu yüzden benim için e n b a ş t a gelen sorulardan biri-dir; insanlığın geleceği bunun yanıtına bağlıdır çünkü. Aslın-da her şeyin en iyi ellerde yürütüldüğüne, tek bir kitabın, Kutsal Kitap’ın bize insan yazgısını yöneten tanrısal bilgelik

¹ Hermes.

² Rig Veda II. 28. 9.

üstüne en son çözümleri getirdiğine, ötesini düşünmemek gerektiğine inanamamızı istemek, gerçekçi bir dile çevrildiğinde şuraya varır: Bunun tam tersinin –o acınacak durumun doğru olduğu, yani bugüne dek insanlığın en kötü ellerde kaldığı, en yeteneksizlerin, düzencilerin, öç güdücülerin, o “ermiş” dedikleri, dünyaya kara çalan, insanlığı lekeleyen kimselerin onu yönettikleri inancı su yüzüne çıksın istemiyorlar. Rahiplerin (o kılık değiştirmiş rahipler, yani feylesoflar da buraya giriyor) yalnız belli bir cemaat içinde değil, hepten dizginleri ele geçirdiklerinin, *décadence* töresiyle bitiş isteminin gerçek töre sayıldığıının en şaşmaz belirtisi, çıkar gözetmezliğe verilen yüzde yüz değer ve bencilliğe her yerde duyulan düşmanlıktır. Bu konuda benden başka türlü düşüneni mikrop bulaşmışlardan sayıyorum... Herkes benden başka türlü düşünüyor yazık ki... Bir fizyologun bu değer karışıklığı üstüne hiç şüphesi yoktur. Örgenlik içinde en önemsiz bir parça, kendini korumayı, güç bütünlemesini, “bencilliğini” hiç şaşmadan yürütmekte az da olsa bir kusur işledi mi, örgenliğin bütünü yozlaşır. Fizyolog kesilip atılmasını ister yozlaşan parçanın; onunla dayanışma diye bir şey tanımaz; hele ona acımayı hiç mi hiç geçirmez aklından. Ama tam budur rahibin istediği, bütünün, insanlığın yozlaşmasıdır: Bu yüzdendir ki saklayıp korur yozlaşan parçayı, bunun karşılığı olarak da hükmeder ona... O yalancı kavramların, “ruh”, “tin”, “özgür istem”, “tanrı” gibi, törede kullanılan kavramların anlamı, insanlığı fizyolojik olarak yıkmak değil de nedir?.. Kendimizi korumayı, bedenini, yani yaşamın gücünü artırmayı önemsemekten bizi alıkoyuyorlarsa, kansızlığı bir ülkü, bedeni küçümsemeyi “ruhun kurtuluşu” sayıyorlarsa, bunlar *décadence*’a götüren yol değil de nedir? –Dengeyi yitiriş, doğal içgüdülere karşı direniş, kısacası “çıkarcı gözetmeyiş”, –töre buydu şimdiye dek... *Tan Kızıllığı* ile ilk kez o bencil olmayan töreye savaş açtım.

Şen Bilim “La Gaya Scienza”¹

Olumlayan bir kitaptır “Tan Kızılığı”, derinliğine derin, ama yumuşak ve aydınlık. *Gaya Scienza* da öyledir, hem de sapına dek: Hemen her cümlesinde derin düşünceyle kabına sığmazlık kardeşçe el ele verirler. Yaşadığım en eşsiz Ocak ayına –ki bu kitap baştan başa onun armağanıdır– minnetimi belirten bir şiir, bilimin şenliği hangi derinliklerden kopup geliyor, bunu yeterince açığa vurur:

Ey sen ki elinde alevden mızrak,
Paramparça ettin ruhumun buzlarını,
Denize akıyor şimdi çağıldayarak,
Bulmaya en yüce umutlarını:
Her gün daha aydınlık, daha bir diri
Ve özgür, o sevecen zorlayışla, bak–
Övüyor sunduğun mucizeleri,
Ey güzeller güzeli Ocak!

Dördüncü kitabın bitiminde, Zerdüş’tün ilk sözlerinin o elmas güzellikleriyle ışıldadığını gören ya da üçüncü kitabın sonunda, bir yazgının tüm çağlar için ilk kez dile gel-

¹ (Provence lehçesinde) şen bilim.

diği o granitten yontulmuş cümleleri okuyan kimse, buradaki “en yüce umutlar” nedir, artık şüphe edebilir mi? Çoğunluğu Sicilya’da yazılan *Yasa Tanımaz Prens’in Türküleri*, doğrudan doğruya Provence ekinindeki² “*gaya scienza*” kavramını, o türkücü, şövalye ve özgür düşünür bileşimini anımsatır; o erken doğmuş, eşsiz Provençe uygarlığını, kendinden sonra gelen ne idüğü belirsiz uygarlıklardan ayırt eden de bu bileşimdir, özellikle, “*Mistral’e*” başlığını taşıyan sonuncu türkü, töre’nin üzerinden sıçrayıp geçen o coşmuş dans havası, sapına dek bir Provençe işidir.

² 12. ve 13. yüzyıllarda, özellikle güney Fransa’da, kuzey İtalya’da ve Sicilya’da gelişen saray ekini.

Zerdüşt Böyle Dedi

Herkes için, kimse için bir kitap

1

Zerdüşt'ün öyküsünü anlatmama geldi sıra. Yapıtın ana düşünüyü olan b e n g i - d ö n ü ş düşüncesi, erişilebilecek o en yüksek olumlama ilkesi, 1881 yılı Ağustosuna rastlar: Bir kâğıt parçasına karalanmıştır, altında şu yazılıdır: “İnsan ve zamanın 6000 ayak ötesinde”. O gün Silvaplane gölü kıyısındaki ormanlarda yürüyordum; Surlei yakınlarında, piramit biçimi yükselen kocaman bir kayanın dibinde mola verdim. Bu düşünce orada geldi bana. –O tarihten birkaç ay gerilere gittiğimde, bir önbelirti olarak, beğenilerimin, özellikle musikide birdenbire ta derinden değiştiğini görüyorum. Zerdüşt'ü belki de baştan başa musikiden sayabiliriz, –şurası açık ki, yepyeni bir kulak istiyordu onun için. Vicenza yakınlarındaki bir küçük dağ kaplıcasında, Recoaro'da geçirdiğimiz 1881 baharı, m a e s t r o 'm ve dostum Peter Gast –benim gibi “yeniden doğmuş”lardandı o da– ve ben fark ettik ki, musiki denilen Anka kuşu her zamankinden daha bir hafif, daha bir ışıldayan kanatlarla dolanıyordu üstümüzde. O günden bu yana, 1883 Şubatı'nda birdenbire inanılmaz koşullar altında yaptığım doğuma dek geçen süreyi –ö n s ö z d e birkaç cümlesini aktardığım son bölüm, tam

Richard Wagner'in Venedik'te öldüğü kutsal saatte bitirilmiştir—evet, o süreyi hesapladığımda, gebeliğimin 18 ay sürdüğü anlaşılır. Tıpatıp bu sayının çıkması, benim bir dişi fil olduğum düşüncesini getirir insanın aklına, —Budacıların aklına hiç değilse.— Yakında eşsiz bir şey geleceğinin yüzlerce belirtisini taşıyan *Gaya Scienza* bu araya rastlar: Zerdüşt'ün başlangıcı bile vardır onda; dördüncü kitabın sondan önceki parçasında Zerdüşt'ün ana düşüncesi vardır. —Karışık koro ve orkestra için yazılmış “*Yaşama Övgü*” de gene bu zamana rastlar; partiyonu iki yıl önce Leipzig'de E. W. Fritsch yayınevinde çıkmıştır. O yıl, içinde olduğum durumun, o sonuna dek olumlaya n tutkuyla, tragik tutku dediğim şeyle dolup taşıdığı durumun hiç de yabana atılmaz bir belirtisidir bu. İlerde bir gün beni anmak için çalıp söyleyecekler onu. —Sözleri (üzerinde duruyorum, çünkü bir yanılgıdır alıp yürümüş bu konuda) benim değildir; o sıralar dost olduğum genç bir Rus kızının, Bayan Lou von Salomé'nin¹ şaşılacak esininden çıkmadır. Şiirin son bölümünden herhangi bir anlam çıkarabilen kimse, neden bu şiiri seçip beğendiğimi, neden ona hayran olduğumu anlayabilir: Büyüklük var o sözlerde. Yaşama karşı bir itiraz sayılmıyor acı: “Artık bana verecek mutluluğun kalmadı mı, ne çıkar! Acıların var daha”. Burasında benim musikim de büyüktür belki (Obuanın sonuncu notası do diyez değil, do olacak. Baskı yanlış.) —Ertesi kış Cenova yakınında, Chiavari ile Portofino arasına sokulan o sevimli, sessiz Rappallo koyunda geçirdim. Sağlık durumum hiç de parlak değildi; kış soğuktu, son derece yağmurluydu. Kaldığım küçük han denizin hemen üzerindeydi, öyle ki geceleri dalga çıkınca uyumuyordu; istemediğim ne varsa hemen hepsi toplanmıştı orada. Gene de, sanki benim ilkemi, yani gerçekten bir diyeceği olan şeyin “her ne olursa olsun” ortaya çıkacağını

1 (1861-1937): Roman, öykü ve deneme yazarı.

kanıtlamak ister gibi, o kış, o güç koşullar içinde ortaya çıktı Zerdüşt'üm. –Öğleden önceleri Zoagli'ye giden güzelim yolda, çamlıklar içinden geçerek güneye doğru çıkıyordum; göz alabildiğine denizi görüyordum ayağımın altında. Öğleden sonraları, sağlık durumum elverdikçe, Santa Margherita koyunu ta Portofino'nun ötesine dek bir baştan bir başa dolanıyordum. Bu yerler, bu görünüşler, unutulmaz Alman İmparatoru Üçüncü Friedrich'in onlara olan büyük sevgisi yüzünden daha bir değerliydi benim gözümde. 1886 güzünde yolum gene o kıyılara düştüğünde, bu küçük, unutulmuş mutluluk ülkesine onun da son geliyordu. –Bu iki yol boyunca Zerdüşt'ün bütün birinci bölümü doğdu kafamda; en başta Zerdüşt'ün kendisi, kişiliği doğdu: Daha doğrusu çullandı üstüme...

2

Bu kişiliği anlamak için, insan onun çıktığı fizyolojik koşulları, yani benim büyük sağlık dediğim şeyi iyice kavramış olmalıdır. Bu kavramı *Gaya Scienza*'da, beşinci kitabın son bölümünde yaptığımdan daha iyi, daha kişisel bir biçimde açıklayamam. Orada şöyle deniyor: “Biz yeniler, adsızlar, kötü anlaşılanlar, biz, henüz karanlık bir geleceğin erken doğmuş çocukları, yeni amaçlar için yeni yollar gerek bize, yeni bir sağlık gerek, şimdiye dek olanlardan daha güçlü, daha açık göz, daha dayanıklı, daha atak, daha keyifli bir sağlık. Her kim bugüne dek gelen değerlerin, dileklerin çevresini baştan başa dolaşıp görmek, bu ülküsel ‘Akdeniz’in kıyılarında yelken açmak için can atıyorsa, her kim ülkeler bulan, ele geçiren birinin, bir sanatçının, bir ermişin, bir yasa koyucusunun, bir bilgenin, bir bilginin, bir sofunun, eski çağda her şeyden el etek çekmiş tanrısal birinin neler duyduğunu içinde yaşayıp bilmek istiyorsa, ona en başta büyük sağlık gereklidir– bu

da yetmez tek başına, insan onu her gün yeni baştan elde etmelidir, çünkü ondan her an geçilir, geçilmelidir de... Şimdi bizler, bunca zaman yollarda olanlar, biz bir ülkü arayan Argonaut'lar², belki gerektiğinden de çok gözü pek olanlar, gemileri batanlar, bunca şeye uğrayanlar, ama dediğimiz gibi, hoş görüldüğünden de çok sağlam olanlar, sağlamlığı bir tehlike olanlar, sağlamoğlu sağlamlar, –bize öyle geliyor ki, bunların bedeli olarak önümüzde insan ayağı değmemiş bir ülke var, daha kimse aşmamış sınırlarını, ülkü'nün bilinen ülkelerinden, tüm köşe bucağından çok ötelerde, güzel, yabancı, çözülmemiş, korkunç ve tanrısallıkla dolu bir dünya ki, bilgiye, ele geçirmeye susuzluğumuzdan duramaz olduk artık –ah bundan böyle bizi hiçbir şey doyuramaz!.. Bizler ki böyle bir geleceği sezmişiz, buluncumuz, kafamız böyle bir açlıkla kıvranıyor, b u g ü n k ü i n s a n - l a yetinebilir miyiz hiç? Ne yapsak boşuna, elimizde değil: Onun en değerli amaçlarına, umutlarına bakarken gülmemek için zor tutuyoruz kendimizi, belki de artık hiç bakmıyoruz bile... Başka bir ülküdür önümüzde koşan, şaşırtıcı, sınavı, tehlikeli bir ülkü; kimseyi ayartmak istemiyoruz ona, çünkü kimseye bu hakkı kolay kolay tanımıyoruz: Şimdiye dek kutsal, iyi, dokunulmaz, tanrısallıkla bilinen her şeyle bir çocuk gibi, yani bilmeksizin oyun oynayan, ağzına dek güç ve bereket dolu bir düşüncenin ülküsü; ulusların haklı olarak değer bildiği en yüce şeyleri olsa olsa bir tehlike, çökme, alçalma ya da en azından bir dinlenme, körlük, arada sırada kendini unutmaya sayan birinin ülküsü; insanca, üstinsanca bir iyiliğin, iyilikseverliğin ülküsü, ki çoğu zaman insanlık dışı gözükecektir, örneğin şimdiye dek yeryüzünde önemsenen her şeyin, gösterişli tavırların, sözlerin, seslerin, bakışların, töre'nin, büyük ödevle-

2 Argon adlı gemiyle Kolchis'e, altın yapağıyı ele geçirmeye giden Yunan yigitleri: İason, Herakles, Orpheus vb..

rin yanı başında durup da, elinde olmadan onları her şeyiyle alaya aldığı anda, –ama büyük önemseyiş asıl onunla başlayacak, asıl soru imi onunla konacak, ruhun yazgısı değişecek, saatin yelkovanı ilerleyecek, tragedya başlayacak...”

3

O güçlü çağlarda ozanların esin dedikleri şey nedir, on dokuzuncu yüzyıl sonunda bunu açıkça bilen var mı? Yoksa, ben anlatayım. İçinizde azıcık boş inan olmayagörsün, insanüstü güçlerin cisimlenmesi, yalnızca onların sözcüsü, aracısı olduğunuza inanmaktan kendinizi alamazsınız, insanı en derinden sarsan, altüst eden bir şeyin birdenbire anlatılmaz bir doğruluk ve incelikle görülür, duyulur olması anlamına gelen “vahiy” sözcüğü var ya, bu olaya tıpatıp uyar işte. İnsan aramaksızın duyar, kimden geldiğini sormaksızın alır; bir şimşek gibi çakar düşünce, zorunlulukla, en son biçimi içinde, –benim için seçme diye bir şey yoktu hiç. Bir kendinden geçmedir, korkunç gerilimi zaman olur gözyaşlarıyla boşanır; yürürken elinizde olmadan bir hızlanır, bir yavaşlarsınız; hiç kendinizde değilsinizdir, ama tepeden tırnağa geçirdiğiniz o ince ürpertiler sağanağını apaçık duyarsınız; bir derin mutluluktur, en büyük acılar, en korkunç şey orada karşıt etki yapmaz, tersine gerekli duyulur, istenir, bu ışık bolluğunda zorunlu bir renktir o da; biçimlerle doluengin uzayları kaplayan bir ritim bağlantıları sezişi, –ki uzunluk, geniş dalgalı bir ritim gereksinmesi neredeyse esin gücünün bir ölçüsüdür, onun baskısını, gerilimini bir anlamda gidermektir... Hiçbir şey elinizde değildir, gene de bir özgürlük duygusu, bir saltlık, bir güç, bir tanrısallık fırtınası içindeymiş gibi olup biter hepsi... İmgenin, benzetinin artık size bağlı olmayışı işin en ilginç yanıdır, imge nedir, benzeti nedir, hiçbirini bilmez olursunuz. Her şey elinizin altındadır,

en doğru, en yalın deyim. Zerdüşt'ün bir sözüyle söyleyelim, şeyler sanki kendiliklerinden gelirler, kendilerini sunarlar ben-zeti olarak (–“Her şey senin konuşmanı okşamaya geliyor burada, yüzüne gülüyor senin: Çünkü senin sırtına binmek istiyor hepsi. Burada her benzetinin sırtına binip, her doğruya koşturuyorsun. Burada tüm varlığın sözleri, söz hazineleri sana açılıyor; burada tüm varlık söz olmak istiyor, senden konuşmayı öğrenmek istiyor tüm oluş–”). İşte esin konusunda benim yaşadığım bu. “Benimki de böyleydi” diyebilecek birini bulmak için, hiç şüphe yok, binlerce yıl gerilere gitmeli insan.

4

Sonra, hasta düşüp birkaç hafta Cenova'da yattım. Arkasından bir yaşlı bahar geçirdim Roma'da; yaşamı olduğu gibi kabullenmişim, –kolay iş değildi bu. İstemedim düştüğüm, Zerdüşt ozanı için yeryüzünün bu en yakışık almaz yeri canımdan bezdirmişti beni aslında. Kaçıp kurtulmak, Roma'nın karşısına, Roma'ya düşmanlıktan kurulmuş olan Aquila'ya gitmek istedim; ben de günün birinde yakın akrabalarımından birinin, tam gerektiği gibi bir tanrısız ve kilise düşmanının, Hohenstaufen'lerden o büyük imparator İkinci Friedrich'in³ anısına böyle bir yer kuracağım. Ama talihsizlik yakamı bırakmıyordu: Gene Roma'ya döndüm. Hıristiyanlık düşmanı bir semt aramaktan usanarak, sonunda *Piazza Barberini*'ye⁴ fit oldum. Korkarım bir seferinde kötü kokulardan elimden geldiğince kurtulmak düşüncesiyle, bir feylesof için sessiz bir odaları olup olmadığını *Palazzo del Quirinale*'de⁵ bile sordum. –Adı geçen piazza'ya bakan yüksek bir odada oturuyordum, Roma ayağımın altındaydı;

3 (1194-1250): Sicilya kralı, 1220'den sonra da Kutsal Roma Cermen İmparatoru. Papalara karşı savaşmış, aforoz edilmişti.

4 Roma'da bir alan.

5 İtalya kralının oturduğu saray.

aşağılardan çeşmelerin şırıltısı duyuluyordu. Bugüne dek yazılmış en yapayalnız türkü, *Gece Türküsü*, işte orada yazıldı; o sıralar bir karasevda!l ezgiyle bozmuştum, anlatılır şey değildi; bir de nakaratı vardı, hep şu sözlerle duyuyordum: “Ölümsüz olmaktan ölmüş”... Yazın, Zerdüşt düşüncesinin kafamda ilk olarak şimşek gibi çaktığı o kutsal yere⁶ dönünce, ikinci bölümü buldum. On gün yetti. Ne birinci bölüm, ne de üçüncü ve sonuncusu⁷, hiçbirisi daha uzun sürmedi. Ertesi kış, yaşamımda ilk kez parıldayan sessiz, mutlu Nice göğü altında üçüncü bölümü buldum, –Ve işim bitti. Hepsini bir yıl bile sürmedi. Nice çevresindeki yükseklerde bir sürü saklı köşe, yaşadığım unutulmaz anlarla kutsallaşmıştır benim gözümde. “Eski ve Yeni Levhalar Üstüne” adını taşıyan can alıcı bölüm, istasyondan kayalar içine kurulmuş eşsiz Arap köyü Eza’ya çıkarken yazıldı, –yaratıcı güç ne denli bol akarsa, kas çevikliği de o denli artıyor bende. B e d e n coşmuştur: “Ruh”u karıştırmayalım işin içine... Çok zaman ben dans ederken görebilirdiniz; yorgunluk nedir bilmeden o dağ senin, bu dağ benim, yedi sekiz saat dolaşabiliyordum. İyi uyuyor, bol bol gülüyordum, –bundan daha dinç, daha sabırlı olamazdım.

5

Bu onar günlük çalışmaları bir yana bırakırsak, Zerdüşt’ü yazdığım yıllar, özellikle ondan s o n r a s ı benzersiz bunalım yılları oldu. Pahalıya mal olur ölümsüzlük: Karşılığı olarak birçok kez ölür daha yaşarken insan. –Büyük işin öç alması dediğim bir şey vardır: Her büyük iş, yapıt olsun, edim olsun, bir kez tamamlandı mı, o an yapıcısına k a r ş ı oluverir. O zaten bu işi yaptığı için güçten düşmüştür–, ar-

⁶ Sils-Maria.

⁷ *Zerdüşt* başlangıçta 3 bölüm olarak yayımlanmıştı. Dördüncü bölüm sonradan eklenmedi.

tık yapıtına katlanamaz olur, onun yüzüne bakamaz. Geçmişinde böyle kimsenin istemeyi bile düşünemeyeceği bir şey, insanlık yazgısının düğümlendiği bir şey bulmak ve bunun yükünü taşımak şimdi!.. Ezer insanı bu... Büyük işin ölç alması! –İnsanın çevresinde duyduğu o ürkünç sessizliğe gelince, o da ayrı şeydir. Yedi kattır yalnızlığın derisi; bir şey işlemez içine. İnsanlara yaklaşırsın, dostlarını selamlarsın: Gene bir ıssızlık, gene bir tek bakış yok karşılık veren. Olsa olsa bir başkaldırma. Her birinde başka türlü olmak üzere, bana yakın herkeste gördüm bu başkaldırmayı; sanırım, karşıdakini en çok yaralayan şey, aramızda bir ayırım olduğunu birdenbire sezdirmektir, –saygı duymadan yaşayamayan soylu yaradılışlara pek az rastlanır. –Bir üçüncüsü de, küçük sokmalara karşı aşırı duyarlılıktır derinin, tüm küçük şeylere karşı bir çeşit çaresizliktir. Bunun nedeni de, bence her yaratıcı edimin, varımızı yoğunuzu, bütün benliğimizi koyduğumuz her edimin savunma güçlerinde gerektirdiği o korkunç tüketimdir. Küçük savunma yetenekleri ortadan kalkmıştır sanki: Güç bütünlemesi yapamazlar artık. –Çekinmeden şunu da söyleyeyim, insan daha kötü sindirim yapar, yerinden kımıldamak istemez, soğuğa karşı dayanıklılığı azalır, güvensiz olur, –çoğu zaman nedenler üzerinde bir yanılmadır güvensizlik. Bir sefer, bu halimle, bir inek sürüsünün yaklaştığını, sürüyü daha görmeden, içimde yumuşak, insanca düşüncelerin doğmasından anlamıştım: Kanı sıcaktır onların...

6

Bu yapıtın yeri apayrıdır. Ozanları bir yana bırakalım: Belki de hiçbir şey böylesine bir güç bolluğu içinde yaratılmamıştır daha. “Dionysosca” kavramım en yüksek uygulamasını buldu burada; onunla ölçülünce, insanoğlunun yaptığı öbür işlerin hepsi zavalıca, olağan şeyler olarak görünür.

Bir Goethe, bir Shakespeare bu korkunç tutku içinde, bu yüksekliklerde bir an bile soluk alamazlardı; Dante Zerdüşt'ün yanında yalnızca bir inanandır, doğruyu kendi y a r a t a n , d ü n y a y ı y ö n e t e n bir kafa, bir yazgı değildir. Veda'ların ozanları rahiptirler, Zerdüşt'ün eline su bile dökemezler; doğruluğuna doğrudur ya, daha bir şey değildir bunlar, hiçbiri bu yapıtın apayrı yerini, içinde yaşadığı g ö k m a v i s i yalnızlığı belirtemezler. Ta bengiliğe dek şunu söylemeye hakkı vardır Zerdüşt'ün: "Çemberler çiziyorum çevreme, kutsal sınırlar; gitgide azalıyor benimle çıkanlar daha yüksek dağlara, –sıradağlar kuruyorum gitgide daha kutsal dağlardan." Tüm büyük kişilerin düşünce gücünü, iyiliğini bir araya getirseniz gene de Zerdüşt'ün bir tek konuşmasını çıkaramazsınız. Bir sonsuz merdivendir O'nun üzerinde inip çıktığı; herkesten daha ötesini görmüş, daha ötesini istemiş, daha ötesini b a ş a r m ı ş t ır . Gelmiş geçmiş bu en olumlu düşüncenin her sözü gene de bir karşı durmadır; tüm karşıtlıkları içinde toplamış, onlardan yepyeni, tek bir şey yapmıştır, insan yaradılışının en yüksek ve en aşağı güçleri, en tatlı, en delice, en korkunç olan şey o bir tek çeşmeden ölümsüz bir güvenle akar. Yükseklik nedir, derinlik nedir, hiçbiri bilinmezdi Zerdüşt'ten önce; hele doğru hiç bilinmezdi. Doğrunun bu vahyinde bir tek yer yok ki, öncülerini bulunsun, en büyüklerden biri önceden sezmış olsun. Ne bilgelik, ne ruhların derinliğine iniş, ne de konuşma sanatı diye bir şey vardı Zerdüşt'ten önce: En tanıdık, en günlük olan şey burada hiç duyulmamış nesnelerden söz ediyor. Tutkusundan tir tir titriyor deyiş; uzdillilik burada musiki olmuş; yıldırımlar savruluyor daha önce bilinmeyen geleceklere. Dilin kendi özüne, imgeye bu dönüşü yanında, şimdiye dek bilinen en büyük, en güçlü simgecilik bir çocuk oyuncağı kalır. –Zerdüşt nasıl da herkese iniyor, nasıl da biliyor gönül almayı! Üstelik hasımlarına, papazlara nasıl okşarcasına dokunuyor, onlarla birlikte acı çekiyor!–

İnsan burada her an aşılmaktadır, “üstinsan” kavramı en büyük gerçek olmuştur burada, –şimdiye dek insanda büyük bilinen ne varsa, hepsi de sonsuz uçurumlar boyu a ş a - ğ ı d a kalmıştır. Bu mutlu sessizlik, bu tüy gibi ayaklar, bir an eksik olmayan bu hayınlık, bu kabına sığmazlık, Zerdüşt’ün kişiliğini yapan başka ne varsa, hiçbiri büyüklüğün ayrılmaz parçası olarak düşünülmemiştir daha önce. Zerdüşt kendini işte bu yüzden, böyle geniş uzaylarda yaşayıp, en çelişik şeylere böylesine açık olduğu için, en y ü k s e k varoluş biçimi saymaktadır; kendisinin bunu nasıl tanımladığını duyunca, onu başka bir şeye benzetmekten vazgeçer artık insan.

– en uzun merdiveni olan ruh, en derine inebilen, en geniş, en büyük ruh, kendi içinde en çok dolanıp gezebilen, yolunu en çok şaşırabilen,

o en zorunlu olan, seve seve atılan rastlantının içine, o var olan ruh, oluşu isteyen, varlıklı ruh, istemeyi ve açlığı *isteyen*,–

kendi kendinden kaçan, en geniş çevrelerde yakalayan kendini,

en bilge ruh, kulağına çılgınlığın en tatlı şeyler fısıldadığı,

kendini en çok seven, içinde tüm şeylerin ileriye ve geriye aktığı, alçaldığı, kabardığı–

Ama bu Dionysos kavramının ta kendisi işte. –Başka bir düşünüş yolu da oraya götürür bizi. Zerdüşt örneğindeki psikolojik sorun şudur: Şimdiye dek evet denen her şeye, duyulmamış ölçüde, sözle ve eylemle hayır diyen kimse, nasıl gene de yadsıyan bir düşüncenin tam tersi oluyor; yazgıların en ağırını, yıkımlı bir ödevi ta-

şıyan düşünce, nasıl gene böyle hafif, böylesine az yersel oluyor –bir dansçıdır Zerdüşt–; gerçeği en katı yüreklilikle, en korkunç olarak gören, o “uçurum gibi derin” düşünceyi düşünen kimse, nasıl oluyor da varlığa, onun bengi dönüşüne karşı durmuyor, –tam tersine evrensel olumlayışın “o sonsuz, sınırsız evet ve amin deyiş”in ta kendisi- dir... “Ta uçurumların dibine dek taşıyorum bu kutsayan evet-deyiş”... İşte gene vardık Dionysos’a.

7

–Kendi kendine kalınca hangi dili konuşur böyle bir tin? *Dithyrambos* dilini. Bulucusu benim *Dithyrambos*’un. Zerdüşt’ün gün doğmadan önce kendi kendisiyle nasıl konuştuğunu bir dinleyin: Bu zümrülden mutluluğu, bu tanrısal sevecenliği şakıyan dil yoktur benden önce. Böyle bir Dionysos’un en derin yası bile gene *dithyrambos* olur; örnek olarak *Gece Türküsü*’nü veriyorum, –ışık ve güç bolluğu yüzünden, güneş gibi yaratılmış olmak yüzünden sevemeyişin o ölümsüz yakınmasını.

Gecedir: Yüksek sesle konuşuyor tüm fışkıran çeşmeler şimdi. Ve benim ruhum da bir çeşmedir fışkıran.

Gecedir: Yeni yeni uyanıyor sevenlerin türküleri. Ve benim ruhum da bir sevenin türküsüdür.

Dinmeyen, dinme bilmez bir şey var içimde, ses olmak istiyor, içimde sevgiye susamışlık var, sevginin dilini konuşuyor kendisi.

İşığım ben: Gece olaydım keşke! Ama budur işte benim yalnızlığım, çepeçevre ışıkla sarılmış olmam.

Ah, karanlık olaydım, gece olaydım!
Nasıl emerdim ışığın memelerinden!

Üstelik kutsardım bir de sizleri, ıslıl ıslıl
yıldızcıklar, ateşböcekleri göğün! O ışıktan
armağanlarınızla mutlu olurdum.

Ama öz ışığım la yaşıyorum ben, gene
ben içiyorum benden taşan alevleri.

Bilmiyorum almadaki mutluluk nedir;
çoğu zaman bana öyle geldi ki, çalmak da-
ha da büyük mutluluktur almaktan.

Budur benim yoksulluğum, elim durup
dinlenmeden bağışlıyor; budur çekemedi-
ğim, bekleyen gözler görüyorum hep, özle-
yişin aydınlanmış gecelerini.

Vay, bağışlayanların mutsuzluğu, vay!
Güneşimin kararması! Vay susamaya susa-
mış olmak! Vay açlıktan kıvranmak doy-
muşluğun içinde!

Gerçi benden alıyorlar: Ama elim ruhla-
rına dokunuyor mu daha? Bir uçurum var-
dır vermekle almak arasında, –ve en küçük
uçurumdur en zor kapanan.

Bir açlık büyüyor güzelliğimden: Aydın-
lattıklarına acı vermek istiyorum, soymak
istiyorum bir şey bağışladıklarımı– hayınlı-
ğa böylesine susamışım ben.

Doluluğum böyle bir öğ kuruyor, böyle
bir kalleşlik sızıyor yalnızlığımdan.

Bağışlaya bağışlaya öldü bağışlamanın
mutluluğu; kendi bolluğundan bezdi erde-
mim!

Durmadan bağışlayan için tehlike, utan-
mayı unutmaktır; hep dağıtan kimsenin el-
leri, yüreği nasır bağlar dağıtmaktan.

Gözüm yaşarmıyor artık yalvaranın utanması önünde; sertleşen elim artık duymuyor o dolu ellerin titreyişini.

Gözümde o yaş damlası nereye gitti, yüreğimde o belirsiz ürperiş? Vay, yapayalnızlığı tüm bağışlayanların! Vay, tüm ışıltıyanların suskusu!

Issız uzayda nice güneş dönüyor: Karanlık ne varsa, hepsine konuşuyorlar ışıklarıyla –yalnız bana susuyorlar.

İşyanlara karşı budur düşmanlığı ışığın: Acımadan gider kendi yoluna.

İşyanlara karşı katı yürekli, güneşlere karşı soğuk böyle döner her güneş.

Bir kasırğa gibi döner güneşler yörüngeleri üzerinde.

Amansız istemlerine uyup giderler: Budur soğukluğu onların.

Yalnız sizler, ey karanlık, ey gecesel olanlar, siz ısınırsınız onların ışığında! Yalnız siz susuzluğunuzu dindirirsiniz, emersiniz ışığın memelerinden!

Ah, dört bir yanımda buz; donmuş şeylere değmekten yanıyor elim! Ah, içimde susuzluk var, sizin susuzluğunuz için yanıp tutuşuyor.

Gecedir: Neden böyle ışığım ben! Geceye susamışlık! Yalnızlık!

Gecedir: Bir pınar gibi kaynıyor içimden isteğim, –konuşmak istiyorum.

Gecedir: Yüksek sesle konuşuyor tüm fışkıran çeşmeler şimdi. Ve benim ruhum da bir çeşmedir fışkıran.

Gecedir: Şimdi uyanıyor işte sevenlerin türküleri. Ve benim ruhum da bir sevenin türküsüdür.–

8

Böyle bir şey ne yazılmış, ne duyulmuş, ne de çekilmişti. Bir tanrı, bir Dionysos çekebilir bu acıyı. Bu “ışık içinde güneş yalnızlığı” dithyrambos’una verilecek yanıt *Ariadne*⁸ olurdu... Ama Ariadne kimdir, benden başka bilen mi var!.. Bu tür bilmecelerin çözümünü bulamadı hiç kimse; burada bir bilmece olduğunu gördüklerinden de şüpheliyim. –Zerdüşt bir seferinde, ödevini –ki benim de ödevimdir– öyle bir kesinlikle belirtmiştir ki, yanlış anlayamaz artık hiç kimse: Geçmiştekileri de temize çıkarmaya, kurtarmaya dek varan bir olumluyuştur bu.

İnsanlar arasında, geleceğin kırık parçaları arasında gibi dolaşıyorum: O gördüğüm geleceğin.

Derdim günüm bu benim, kırık parça, bilmece, ürkünç rastlantı olan her şeyi toplamak, tek bir şey yaratmak.

Nasıl katlanırdım insan olmaya, aynı zamanda ozan, bilici, rastlantının kurtarıcısı olmasaydı insan?

Tüm geçmiş i kurtarmak, “böyleydi” denilen her şeyi yeni baştan yaratmak “ben böyle isterdim” diye, –benim için bu olurdu ancak kurtuluş.

8 Minos’un kızı. Theseus Minotauros’u öldürmek üzere labirent’e onun ip-
liğiyle inmiş. Sonra birlikte kaçmışlar; ama Theseus Ariadne’yi Naksos
adasında yapayalnız bırakıp gitmiş. Neyse ki Dionysos gelmiş de, kızı
kendine eş olarak almış...

Zerdüşt başka bir yerde de, olabildiğince katı yüreklilikle, kendisi için “insan” ancak ne olabilir, bunu anlatıyor, –bir sevgi, hele acıma konusu değil hiç, –insandan o büyük tiksinimeyi de yenmiştir Zerdüşt: Onun gözünde insan biçimlenmemiş özdektir, yontucusunu bekleyen çirkin bir taştır.

Artık hiç istememek, artık değer biçmemek, artık hiç yaratmamak: Bu büyük yorgunluk benden irak olsun hep!

Bilip tanırken bile, istemimin doğurtmaktan, oluştan aldığı tadı duyuyorum yalnızca; benim bilgim bir çocuk gibi arıksa, onda doğurtma istemi olduğu içindir.

Bu istem tanrıdan, tanrılardan uzağa alıp götürdü beni: Yaratacak ne kalırdı, tanrılar... var olsaydı?

Ama beni hiç durmadan insana doğru çekti bu yanıp tutuşan yaratma isteğim; taşı böyle arar çekiç de.

Bilseniz, nasıl bir yontu uyuyor taşta benim için, o yontular yontusu! Ah, taşların en sertinde, en çirkininde mi uyumalıydı böyle!

Azgınca vuruyor şimdi çekicim, acımadan vuruyor onu tutsak eden taş. Yongalar savruluyor: Varsın savrulsun!

Onu tamamlayacağım; bir gölge geldi göründü çünkü bana, –tüm şeylerin en eşsiz, en tüy gibisi göründü bana bir kez!

Gölge olup geldi bana üstinsanın güzelliği: Bundan böyle bana ne... tanrılardan!..

Bu dizeler dolayısıyla, sırası gelmişken, bir başka görüşü de belirtmek isterim: Çekicin sertliği, yok etmenin kendisinden alınan tat, Dionysosca bir ödev için gerekli başlıca koşullardandır. “Sert olun” buyruğu, tüm yaratanların sert olduğunu en büyük kesinlikle biliş, gerçek belirtisidir Dionysosca bir yaradılışın.–

İyi ve Kötünün Ötesinde *Gelecekteki bir felsefeye giriş*

1

Bundan sonraki yıllar bana düşecek ödev, artık olabildiğince kesin belirlenmişti. Ödevimin olumlayan bölümünü bitirmiştım; sıra sözle ve eylemle hayır diyen yarısına gelmişti: Şimdiye dek süregelen değerlerin yenilenmesine, büyük savaşa, son karar gününün eriştirilmesine. Bu arada ağırdan çevreme bakıyor, kendime yakın bulduklarımı, güçlerine dayanarak yok etme işinde bana yardımcı olabilecekleri arıyordum. –O gün bu gün, bir oltadır yazıları-
mın her biri: Kim bilir belki de herkesten ustayımdır olta atmakta?.. Hiçbir şey v u r m a d ı y s a benim değil suç. B a -
lık yoktu...

2

Çağcılığın eleştirilmesidir bu kitabın (1886) özü, çağcıl bilimlerin, çağcıl sanatların eleştirilmesidir; çağcıl siyasa bile girer bunun içine, –arada bunların tam karşıtı, olabildiğince az çağcıl bir örnek, soylu, olumlayıcı bir örnek de verilmektedir. Bu sonuncu yönden, kitap bir *gentil-*

homme'lar¹ okuludur, bu kavram hiç bu denli kökten, özlü anlamda alınmamıştır. Ona yalnızca dayanmak için bile, insanda yürek olmalı, korku nedir öğrenmemiş olmalı insan... Çağımızın övündüğü nesi varsa, hepsi de bu örnekle bir çelişme olarak, nerdeyse görgü kıtlığı olarak duyulmaktadır, örneğin şu ünlü “nesnellik”, şu “herkesin acısını paylaşmak”, şu yabancı beğeniye kul köle olan, *petits faits*² önünde yerlere kapanan “tarihsel anlayış”, şu “bilimsellik”. –Bu kitabın Zerdüşt'ü hemen izlediği düşünülürse, nasıl perhiz düzeninden doğduğu belki anlaşılır. Korkunç bir zorlamayla uzağa bakmaya alışıp şımarmış göz –Çar'dan da uzak görüşlüdür Zerdüşt– burada en yakınları, çağı, çevremizdekini görmeye zorlanmıştır. Kitabın tüm parçalarında, özellikle biçiminde, Zerdüşt'ü olanaklı kılan içgüdülerden isteyerek bir uzaklaşma göze çarpar. Biçimde, niyette, süsma sanatında bir inceliş ön plana geçmiştir; psikoloji bile sertlikle, katı yüreklilikle kullanılmıştır, –bir tek gönül alıcı söz yoktur koca kitapta... Hepsi dinlenmedir bunların: İnsan öyle Zerdüşt gibi avuç dolusu iyilik saçtıktan sonra, kim bilir nasıl bir dinlenme zorunludur ona... Tanrıbilimci ağzıyla konuşursak –iyi dinleyin, her zaman tanrıbilimci gibi konuşmam,– günlük işini bitirince yılan kılığında Bilgi Ağacı'nın altında yatan, tanrının kendisiydi: Tanrılığın yorgunluğunu böyle çıkarırdı... Pek güzel yapmıştı her şeyi. Tanrının yedi günde bir aylaklığıdır şeytan, başkası değil...

1 Soylu kişi.

2 Küçük olgular.

Töre'nin Soykütüğü

Bir tartışma yazısı

Bu soykütüğü üç incelemeden kurulmuştur; hepsi de şaşırtma sanatı, amacı ve anlatımı bakımından şimdiye dek yazılanların en ürküncüdür. Bilindiği gibi, Dionysos karanlık- lar tanrısıdır hem de. Her birinde yanıltmayı amaçlayan, soğuk, bilimsel, giderek alaycı, bile bile gösterişçi, bile bile oya- layan bir başlangıç. Gitgide tedirginlik artar; tek tük şimşek- ler; hiç hoş gitmeyecek doğrular duyulur uzaklardan boğuk gürlemelerle, –sonunda bir *tempo feroce*'ye¹ varılır, korkunç bir gerilimle ileri atılır her şey. Her birinin bitiminde, hepten ürkünç patlamalarla y e n i bir doğru belirir kalın bulutlar arasından, –İlk incelemedeki doğru Hristiyanlığın psiko- lojisidir: Hristiyanlık hınç duygusundan, o ruhtan doğmuştur, sanıldığı gibi “Kutsal Ruh”tan değil, –bir karşı devinim- dir aslında, s o y l u değerlerin egemenliğine karşı büyük bir ayaklanmadır. İ k i n c i incelemede b u l u n ç'un psikoloji- si var: Sanıldığı gibi “insanın içindeki tanrı sesi” de ğ i l, –dışa doğru boşalamayınca gerilere yönelen kan dökme iç- güdüsü. Kan dökücülük ilk kez burada, ekinin en eski, en zorunlu temellerinden biri olarak aydınlığa çıkarılıyor. Şu so- runun yanıtını veriyor ü ç ü n c ü inceleme: Çilecilik, rahip-

1 Yabanıl tempo...

lik ölküsü, aslında zararlı mı zararlı bir ölkü, bir bitiş istemi, bir *décadence* ölküsü iken, nasıl olup da böyle sine sınırsız bir güç kazanmıştır? Yanıt: Sanıldığı gibi, tanrı papazların arkasında olduğu için değil, yalnızca *faute de mieux*², –şimdiye dek biricik ölkü o olduğu için, yarışanı olmadığı için. “Çünkü hiçbir şey istememektense, hiçliği istemeyi yeğ tutar insan”... Her şeyden önce, Zerdüş’t’e gelinceye dek bir karşı ölkü eksikti.– Beni anladınız. Bir psikologun tüm değerleri yenileme işi için başlıca üç hazırlığı. –Rahibin psikolojisi ilk olarak bu kitapta bulunur.

2 Daha iyisi olmadığı için, yokluktan

Putların Alacakaranlığı *Nasıl felsefe yapılır çekiçle*

1

Yüz elli sayfa bile tutmaz bu yazı; sesi şen ve uğursuz tınlar, gülen bir cindir, –öyle kısa zamanda yazılmıştır ki, kaç günde olduğunu söylemeye utanırım. Öbür kitaplardan apayrıdır o: Daha özlüsü, daha bağımsız, daha yıkıcısı, daha... hayını yazılmamıştır hiç. Gözlerimin önünde her şeyin nasıl baş aşağı durduğunu şöyle kabataslak anlayabilmek için, bu kitabı okumaya girişmelidir. Başlığındaki p u t sözcüğü, şimdiye dek “doğru” dedikleri şeydir düpedüz. *Putların Alacakaranlığı*, açıkçası: Eski doğruların sonu geldi.

2

Bir tek gerçek, bir tek ülkü yoktur ki, bu yazıda değinilmiş olmasın (–değirmek: Amma da saygılı, edepli bir söz!..) Ö l ü m s ü z putlar değil burada yalnız, en gençleri, dolayısıyla yaşlılıktan en çok beli bükülmüş olanları da. Örneğin “çağcıl düşünler”. Ağaçlar arasında büyük bir yeldir esen; yemişler –doğrular– dökülmektedir her yanda. Pek bereketli bir güzün har vurup harman savurmasıdır bu: Doğrulara çarpıp sendeler insan; üstüne basıp ezer kimini de, –öylesine

sebildirler... İnsanın eline aldıklarına gelince, artık aralarında şüpheli bir şey yoktur, kesinlemedir hepsi. “Doğru”nun mi-henk taşını ilk ben tutuyorum elimde, ben karar verebilirim ancak. Sanki içimde ikinci bir bilinç büyüüp geliş-miş; sanki “istem”, şimdiye dek üzerinde aşağıya yuvarlan-dığı bayır aydınlatmak istercesine bir ışık yakmış içim-de... Bayır, –doğruya giden yol koymuşlardı bunun adı-nı... O “karanlık çaba”¹ denen şeye artık paydos; doğru yo-lun en az farkında olan, o iyi insanın kendisiydi... Şaka bir yana, doğru yolu, yokuş yukarı giden yolu benden önce kimse bilmiyordu: Ekin üstüne umutlar, ödevler, oraya götürecek yollar ancak benimle başladı yeni baştan –ben onların muştucusuyum.– Bir yazgıyım işte bu yüzden de.–

3

Söz konusu yapıtı bitirir bitirmez, bir gün bile geçirme-den hemen o dev ödevime, değerleri yenileme işine giriştim; hiçbir şeye benzemeyen yüce bir gurur içindeydim; her an ölümsüzlüğümü kesin olarak biliyor ve tunç levhala-ra bir yazgı şaşmazlığıyla birbiri ardınca imleri kazıyordum. 3 Eylül 1888’de önsöz yazıldı: Sabahleyin, onu yazdıktan sonra açık havaya çıktığımda, Ober-Engadin’in bana göster-diği en güzel gün vardı karşımda, –dupduru, alev alev renk-ler içinde, tüm karşıtlıkları, güneyle buz arasındaki tüm ge-çişleri bir araya getiren bir gün. –Ancak 20 Eylül’de ayrıla-bildim Sils-Maria’dan; seller alıkoymuştu beni, sonunda tek konuğu ben kalmıştım o eşsiz yerin, –minnetimin karşılığı olarak ölümsüz bir ad bağışlayacağım oraya. Olaylarla dolu

1 İyi insan o karanlık çaba içinde
Bilir doğru yolun ne olduğunu.
(Goethe, I. Faust, Gökyüzünde Önoyün.)

bir yolculuktan sonra, üstelik gece geç vakit vardığım seller basmış Como'da bir de ölüm tehlikesi atlatarak, 21. günü öğleden sonra benim denemiş yerime, bundan böyle kalacağım Torino'ya indim, ilkbaharda oturduğum aynı evi, *Via Carla Alberto 6, III'de, Vittorio Emanuele'nin*² doğduğu o koca *Palazzo Carignano*'nın karşısında, *Piazza Carla Alberto*'ya ve daha uzaklarda tepeliklere bakan evi tuttum gene. Bir an bile duraklayıp oyalanmadan, hemen çalışmaya oturdum: Yapıtın dörtte biri kalmıştı daha tamamlanacak. 30 Eylül günü büyük yengi; değerleri yenileyiş'in tamamlanması; bir tanrının gezinişi Po kıyısında. Aynı gün "Putların Alacakaranlığı"na önsözünde yazdım; bu kitabın prova-larını düzeltmek benim için dinlenme oldu Eylül ayında. -Ben böyle bir güz yaşamadım hiç, yeryüzünde böyle bir şey olabileceğini sanmazdım; sonsuza dek uzanan bir Claude Lorraine³, her günü aynı ölçüsüz yetkinlikte.

2 (1820-1878): İtalya kralı, İtalyan birliğinin kurucusu.

3 (1600-1682): Fransız manzara ressamı.

Wagner Olayı

Bir çalgıcı sorunu

1

Bu yazının hakkını verebilmek için, insan musikinin yazgısını kanayan bir yara gibi içinde duyup, o acıyı çekmelidir. N e d e n acı çekiyorum musikinin yazgısını duyduğumda? Musikinin dünyayı artıtcı, olumlayıcı yanını yitirmiş olmasından, artık Dionysos'un flütü değil, bir *décadence* musiki-si olmasından... Ama insan musikinin davasını öz davası gibi, k e n d i çektiği acıların gibi duyunca da, biraz çokça hatır gönül gözetken, aşırı derecede yumuşak bir yazı bulur bunu. Böyle durumlarda keyfini bozmamak, kendi kendisiyle de kızmadan alay etmek –*ridendo* dicere severum; verum dicere¹ her türlü sertliği haklı gösterse bile– insanlığın ta kendisidir, istesem, eski bir topçu olarak, Wagner'e karşı a ğ ı r bataryalarımı da sürebilirdim; bundan şüpheniz olmasın. –Bu işte kesin sonucu alacak her şeyi kendime sakladım,– Wagner'i severdim. Hem benim ödevimin anlamına, tuttuğum yola uygun düşeni, daha seçkin, “bilinmeyen” birine saldırmaktır– musikinin o Cagliostro'suna² varıncaya dek,

1 *Ridendo dicere severum*: Acı doğruyu gülerek söylemek: *verum dicere*: doğruyu söylemek

2 (1743-1795): İtalyan soylusu, ünlü serüvenci, dolandırıcı.

maskesini düşüreceğim daha nice “bilinmeyen”ler var–, daha da önemlisi, düşünce işlerinde gitgide uyuşuklaşan, içgüdüce yoksullaşan, gitgide dü r ü s t l e ş e n Alman ulusuna saldırmaktır: Karşıtlarla besleniyorlar artık, ne bulurlarsa yiyorlar, ister “inanç” olsun, ister “bilimsel düşünce”, ister “Hıristiyanca sevgi” olsun, ister Yahudi düşmanlığı, ister güç istemi (devlet olma istemi), ister *évangile des humbles*³, hepsini yutuyorlar mide fesadına uğramaksızın, hem de öyle bir iştahla ki, insanın kıskanası geliyor... Karşıtlar arasında bu ne yan tutmazlık, bu ne midesizlik, “çıkar gözetmezlik”! Alman d a m a ğ ı n ı n bu haktanırlığı, her şeye eşit haklar tanınması, her şeyden bir tat alması!.. Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar... Almanya’ya son gidişimde, Alman beğenisini Wagner’le Saeckingen borazancısına⁴ eşit haklar tanımaya uğraşır buldum; Leipzig’de en gerçek, en Alman –sözcüğün eski anlamında Alman, yoksa o yalnızca yurttaşlardan değil– musikicilerden birinin, usta Heinrich Schütz’ün onuruna bir Liszt derneği kurduklarını gözlerimle gördüm; o s i n s i⁵ kilise musikisini geliştirip yaymak-tı amaç... Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar...

2

Ama burada kabalaşmaktan ve Almanların yüzüne karşı birkaç acı gerçeği söylemekten kimse alıkoyamaz beni: Ben de söylemesem kim söyleyecek! –Onların tarih konularındaki sıkılmazlıklarından söz açacağım. Alman tarihçilerinde ekinin gidişini, değerlerini görmek için gerekli o b ü y ü k b a k ı ş ’ ı n hepten yitip gitmesi, topunun birden siyasa (ya da kilise) soytarıları olması değil yalnız: O büyük bakışı a f o r o z e d e n l e r de kendile-

3 Küçük insanların İncil’i.

4 Victor von Scheffel’in (1826-1886) manzum öyküsü.

5 Liszt ve List (hile, düzen) üzerine bir sözcük oyunu.

ridir, insanın yalnızca “Alman” olması, o “ırk”tan olması yeter, tarih konusunda değer diye, değersizlik diye ne varsa hepsi üstüne son sözü söyleyebilir, kesinlikle belirtir onları... “Alman” olmak bir kanıttır, “Almanya, Almanya, her şeyin üstünde” bir ilkedir, tarihteki “törel dünya düzeni”dir Cermenler; Roma İmparatorluğu karşısında özgürlüğü ayakta tutanlar, on sekizinci yüzyıl karşısında töreyi, “kesin buyruğu” yeniden dirilttenler... Alman devletine özgü bir tarih yazıcılığı vardır; korkarım, Yahudi düşmanına özgü olanı vardır bir de, –ayrıca s a r a y tarih yazıcılığı vardır ve Bay von Treitschke’nin yüzü kızarmaz hiç... Geçenlerde ahmakça bir yargı, neyse ki bu arada rahmetlik olan Suab estetikçisi Vischer’in⁶ bir cümlesi tüm Alman gazetelerinde bir boy gözüktü, her Alman’ın evet demesi gereken bir “doğru”ydu bu: “Rönesans çağı ile Reform çağı, ancak ikisi bir arada bir bütün yaparlar, – estetik yeniden doğuş ve törel yeniden doğuş.” Böyle cümleleri duyunca sabrım taşıyor; Almanların yüzüne tüm kabahatlerini birer birer vurmak geliyor içimden, bir görev duyuyorum bunu giderek. Dört yüz yıldır ekine karşı işlenen tüm büyük cürümlerin sorumlusu onlardır!.. Nedeni de hiç değişmez, o iliklerine dek işlemiş gerçek korkusu –ki doğrudan korkudur aynı zamanda–, o içgüdü edindikleri ikiyüzlülük, “ülkücülük”... Büyük çağların sonuncusu. Rönesans çağı Almanlar yüzünden anlamını yitirdi, o hasadı yapamadı Avrupa, hem de tam daha yüksek bir değerler düzeni, soylu, yaşamı olumlayan, geleceğin güvencesi olan değerler, karşı değerlerin yuvalandıkları yerde, oralarda oturanların içgüdülerine işleyinceye dek üstün gelmişken! Luther, o tanrının belası keşiş, kiliseyi ve –bin kez beteri– Hıristiyanlığı, tam yenildikleri anda ayağa kaldırdı... Hıristiyanlığı, yaşama

6 (1807-1887): Alman ozanı, estetikçisi.

isteminin din kılığına girmiş yadsınmasını!.. Luther, bu akıl almaz keşiş, “akıl almazlığı” yüzünden kiliseye şalındı ve –dolayısıyla– onu ayağa kaldırdı yeniden... Katolikler Luther adına şenlikler kutlasalar, oyunlar düzseler yeridir... Luther ve “törel yeniden doğuş”! Tüm psikolojinin canı cehen-neme! Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar.– İnsanlık iki se-fer korkunç bir yüreklilikle kendini aşarak özü sözü bir, an-lamı belli, yüzde yüz bilimsel bir düşünce düzenine vardığın-da, Almanlar eski “ülkü”ye giden dolambaçlı yollar, doğruyla “ülkü” arasında bir uzlaşma bulmayı başardılar; bilimi yadsımalarını, y a l a n l a r ı n ı bir kitabına uydurdular as-lında. Leibniz ve Kant, –düşünce dürüstlüğü alanında Avru-pa’ya en büyük iki köstek! En sonunda, iki *décadence* yüz-yılı arasındaki köprü üzerinde, yeryüzünü yönetmek ama-cıyla Avrupa’yı birleştirebilecek güçte, deha ve istem dolu bir *force majeure*⁷ belirlediğinde, Almanlar “özgürlük savaşla-rı”yla Napoléon’un varoluşundaki mucizelik anlamdan yoksun bıraktılar Avrupa’yı; ne olmuşsa, bugün ne varsa on-ların suçudur hep; hastaların, saçmalıkların e k i n e e n z a r a r l ı olanı, ulusalcılık, Avrupa’yı hasta eden bu névro-se nationale⁸, Avrupa’da artık sürüp gidecek bu küçük devletler, bu küçük siyasa: Anlamından, s a ğ d u y u s u n - d a n yoksun bıraktılar Avrupa’yı –onu bir çıkmaza soktu-lar. –Buradan çıkacak bir yol bilen var mı benden başka?.. Ulusları yeniden birbirine b a ğ l a y a c a k büyüklükte bir ödev?..

3

Hepsi bir yana, kuşkumu neden açığa vurmuyayım? Al-manlar benim durumumda da, bu dev yazgıdan bir fare do-ğurtmak için ellerinden geleni artlarına koymayacaklar. Ad-

⁷ Üstün güç.

⁸ Ulusal sinirce (nevroz).

larını kötüye çıkardılar benim yüzümden şimdiye dek; ilerde de adam olacaklarından şüpheliyim. –Ah, burada kötü bir falcı olmayı nasıl isterdim!.. Benim doğal okuyucularım, dinleyicilerim daha şimdiden Ruslar, İskandinavlar ve Fransızlardır, –gitgide artacak mı onların sayısı?– Almanlar bilgi tarihine baştan başa şüpheli adlarla geçmişlerdir; “bilmeyecek olmuş” kalpazanlar çıkarmışlardır yalnız (bu deyim Kant’la Leibniz’e olduğu gibi, Fichte’ye, Schelling’e, Schopenhauer’e, Hegel’e, Schleiermacher’e⁹ de uygundur; perdeleyicidir hepsi de, başka bir şey değil): Düşünce tarihindeki ilk dürüst düşünürün, doğruyu dört bin yıllık kalpazanlıktan ötürü yargılayan düşünürün, kendileriyle yan yana Alman düşüncesine sokulması şerefini hiçbir zaman elde etmemeli onlar. “Alman düşüncesi” ağır havadır benim için: Psikoloji konusunda artık içgüdü olmuş pisliklerini her sözleriyle, her davranışlarıyla açığa vururlar; bunun yakınında zor soluk alırım. On yedinci yüzyılda Fransızların geçtiği o amansız öz sınavından geçmemişlerdir hiç, –bir La Rochefoucauld, bir Descartes, en önde gelen Almanlardan yüz kez daha dürüsttüler, –Almanlardan bugüne dek bir tek psikolog çıkmamıştır. Ama psikoloji nerdeyse ölçüdür bir ırkın temizliği ya da pisliği için... İnsan daha temiz bile değilken, derinliği nasıl olur? Kadın gibidir Alman, bir türlü bulamazsın dibini, –yoktur da ondan: Hepsi bu. Ama sığ bile olmaya yetmez bunların hepsi. –Almanya’da derin dedikleri şey, demin sözünü ettiğim o kendi kendine karşı içgüdü pisliğinden başka bir şey değildir: Kendi kendilerini bir türlü oldukları gibi görmek istemezler. Yoksa “Alman” sözcüğünü bu psikolojik sapıtmaya uluslararası bir karşılık olarak önersem mi? –Örneğin bu anda Alman

⁹ (1768-1834): Alman tanrıbilimcisi ve feylesofu. Schleiermacher Almanca’da “tül, peçe vb... yapan” anlamına gelmektedir. Nietzsche sözcüğün bu anlamıyla oynuyor.

İmparatoru, Afrika'daki köleleri kurtarmayı kendine bir "Hıristiyanlık ödevi" sayıyor: Biz, ö b ü r Avrupalılar buna düpedüz "Almanlık" deriz aramızda... Derinliği olan bir tek kitap çıkmış mıdır Almanlardan? Bir kitapta derin olan nedir, onlarda bu kavram bile yoktur. Kant'ı derin sayan bilginlere rastladım; korkarım, Prusya sarayında Bay von Treitschke'yi derin sayıyorlar. Alman profesörleriyle şu da geldi başıma: Bir yeri gelip de, Stendhal'i derin psikolog olarak övdüğümde, bana hecelettiler adını.

4

– Neden sonuna dek gitmeyeyim? Baştan her şey açık olsun isterim. Göz koyduğum şeylerden biri de Almanların en üstün hor görücüsü olmaktır. Alman kişiliğine karşı g ü v e n s i z l i ğ i m i daha yirmi altı yaşında dile getirdim (Üçüncü Çağdışı yazı, 6. bölüm), –Almanlar çekilmez şeylerdir benim için. Tüm içgüdülerime aykırı gelen bir tür insan düşündüğümde, ortaya hep bir Alman çıkar. Bir insanın "ciğerini okurken", en önce baktığım şey, onda uzaklık duygusu olup olmadığı, insanla insan arasında kat, değer, sıra ayırımı gözetip gözetmediği, se ç i p se ç m e d i ğ i d i r: Bununla gentilhomme'dur insanoğlu, başka türlü, ne ederse etsin, o geniş yürekli, yumuşak başlı ayaktakımı içindedir yeri. Ama ayaktakımıdır Almanlar, ah öylesine yumuşak başlıdırlar ki... Onlarla düşüp kalkmakla kendini aşağılamış olur kişi: A y n ı d ü z e y e i n d i r i r Alman... Birkaç sanatçıyla, en başta da Richard Wagner'le alışverişimi bir yana bırakırsam, tek iyi saat geçirmemişimdir Almanlarla... Diyelim ki binyılların en derin düşünürü Almanlar içinden çıktı; Kapitol'un kurtarıcıları¹⁰ cinsinden biri, kendi çirkin ruhu-

10 Kazlar. Galyalıların Kapitol'e yaptıkları bir gece saldırısında, kazların bağırması üzerine nöbetçiler uyanmış, saldırı da püskürtülmüş.

nun da en az o denli önemi olduğunu sanıverirdi... Bu ırka dayanamıyorum; kişi onların içinde hep kötü çevrededir, ayrımları sezecek parmak yoktur onlarda, –ne yazık bir ayrımım ben de! –ayaklarında incelik yoktur, yürümesini bile beceremezler... Zaten ayak ne gezer Almanlarda; bacakları vardır onların yalnız... Almanlar ne denli bayağı olduklarını hiç mi hiç bilmezler, ama bayağılığın son perdesidir bu, –yalnızca birer Alman olmalarından bile utanmazlar... Her konuşmaya karışırlar, son söz kendilerindedir sanırlar; korkarım benim üstüme bile son sözü söylemişlerdir... Yaşamım baştan başa bu cümlelerin en kesin kanıtıdır. Orada bana karşı düşünceli, ince bir davranışın izini aramam boşunadır. Gördümse, Yahudilerden gördüm bunu, ama Almanlardan hiçbir zaman. Böyledir benim huyum, herkese karşı yumuşak davranırım, iyiliğini isterim herkesin, –ayrı gayrı gözetmemeye hakkım vardır benim–: Ama gözlerimin açık olmasına da engel değildir bu. Kimseyi ayrı tutmam, hele dostlarımı hiç mi hiç, –umarım onlara karşı insanca davranmama bir zararı dokunmamıştır bunun! Dört beş şey vardır, kendime hep onur sorunu yapmışımdır.– Gene de şurası doğru ki, yıllardan beri elime geçen hemen her mektubu bir sinizm olarak duydum: Benim iyiliğimi istemek, bana karşı herhangi bir düşmanlıktan çok daha sinikçedir... Dostlarımın teker teker yüzlerine söylerim, hiçbirisi benim herhangi bir yazımı okuyup inceleme zahmetine katlanmamıştır: İçlerinde ne yazılı olduğunu bile bilmediklerini en küçük belirtiden çıkarırım hemen. Hele Zerdüşt'üme gelince, dostlarımdan hangisi onda hoş görülme, ama neyse ki hepten zararsız bir kendini beğenmişlikten daha çoğunu buldu... Tam on yıl: Almanya'da hiç kimse benim adımı, o içine gömüldüğü anlamsız suskuya karşı savunmayı kendine dert edinmedi. Bu iş için yeterince yürekli olan, burnu koku alabilen, sözde dostlarıma karşı öfkeye kapılan, ilk kez bir yabancı, bir Danimarkalı oldu... Psikologluğunu böylelikle bir kez daha

gösteren Dr. Georg Brandes'in¹¹ geçen bahar Kopenhag'da verdiği gibisinden dersler, hangi Alman üniversitesinde olacak şeydir?— Ben kendi payıma hiç bunların acısını çekmedim, beni yaralamaz zorunlu olan, amor fati benim yaradılışımın özüdür. Ama bu benim alayı, hem de evrensel alayı sevmediğimi göstermez. İşte bu yüzden, değerleri yenileyişin o yakıp yıkıcı, yeryüzünü sarsıntıya boğacak yıldırımından iki yıl kadar önce, “Wagner Olayı”nı dünyaya uğurladım; Almanlar benim üstüme bir kez daha yanılıp, adlarını bengi, ölümsüz kılsınlar diye! Anca vakit var buna! —İstediğim oldu mu?— Hem de en âlâsı, Bay Cermenler! Kutlarım sizleri... Dostlarım da eksik kalmasınlar diye, eski bir hanım dostum tam şu sıra yazıyor, halime gülüyormuş artık... Hem de anlatılmaz bir sorumluluk üstlendiğim, bana karşı en sevecen sözün, en saygılı bakışın bile az olduğu şu an. İnsanlığın yazgısını taşıyorum çünkü ben omuzlarımda.—

¹¹ (1842-1927): Danimarkalı yazın tarihçisi, eleştirmeci.

Neden Bir Yazgıyım Ben

1

Başıma geleceği biliyorum. Bir gün korkunç bir şeyin anısıyla birlikte söylenecek benim adım, –yeryüzünde eşi görülmemiş bir bunluğun, en derin bir bulunç çalışmasının, o güne dek inanılmış, istenmiş, kutsallaştırılmış ne varsa, hepsine karşı yöneltilecek bir son sözün anısıyla. İnsan değilim ben, dinamitim. Bütün bunlara karşın, din kurucularını andırır bir yanımda yok, –dinler ayaktakımı işidir; dindar birine dokununca, ardından ellerimi yıkamam gerekir, “inananlar” istemiyorum; kendi kendime inanmak için bile biraz çokça hayınım sanıyorum; yığınlara değil benim konuşmam... Günün birinde beni *ermişler* katına koyacaklar diye ödüm kopuyor: Anlıyorsunuz ya, bu kitabı önceden çıkarıyorum ki, ilerde benim adıma ahmaklıklar yapmasınlar. Ermiş olmak istemem, soytarı olayım daha iyi... Belki öyleyimdir de. Buna karşın, daha doğrusu karşın değil –ermişlerden daha iyi dolandırıcı gelmemiştir çünkü,– doğrular çıkıyor benim ağzımdan. Ama benim doğrularım korkunçtur: Bugüne dek yalana doğru dediler çünkü. –Tüm değerlerin yenilenmesi: İnsanlığın en yüce bir kendine geliş eylemine –ki bende cisim bulmuş, deha olmuştur– taktığım ad budur işte. Talihim böyle istiyor, ilk

namuslu insan ben olmalıyım, binlerce yıllık yalan dolana karşı duymalıyım kendimi... Yalanın yalan olduğunu duyup... k o k l a m a k l a , d o ğ r u y u i l k b u l a n b e n o l d u m . . . Burun deliklerimdedir benim deham. Şimdiye dek hiç kimse benim durduğum gibi karşı durmamıştır ya, gene de yadsıyan bir kafanın tam tersiyim ben. Şimdiye dek eşi gelmemiş bir m u ş t u c u y u m ; ş i m d i y e d e k k a v r a m ı b i l e o l m a y a n , öylesine yüksek ödevler biliyorum; ancak benimle birlikte umut bağlanıyor gene. Böylece, zorunlu olarak yıkım getirici bir adamım ben. Çünkü doğru binlerce yıllık yalanla kavga tutuşunca, kimsenin aklından bile geçirmediği depremler, sarsıntılar göreceğiz; dağ, koyak birbirine karışacak. Siyasa kavramı o gün bir düşünceler savaşı içinde hepten yitip gidecek; eski toplumun tüm siyasal kurumları havaya uçacak, –çünkü yalan üstüne kurulmuş topu da. Yeryüzünde ilk benimle başladı b ü y ü k s i y a s a .

2

İnsan kılığına girmiş böyle bir yazgı nasıl mı dile getirilir?
–Zerdüşt’ümde bulursunuz.

Her kim iyi ve kötü’de yaratıcı olmak ister, en önce bir yok edici olmalı, değerleri parçalamalıdır.

En yüksek kötülük böylece en yüksek iyiliğe girer: Bunun da adına yaratıcılık denir.

Gelmiş geçmiş insanların rakipsiz en korkuncuyum ben; hem de en çok iyilik edeni olmayacağım anlamına gelmez bu. Yok etme gücümlle orantılı olarak varmışım yok etmenin tadına, –her ikisinde de, yıkmayı olumlamadan ayrı tutmayan Dionysosca yaradılışıma uyuyorum,

ilk töresizciyim ben: En üstün yok ediciyim böylelikle de.–

3

Tam da benim, ilk töresizcinin ağzında Zerdüşt adı ne anlama geliyor, sormadılar bana; sormalıydılar: Çünkü o İranlının tarihteki korkunç benzersizliğini yapan şey, benimkinin tam tersidir. İyi ile kötü arasındaki kavganın, dünyanın gidişini sağlayan asıl çark olduğunu Zerdüşt görmüştü ilk, –töre’nin gerçek güç, neden, amaç olarak metafizik alana aktarılması onun işidir. Ama zaten içinde saklıdır bu sorunun yanıtı. Zerdüşt bu en belalı yanılgıyı, töreyi yarattı; Onu ilk tanıyan da kendisi olmalı dolayısıyla. Burada her düşünürden daha çok ve uzun görgüsü olması değil yalnız –tarih baştan başa o “törel dünya düzeni” dedikleri ilkenin deneysel çürütülmesidir–, daha da önemlisi, tüm düşünürlerin en dürüstüdür Zerdüşt. Onun öğretisinde –ve yalnız orada, dürüstlük en yüksek erdemdir, yani gerçek önünde tabanları yağlayan “ülkücü” korkaklığının karşıtıdır; Zerdüşt öbür düşünürlerin topundan daha yüreklidir. Doğruyu söylemek ve iyi okutmak, budur Pers erdemi. –Bilmem anlıyor musunuz?.. Töre’nin, dürüst olduğu için, kendi kendini yenmesi, törecinin ise tam karşıtına –yani bana– dönüşmesi... Budur benim ağzımda Zerdüşt adının anlamı.

4

Aslında iki yadsıma girer töresizci sözcüğümün içine. Bir yandan, şimdiye dek en yüksek sayılan bir insan türünü, iyileri, iyilik isteyenleri, iyilik yapanları yadsıyorum; öte yandan, gerçek töre diye geçerli ve egemen olan bir tür töreyi, *décadence* töresini, daha so-

mut deyimiyle Hıristiyan töresini yadsıyorum. Bu ikinci yadsımayı daha önemlisi olarak saymakla yanlış olmam; çünkü toptan düşünülünce, iyiliğe, iyilikseverliğe verilen aşırı değer, zaten *décadence*'ın sonucu, bir güçsüzlük belirtisi, gelişip serpilene, olumlayan yaşamla bir uzlaşmazlık olarak görünüyor bana: Olumlamak için yadsımak ve yok etmek gerektir. –İlk olarak iyi insanın psikolojisi üzerinde duracağım. Bir insan türüne değer biçmek için, onun sürüp gitmesi nelere mal oluyor, bunu hesaplamalıdır, –varoluş koşullarını bilmelidir onun. İyilerin varoluş koşulu ise yalandır: Başka bir deyimle, gerçeğin aslında ne türlü olduğunu her ne pahasına olursa olsun görmek istememektedir; oysa gerçek hep iyiliksever içgüdüleri gerektirecek, hele o beceriksiz, iyi ellerin ikide bir kendi işine karışmasına göz yumacak cinsten değildir. Genel olarak her türlü tehlike durumunu bir itiraz, ortadan kaldırılması gereken bir şey saymak, eşsiz bir bönlüktür: Bir yıkım, korkunç bir aptallıktır, –insanın yoksullara acıdığı için kötü havayı ortadan kaldırmak istemesi gibi aptalca neredeyse... Bütünün büyük tutumluluğu içinde, gerçeğin (tutkular, isteklerde, güç isteminde) her türlü korkunçluğu, küçük mutluluğun her türlüşünden ölçülmez derecede daha zorunludur; bu sonuncusu içgüdü aldatmacasıyla gerektirildiğinden, ona herhangi bir yaşam hakkı tanımak için, üstelik hoş görür olmalı insan. Baştan başa tarih boyunca iyimserliğin, o *homines optimi*¹ doğurtmasının ölçülere sığmayan ürkünç sonuçlarını kanıtlamak için büyük bir fırsat geçecek elime. İyimserin de kötümser kadar *décadent*, belki daha bile zararlı olduğunu ilk kavrayan Zerdüş şöyle diyor: Doğruyu söylemez hiç iyi insanlar. Yanlış kıyıları, yanlış güvenlikler öğretti iyiler size; iyilerin yalanları içinde doğdunuz,

1 En iyi insanlar.

oralara sığındınız. Her şey ta köküne dek yalana boğuldu, çarpıtıldı iyilerin eliyle. Bereket versin, dünya yalnızca o koyun sürüsüne daracak bir mutluluk sağlayacak içgüdüler göz önüne alınarak kurulmamıştır; herkesin de “iyi insan”, sürüde koyun, mavi gözlü, iyiliksever, “ince duygulu”, –ya da Bay Herbert Spencer’in dilediği üzre, özgeci olmasını istemek, varlığın büyük yanını almak, insanlığı içdiş etmek, saçma sapan bir oyun derekesine indirmek olurdu. –Ve bunu yapmaya da kalktılar!.. Buydu işte töre dedikleri... Zerdüşt iyilere bu anlamda kimi zaman “sonuncu insanlar”, kimi zaman da “sonun başlangıcı” der; her şeyden önce de, onları en zararlı insan türü sayar, çünkü hem doğrunun, hem de geleceğin sırtından sürdürürler yaşamlarını.

İyiler –bir şey yaratamaz onlar, sonun başlangıcıdır hep–

–yeni levhalar üstüne yeni değerler yazanı çarmıha gererler, geleceği kurban ederler kendileri için, tüm insan geleceğini çarmıha gererler!

İyiler –onlar sonun başlangıcıydılar hep...

Bu dünyaya kara çalanların ne denli zararı dokunsa da, zararların en zararlısıdır iyilerin zararları.

5

Zerdüşt iyyinin ilk psikologu, –dolayısıyla– kötünün de dostudur. *Décadence* türü insan en yüksek değer katına yükseltilmişse, bu yalnızca onun karşıt türünün, güçlü, yaşaması kesin insan türünün zararına olmuştur. Sürü hayvanı en arık erdemin ışığı içinde parılıyorsa, o zaman ayırık insan değerce aşağılanmış, kötü sayılmış olmalıdır. Yalancılık her

ne pahasına olursa olsun, kendi görüş biçimini anlatmak için “doğru” sözcüğüne göz koymuşsa, asıl doğru kişiyi en kötü adlar altında bulabiliriz yeniden. Zerdüşt bu konuda hiç şüphe bırakmıyor: Söylediğine göre, insanoğlu onu ürküye salmışsa, iyileri, “en iyileri” tanıdığı içinmiş bu düpedüz; bu tiksirmeden doğmuş onun kanatları, “o uzak geleceklere süzülmesi için” –açıkça söylüyor, o n u n insan örneği, görel bir üstinsan örneği, tam da i y i l e r e oranla insanüstüdür; iyiler ve doğrular onun üstinsan’ına ş e y t a n derlerdi...

Siz, gözümün rastladığı en yüksek insanlar, budur benim sizden kuşku ve içimden gülüşüm: Benim üstinsanıma korkarım siz... şeytan derdiniz!

Ruhunuz büyüklüğe öylesine yabancı ki, üstinsan k o r k u n ç getirdi size iyiliği içinde...

Zerdüşt’ün ne yapmak istediğini kavramak için, başka yerden değil, buradan başlamalıdır işe: Onun tasarladığı türden insan, gerçeği olduğu gibi tasarlar: Buna yetecek güçtedir, –ona yabancılaşmamış, ondan kopmamıştır; onun ta kendisidir, en korkunç, en sorunsal yanını da içinde taşır, –ve ancak böylelikle büyük olabilir insan...

6

– Ama töresizci sözcüğünü başka bir anlamda da kendime bir arma, bir onur simgesi yaptım; beni insanlığın geri kalanından seçip ayıran bu adımla övünüyorum. Şimdiye dek hiç kimse H ı r i s t i y a n töresini kendinden a ş a ğ ı duymamıştır: Bunun için bir yükseklik, bir uzak görüşlülük, hiç duyulmamış, baş döndürücü bir psikolojik derinlik ge-

rekliydi. Hıristiyan töresi bugüne dek tüm düşünürlerin Kirke'siydi, –onun hizmetindeydi hepsi de.– Bu tür ülkünün, dünyaya kara çalmanın o ağulu soluğu sızan mağaralara benden önce var mı inen? Bunların mağaralar olduğunu sezen bile var mı acaba? Benden önce feylesoflar arasında “yüksek dolandırıcı”, “ülkücü” değil de, onların tam tersi, psikolog olan biri var mıydı hiç? Psikoloji diye bir şey yoktu benden önce. –Burada ilk olmak bir kargıştır belki de; ama kesin olarak bir yazgıdır. Çünkü küçümseyenlerin de ilki olur insan... İnsandan tiksini medir benim tehlikem...

7

Anladınız mı beni? –Geri kalan insanlıkla aramdaki sınırı çizen, bana ayrı bir yer veren şey, Hıristiyan töresini bulmuş olmamdır. Bu yüzden, teker teker herkese meydan okuma anlamını taşıyan bir sözcük gerekiyordu bana. Bu konuda gözünü daha önce açmamış olmak, bence insanlığın en büyük yüz karası, en büyük kabahatidir; içgüdü olmuş bir kendini aldatma, hiçbir olayı, nedenselliği, gerçeği görmeyi kafaya koymak, psikoloji’de cürüm olmaya dek varan bir kalpazanlıktır. Hıristiyanlığa karşı gözleri kör olmak, cürmün dansı kasıdır, yaşama karşı işlenmiş bir cürümdür... Binyıllar, uluslar –en eskileri de, en yenileri de–, feylesoflar ve kocakarılar, –tarihin dört beş anı dışında, ki ben altıncısıyım–, hepsi bu konuda birbirlerine pek yaraşırlar. Hıristiyan bugüne dek “törel yaratık”tı, benzersiz bir antikaydı, –ve “törel yaratık” olarak da, insanlığı en hor gören kimsenin bile aklından geçirmeyeceği kadar saçma, yalancı, boş gururlu, düşüncesiz ve kendine zararlıydı. Hıristiyan töresi, yalan isteminin en hayınca biçimi, insanlığın gerçek Kirke’si: Onu doğru yoldan çıkaran. Bunu gördüğümde tüylerimi diken diken eden şey, yanılğının kendisi değil, onun üstün gelmesiyle açığa çıkmış o düşünce ala-

nındaki binlerce yıllık “iyi niyet”, kendini sıkıya sokma, yol yordam bilme, yüreklilik eksikliği değil, –ama doğa eksikliği, o hepten gülünç olgu, doğaya aykırılığın töre adıyla en yüksek saygıları görmesi, yasa, kesin buyruk olarak insanlığın tepesine asılmış olması!.. Bu ölçüde yanılmak, hem de kişi olarak, ulus olarak değil, insanlık olarak!.. Yaşamın en başta gelen içgüdülerini küçümsemeyi öğretmeleri; bedeni haklamak için bir “ruh”, bir “tin” uydurma-ları; yaşamın temel koşulunu, cinselliği ayıp bir şey olarak duymayı öğretmeleri; serpilip gelişmek için en derinden zorunlu olan şeyi, o k a t ı bencilliği –sözcüğün kendisi bile kara çalıcı– kötülük ilkesi saymaları; tersine, çöküşün, içgüdü çelişmesinin örnek belirtilerinde, “çıkart gözetmezlik”te, denge yitiminde, “kişisizleşme”de, “yakınına sevmek”te (–yakınına düşkünlükte) daha yüksek değerleri –ne daha yükseği! –gerçek değerleri görmeleri!.. Ne! İnsanlığın kendi de *décadence* içinde mi? Hep öyle miydi? –Şurası kesin ki, ona yalnız *décadence* değerleri en yüksek değerler olarak öğretil-di. Bencil olmayan töre en üstün anlamda bir çöküş töresidir; “ben çöküp gidiyorum” olgusunun şu buyruğa çevirisidir: “Sizler de çöküp gitmelisiniz”, –yalnız buyruk olsa gene iyi!.. Şimdiye dek öğretilen biricik töre, bencil olmayan töre, bir bitme istemini açığa vurur, derinden derine y a d s ı r yaşamı. Burada bir tek açık kapı kalıyor, o da insanlığın değil, töre yoluyla, yalanlar yoluyla değer biçicilik katına yükselen Hristiyan töresinde kendilerini başa geçirecek yolu sezen o asalak insan türünün, papazların yozlaşmış olması... Gerçekten, benim görüşüm de bu: İnsanlığın öğretmenleri, önderleri –ki topu da tanrıbilimciydi– *décadent*’dılar hem de; tüm değerlerin yaşama düşman değerlere dönüştürülmesi işte bu yüzden, töre işte bu yüzden... Töre’nin tanımı: Töre, *décadent*’ların özel tepkisi, –yaşamdan öç alma art düşüncesiyle ve bunu başarak.– Bu tanıma önem veriyorum.

–Anladınız mı beni? Beş yıl önce Zerdüş’tün ağzından söylemediğim bir tek söz yok demin söylediklerimin içinde. –Hristiyan töresinin açığa çıkarılması eşine rastlanmaz bir olaydır, gerçek bir yıkımdır. Kim bu konuyu aydınlatmışsa, bir *force majeure*, bir alın yazısıdır, insanlık tarihini ikiye böler: Ondan önce yaşayanlar, ondan sonra yaşayanlar.. Doğrunun yıldırımı, şimdiye dek en yüksekte olan şeyin üzerine düştü tam: Orada neyin yanıp kül olduğunu kavrayan kimse, elinde avucunda daha bir şeyler kalmış mı, bir de ona bakmalı. Bugüne dek “doğru” dedikleri ne varsa, yalanın en zararlı, en kalles, en sinsi biçimi olarak açığa çıkarılmıştır; o kutsal “sözde neden”, insanlığı “düzeltmek”, aslında yaşamın ilğini, kanını emecek bir hile olarak, töre bir vampirlik olarak ortaya çıkarılmıştır. Töre’nin ne olduğunu bulan, onunla birlikte, insanların inandığı, inanmış olduğu tüm değerlerin değersizliğini de bulmuş demektir; insanlığın en çok saygı gören, giderek ermişler katına yükseltlen örneklerinde, artık saygıya değer hiçbir yan bulmaz, en uğursuz cinsinden sakat doğmuşlar olarak görür onları: Uğursuzdurlar, büyülerler çünkü... “Tanrı” kavramı, yaşama bir karşıt kavram olarak uydurulmuş, yaşama zararlı, ağulu, kara çalıcı, onun can düşmanı ne varsa hepsi o kavramda bir ürkünç birlik olmuştur! “Öte yan”, “gerçek dünya” kavramları, var olan biricik dünyayı değerden düşürmek, yersel gerçekliğimiz için bir tek amaç, neden, ödev bırakmamak için uydurulmuş! “Ruh”, “tin”, giderek “ölümsüz ruh” kavramları, bedeni hor görmek, onu hasta –ermiş– yapmak, yaşamda önemsemeye değer ne varsa, beslenme, konut, düşünce düzeni, hastalara bakma, temizlik, hava vb. hepsinin karşısına ürkünç bir umursamazlık koymak için uydurulmuş! Sağlık yerine “ruhun selameti”, yani tövbe çırpınmaları ve kurtuluş isterisi

arasında gidip gelen bir *folie circulaire*!² “Günah” kavramı o kendinden ayrılmaz işkence aracıyla, “özgür istem” kavramıyla birlikte, içgüdülerini sapıttırmak, onlara karşı güvensizliği bizde ikinci bir yaradılış yapmak için uyandırılmış! “Çıkar gözetmezlik” ve “kendini yadsıma” kavramları yoluyla, o asıl *décadence* belirtisi, zararlı olana doğru eğilim, kendine yarayanı artık bulamaz olmak, kendi kendini yıkmak, gerçek değerini ta kendisi, “ödev”, “ermişlik”, insandaki “tanrısal yan” katına yükseltilmiş! Son olarak –en korkuncu da bu– iyi insan kavramıyla tüm zayıfların, hastaların, kusurluların, kendi kendinden acı çekenlerin, yok olması gereken ne varsa hepsinin yanı tutulmuş, –ayıklama yasası çarmıha gerilmiş; gururlu, yetkin, olumlayan, geleceğe güvenen, geleceği doğrulayan insanın karşısına bir ülkü çıkarılmış, –ona kötü denmiş bundan böyle... Töre diye inanmışlar bunlara da! *Ecrasez l’infâme!*–³

9

–Anladınız mı beni? –Çarmıhtakine karşı Dionysos...

² “Çevrimsel (devri) delilik” deyiimiyle karşılanabilirdi.

³ Ezin alçağı! –Voltaire.

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900): Geleneksel din, ahlak ve felsefe anlayışlarını kendine özgü yoğun ve çarpıcı bir dille eleştiren en etkili çağdaş felsefecilerdendir. Bonn Üniversitesi'nde teoloji okumaya başlayan Nietzsche daha sonra filolojiye yöneldi. Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü, henüz öğrenci iken Basel Üniversitesi filoloji profesörlüğüne aday gösterildi. 1869'da sınav ve tez koşulu aranmadan, yalnızca yazılarına dayanarak doktor unvanı verilen Nietzsche profesörlüğü sırasında klasik filoloji çalışmalarından uzaklaştı ve felsefeyle uğraşmaya başladı. Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Bakışlar, İnsanca Pek İnsanca, Tan Kızılığı, Şen Bilim, Böyle Söyledi Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Ecce Homo, Wagner Olayı, Dionysos Dithyrambosları, Putların Alacakaranlığı, Antichrist, Nietzsche Wagner'e Karşı başlıca büyük eserleri arasında yer almaktadır.

F. NIETZSCHE - BÜTÜN ESERLERİ : 1

Can Alkor (1936): Şair ve çevirmen. Şiirlerini Güneşdil adlı kitabında topladı. Şiirlerindeki özenli dili ve mükemmeliyetçi tutumuyla Rimbaud, Valery, Rilke ve Nietzsche'den çeviriler yaptı.

789944 887335

KDV dahil fiyatı
10 TL